

Редакційна колегія:

КІРЕЄВ О.І. (голова)
 БОНДАР В.О.
 ВОРОНОВА Л.В.
 ГАЙДАР Є.Т.
 ГЕЄЦЬ В.М.
 ГРЕБЕНИК Н.І.
 ГРУШКО В.І.

ДОМБРОВСЬКИ Марек

ІЛАРІОНОВ А.М.
 КАНДИБКА О.М.
 КРАВЕЦЬ В.М.
 КРОТЮК В.Л.
 ЛИСИЦЬКИЙ В.І.
 МАТВІЄНКО В.П.
 МОРОЗ А.М.
 ОСАДЕЦЬ С.С.
 ПАТРИКАЦ Л.М.

(зав. редакцією — головний редактор)

РАЄВСЬКИЙ К.Є.

САВЛУК М.І.

СТЕПАНЕНКО А.І.

ФЕДОСОВ В.М.

ЧЕРНИК І.П.

ШАРОВ О.М.

Номер підготовлено редакцією
 періодичних видань НБУ

Головний редактор
ПАТРИКАЦ Л.М.

Заступник головного редактора
КРОХМАЛЮК Д.І.

Відділ монетарної політики
 Редактор відділу **ПАПУША А.В.**

Відділ бухгалтерського обліку, розрахунків
 та інформаційно-програмного забезпечення
 Редактор відділу **КОМПАНИЄЦЬ С.О.**

Відділ валютного регулювання
 та міжнародних банківських зв'язків
 Редактор відділу **БАКУН О.В.**

Відділ економіки, законодавчого забезпечення,
 банківського нагляду
 та комерційних банків

Головний художник **КОЗИЦЬКА С.Г.**

Відділ реклами і розповсюдження
 Редактор відділу **В'ЮНСКОВСЬКИЙ М.І.**

Літературні редактори
КУХАРЧУК М.В., ШАПОВАЛОВА І.Ф.

Коректори

СІЛВЕРСТОВА А.І., ГОРБАНЬ Н.В.

Комп'ютерний набір
ЛИТВИНОВА Н.В.

Фотокореспондент
НЕГРЕБЕЦЬКИЙ В.С.

Черговий редактор
ПАПУША А.В.

Адреса редакції:

просп. Науки, 7, Київ-028, 03028, Україна
 тел./факс: (044) 264-96-25
 тел.: (044) 267-39-44

E-mail: litvinova@bank.gov.ua

Журнал зареєстровано Держкомвидавком України
 09.06.1994 р., свідоцтво КВ № 691

Передплатний індекс "Вісника НБУ"
 та додатка "Законодавчі і нормативні акти
 з банківської діяльності" 74132

Дизайн

Редакція періодичних видань НБУ

Комп'ютерна верстка
СЕРЬОДКІН В.К.

Кольороподіл і друк

Інженерно-технічний центр НБУ

Підписано до друку 29.10.1999 р.

Формат 60×90/8. Друк офсетний.

Умовн. друк арк. 8.0. Умовн. фарбовідб. 114.4.
 Обл.-вид. арк. 2.86

При передруку матеріалів, опублікованих у
 журналі, посилання на "Вісник Національного
 банку України" обов'язкове. Редакція може
 публікувати матеріали в порядку обговорення, не
 поділяючи думку автора. Відповідальність за
 точність викладених фактів несе автор. Редакція
 не несе відповідальності за зміст рекламних
 матеріалів.

© Вісник Національного банку України,
 1999

ВІСНИК НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ

Щомісячний науково-практичний журнал
 Національного банку України
 Видається з березня 1995 року

№11 (45)

листопад
 1999

ЗМІСТ

МАКРОЕКОНОМІКА	3 Н.Гребеник	Грошово-кредитний ринок України за дев'ять місяців 1999 року
	6 М.Меламед	Заощадження та інвестиції української економіки в інституційних координатах
МОНЕТИ УКРАЇНИ	15	Про введення в обіг пам'ятної монети "Анатолій Солов'яненко"
ВАЛЮТНИЙ РИНОК	16	Офіційний курс гривні щодо іноземних валют, який встановлюється Національним банком України щоденно (за вересень 1999 року)
	18 Н.Литвин	Правові аспекти регулювання валютних операцій комерційних банків України
	21	Офіційний курс гривні щодо іноземних валют, який встановлюється Національним банком України один раз на місяць (за вересень 1999 року)
	22 О.Береславська	Така різна девальвація...
ВІТАЄМО!	24	Володимир Кротюк: "Відзнаками завдячую злагодженій команді Національного банку"
ФОНДОВИЙ РИНОК	25 Д.Кошовий	Зайвий податковий тиск скасовано
	27	Результати аукціонів із розміщення облігацій внутрішньої державної позики, проведених у вересні 1999 р.
	27	Результати аукціонів із розміщення облігацій внутрішньої державної позики за січень — вересень 1999 р.
	27	Сума облігацій внутрішньої державної позики, що перебувають в обігу (на 1 жовтня 1999 р.)
ЕКОНОМІЧНА ОСВІТА	29 О.Сліпушко	Новий Навчальний центр Національного банку України
ІНФОРМАЦІЙНЕ ТА ПРОГРАМНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ	31 О.Луб'яницький В.Юргелевич Є.Бондар	Особливості побудови системи "Банк — клієнт" для організацій із розподіленою структурою управління
КОМЕРЦІЙНІ БАНКИ	33	Динаміка фінансового стану банків України на 1 жовтня 1999 р.
	34	Офіційний список комерційних банків України та перелік операцій, на право здійснення яких комерційні банки отримали ліцензію Національного банку України

	44	Перелік операцій, які підлягають ліцензуванню Національним банком України
	44	Банки, вилучені з Реєстру банків, їх філій та представництв, валютних бірж і фінансово-кредитних установ (1991—1999 рр.)
	46	М.Костров Деякі результати структурної зміни агрегатів зведеного балансу банків Дніпропетровської області
	49	І.Парасій-Вергуненко Методичні аспекти стратегічного аналізу фінансових результатів комерційного банку
ЕКОНОМІЧНА РЕФОРМА	51	О.Куценко Переможців названо
ФІНАНСОВИЙ РИНОК	52	С.Терещенко Оцінка фінансової стійкості підприємства
	58	Механізми та обсяги рефінансування Національним банком України комерційних банків у 1999 р. та вересні 1999 р.
	58	Середня процентна ставка за кредитами Національного банку України, наданими комерційним банкам у 1999 р. та вересні 1999 р.
	58	Процентні ставки комерційних банків за кредитами та депозитами у національній валюті у вересні 1999 р.
	58	Темпи зростання грошової маси у січні — вересні 1999 р.
СВІТОВА ЕКОНОМІКА	59	С.Кулицький Глобальний розвиток спекулятивного капіталу
ЮРИДИЧНА КОНСУЛЬТАЦІЯ	63	І.Лубченко Г.Таран Видання з особливим статусом

Головна тема /

Грошово-кредитний ринок України за дев'ять місяців 1999 року

У статті аналізуються ключові макроекономічні показники, на основі яких будується монетарна політика НБУ.

Наталія Гребеник

Директор департаменту монетарної політики Національного банку України

Щоб достовірно оцінити стан грошово-кредитного ринку, необхідно провести відповідний аналіз основних макроекономічних показників, які є платформою для проведення монетарної політики.

Протягом дев'яти місяців 1999 року інфляційні процеси в Україні розвивалися повільніше, ніж це передбачалося на початку року, і на 01.10.1999 р. індекс інфляції становив 110.1% (нагадаємо, що прогнозний індекс інфляції на нинішній рік — 119.1%). Не призвела до значного прискорення інфляції і девальвація курсу гривні, яка за дев'ять місяців сягнула 30%.

Зростання інфляції в основному пов'язане зі зменшенням реального ВВП (на 2.9% за січень — серпень цього року порівняно з аналогічним періодом 1998 р.), реальною заробітної плати (на 3% у серпні порівняно з початком року), реальних доходів консолідованого бюджету (на 9% за січень — серпень цього року). Недоотримання надходжень до державного бюджету (за дев'ять місяців надійшло 85% від запланованого), а також зростання обсягу внутрішнього (на 19%) та зовнішнього (на 40.3%) державного боргу зумовили значне зростання попиту на грошові кошти. Залежно від ситуації Національний банк України вживав відповідних заходів і в цілому проводив монетарну політику, адекватну поточному стану економічного розвитку.

Чиста емісія Національного банку за дев'ять місяців становила **3893.6 млн. грн.** Частина коштів (43.8%, або **1706.3 млн. грн.**) спрямовано на купівлю валюти до офіційних валютних резервів. За цей період Національний банк купив на УМВБ та міжбанківському валютному ринку 645.4 млн. доларів США. Крім того, чисті зовнішні надходження становили 942.7 млн. доларів США. Зазначені фактори разом із лібералізацією у березні валютного ринку дали змогу збільшити валові валютні резерви більш як удвічі (на 01.10.1999 р. вони становили 1351 млн. доларів США порівняно з

640 млн. доларів США на 01.01.1999 р.). Тому починаючи з березня спостерігається позитивна тенденція зростання співвідношення валових валютних резервів та грошової бази, рівень якого на 01.10.1999 р. становив 54.5% (порівняно з 20.2% на 01.03.1999 р.), що свідчить про підвищення рівня забезпечення гривні, а отже, зменшує імовірність різкого падіння курсу національної валюти.

Більшу частину платіжних коштів (55.6%) уведено в обіг шляхом операцій з ОВДП на первинному та вторинному ринках і спрямовано на вирішення бюджетних проблем.

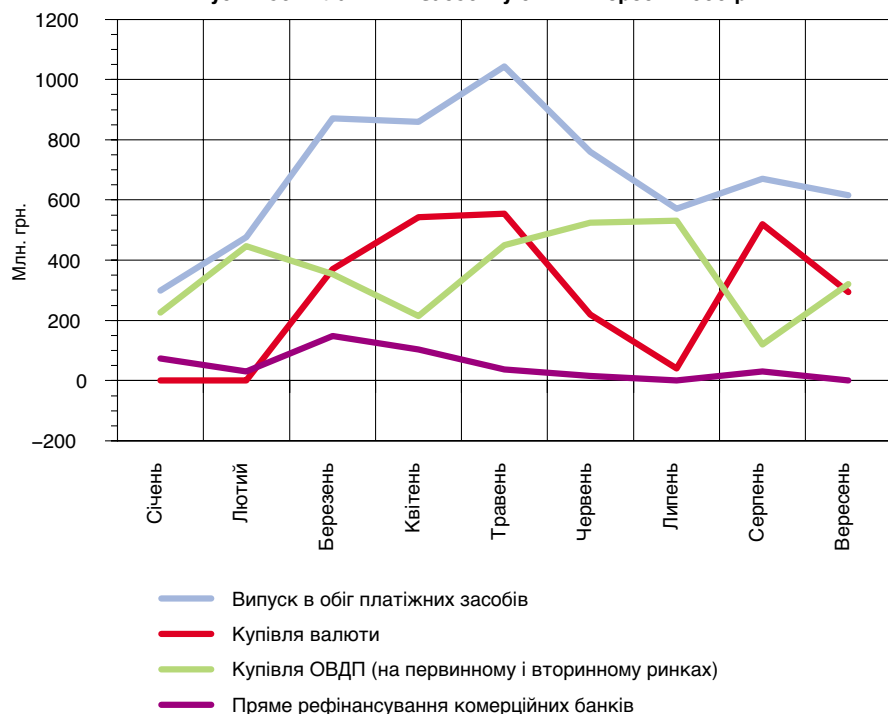
На рефінансування комерційних банків використано лише 7% платіжних засобів.

Така структура емісії коштів, а також прагнення послабити інфляційний тиск та забезпечити стабільність валютного ринку спонукають Національний банк утримувати високими як облікову

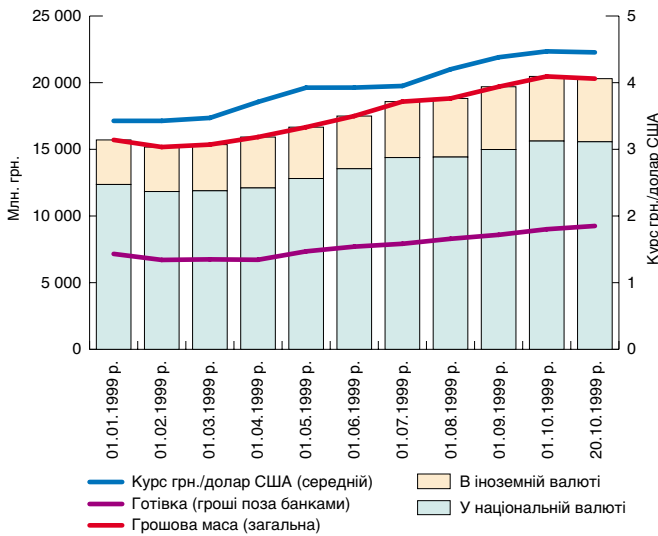
ставку, так і норму обов'язкових резервів та вживати інших заходів, які б стримували тиск на валютному ринку. Одним із таких заходів є введення з 13.09.1999 р. мораторію на зміцнення ліквідності комерційних банків за допомогою різних інструментів рефінансування, які передбачають додатковий випуск емісійних коштів.

Зростання чистої емісії з початку року (на 36.3%) зумовило збільшення грошової бази на 28.5%, обсяг якої на 01.10.1999 р. становив 11057.3 млн. грн. Незважаючи на зменшення за 9 місяців із 45.6 до 44% питомої ваги готівки у складі грошової маси, вона ще є значною. До того ж готівка в обігу зростала меншими (відносно грошової бази) темпами — на 25.9%, що зумовило збільшення грошового мультиплікатора — до 1.85 порівняно з 1.83 на 01.01.1999 р. Відповідно до зростання грошової бази зростала грошова маса — на 30.3%, обсяг якої на 01.10.1999 р. становив

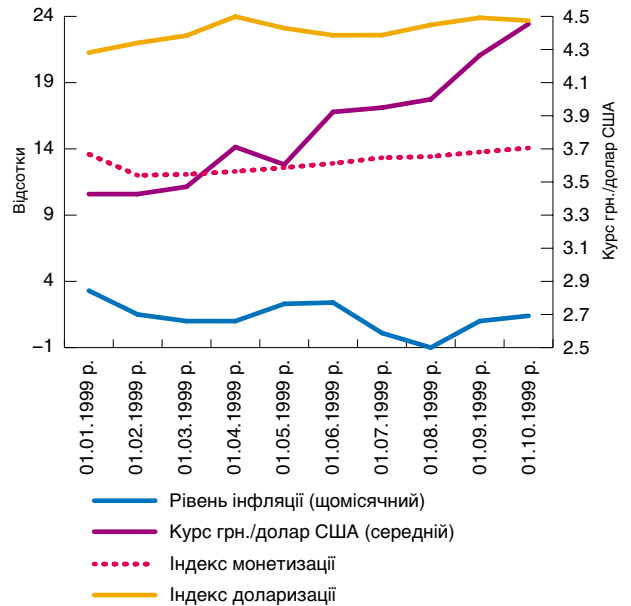
Випуск в обіг платіжних засобів у січні — вересні 1999 р.

Взаємозв'язок структури грошової маси та курсу
(Із 01.04.1999 р. курс грн./долар США на день балансу)

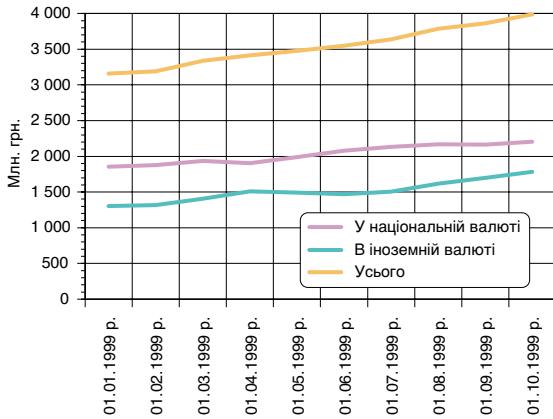

Рівень монетизації, доларизації, інфляції та курс грн./долар США

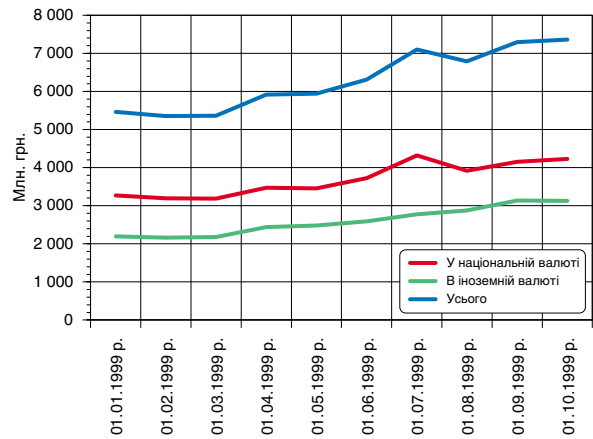

Для обчислення індексів монетизації та доларизації на 01.10.1999 р. використано: ВВП — прогнозований, МЗ — за даними щомісячного балансу.

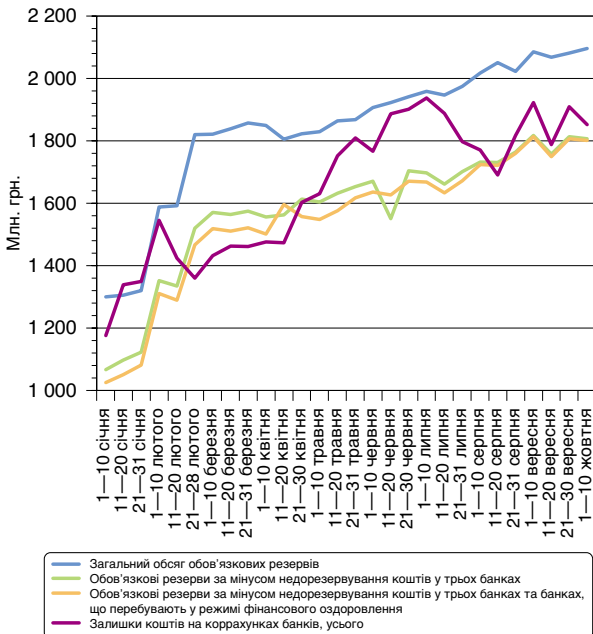
Рівень депозитів фізичних осіб
(з урахуванням депозитів нерезидентів)

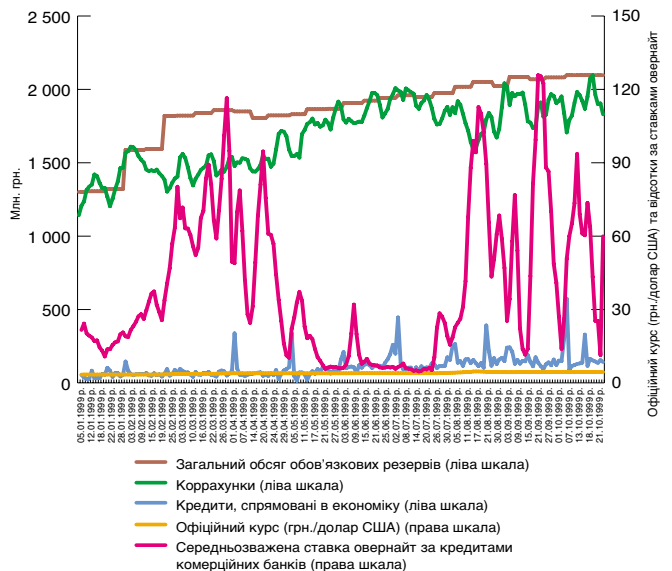
Рівень депозитів юридичних осіб
(з урахуванням депозитів нерезидентів)

Формування обов'язкових резервів
комерційними банками України в 1999 р.

Залежність між ліквідністю комерційних банків, наданими кредитами, курсом гривні та ставками овернайт у січні — жовтні 1999 р.

20467.6 млн. грн. Незначне зменшення частки найліквіднішої складової грошової маси сприяло сповільненню **швидкості обороту** грошей із 7.35 на 01.01.1999 р. до 7.11 у вересні. Збільшення на 42.4% коштів у обігу відбувалося за рахунок випереджаючого зростання коштів до запитання. Проте строкові депозити у банківській системі країни збільшилися лише на 19.1%, що в цілому обмежує можливості довгострокового кредитування економіки.

Індекс **монетизації**, який відображає зміну кількості грошей у обігу залежно від зміни валового внутрішнього продукту, за 9 місяців становив 14.06% порівняно з 13.6% на 01.01.1999 р.

Девальвація гривні (30% за дев'ять місяців) негативно вплинула на структуру монетарних показників, збільшивши їх складову в іноземній валюті. Так, унаслідок прискореного зростання грошової маси в іноземній валюті (на 45.1%, тоді як у національній валюті воно становило 26.7%) індекс **доларизації**, який відображає частку іноземної валюти в грошовій масі, зріс із 21.27% на 01.01.1999 р. до 23.68% на 01.10.1999 р.

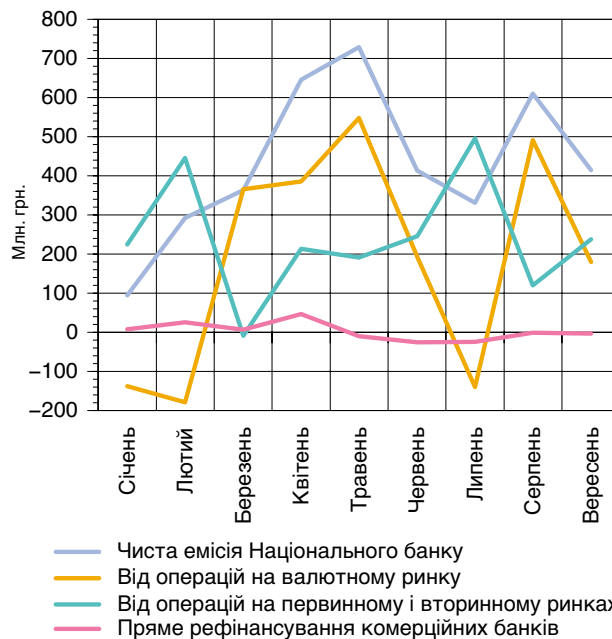
При цьому обсяг **деPOSITIV фізичних осіб** за дев'ять місяців збільшився на 26.2% — в основному за рахунок збільшення їх частки в іноземній валюті — на 36.6%. Приріст депозитів у національній валюті відбувався дещо повільніше — на 18.9%, однак перевищував рівень інфляції — 10%. Середня депозитна ставка протягом дев'яти місяців коливалася в межах 16—27%, у вересні вона становила 18.7% річних.

Кредити комерційних банків, надані суб'єктам господарювання, з початку року зросли на 25.5%, щоправда зростання також відбувалося переважно за рахунок коштів у іноземній валюті — на 36.2%. Обсяг цих кредитів у національній валюті збільшився на 16.5%, тобто їх реальний приріст становив 6.4%. Залишалася значною частка неповернених клієнтами кредитів (26.1%) у загальній сумі кредитів, наданих комерційними банками народному господарству в національній валюті, що свідчить про наявність значних ризиків при наданні кредитів. Останнє є одним із факторів, який зумовлює підвищення рівня процентних ставок. Так, середня процентна ставка за кредитами, наданими комерційними банками клі-

єнтам, із початку року коливалася в межах 46.2—68%.

Швидшими темпами, ніж кредити, спрямовані в економіку, зростали обсяги кредитів на **міжбанківському кредитному ринку** — на 45.1%. Значні коливання вартості міжбанківських кредитів — стрімке підвищення у першому кварталі (з 21.3% у січні до 74% у березні), зниження у другому (до 13.6% у липні) та наступне підвищення у третьому (до 60.8% у вересні) — тісно пов'язані з коливаннями курсу гривні та девальваційними очікуваннями

Чиста емісія Національного банку України в січні — вересні 1999 р.

суб'єктів ринку.

У нинішніх умовах регулювання грошово-кредитного ринку з метою забезпечення стабільності національної валюти та належного функціонування банківської системи найбільше навантаження лягає на два монетарних інструменти: **обов'язкові резерви та депозитні сертифікати Національного банку**.

Починаючи з жовтня 1998 року із суми **обов'язкових резервів** поступово вилучалися суми активів комерційних банків, розміщені в державні цінні папери та готівку в касах, що дало змогу "зв'язати" протягом січня — вересня 1999 р. понад 1 млрд. грн., підвищити надійність функціонування банківської системи та забезпечити гарантію вкладникам комерційних банків. Посилення вимог щодо формування обов'язкових резервів сприяло безболісній (для грошово-кредитного ринку) лібералізації валютного ринку, започаткованій у березні нинішнього року.

Із вересня 1999 р. запроваджено но-

вий порядок формування обов'язкових резервів, що дає змогу Національному банку ефективніше використовувати зазначений інструмент на засадах економічної мотивації (плата за використання обов'язкових резервів, переведення контролю за їх формуванням на щоденний режим, формування цих резервів на окремому рахунку в Національному банку України).

Посилення вимог стосовно формування обов'язкових резервів сприяло поліпшенню дисципліни у сфері дотримання комерційними банками встановлених щодо нього норм. Останнім часом не виконує їх лише незначна кількість (12—15) комерційних банків; із них 9 перебуває в режимі фінансового оздоровлення та в стадії ліквідації, щодо трьох Правлінням НБУ прийнято рішення про встановлення граційного періоду, протягом якого ці банки мають привести обов'язкові резерви до встановленої норми.

Утім зауважимо, сума недорезерованих зазначеними банками коштів не справляє негативно-го монетарного впливу на стан грошово-кредитного ринку.

Другим монетарним інструментом, який нині, за фактичної відсутності фондового ринку державних цінних паперів, відіграє особливо важливу роль, є **деPOSITIVний сертифікат Національного банку**.

Залежно від ситуації на грошово-кредитному ринку — пердусім щоб стерилізувати надлишкову грошову масу, яка перебуває в обігу, та відповідно впливати на вартість національної валюти — НБУ проводить аукціони з розміщення депозитних сертифікатів. Вони випускаються здебільшого на короткий період — 1—15 днів. Із початку 1999 року проведено 51 депозитний аукціон, завдяки чому нейтралізовано надлишкову грошову масу в обігу на загальну суму 1.2 млрд. грн.

Додані до цієї статі графіки, які характеризують розвиток грошово-кредитного ринку за період із 1 січня по 1 жовтня 1999 року, свідчать, що в цей час монетарна політика Національного банку України була спрямована на підтримання купівельної спроможності української валюти для всіх суб'єктів ринку та забезпечення надійності функціонування банківської системи, завдяки чому й досягнуто відносної стабільності грошово-кредитного ринку.

Заощадження та інвестиції української економіки в інституційних координатах

Автор досліджує вплив інституційного чинника — поведінки суб'єктів економіки — на формування національних заощаджень та ефективність їх використання з метою відновлення економічного зростання в Україні.

ЗАОЩАДЖЕННЯ, ІНВЕСТИЦІЇ ТА ЕКОНОМІЧНЕ ЗРОСТАННЯ

Постійне заощадження певної частини національного доходу та її інвестування у виробничий капітал є загальноекономічною передумовою розширеного відтворення та економічного зростання. У 1997 році в країнах Організації економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР) валове нагромадження основного капіталу становило 21.8% від ВВП, у тому числі за рахунок внутрішніх заощаджень — 21.1%¹. Протягом 1991—1997 років середня норма заощаджень у цих країнах досягла рівня 19.5%, що сприяло економічному зростанню із середнім темпом приросту ВВП 2% за рік.

Окремі країни, які прагнуть прискорення економічного прогресу, нагромаджують значно більшу частину ресурсів. У Туреччині на потреби нагромадження в 1997 році було спрямовано 26.4, у Японії — 28.3, а в Республіці Корея — 35% від ВВП. Від цих країн намагаються не відставати держави з перехідною економікою. В Чехії, наприклад, валове нагромадження основного капіталу сягало 30.6% від ВВП. Це в 1.7 раза більше, ніж у середньому в країнах Європейського Союзу. Три чверті валово

го нагромадження у Чехії утворено за рахунок внутрішніх джерел, тобто шляхом національних заощаджень.

Для України формування оптимальних пропорцій заощаджень та інвестицій має принципове значення, оскільки її економіка понад 10 років перебуває у стані спаду. Характерно, що він почався за дуже високої норми заощадження (див. таблицю 1), яка в 1.5—2 рази перевищувала середньосвітові показники і за певних обставин мала б гарантувати стрімкі темпи економічного розвитку.

Одним із факторів, що впливають на обсяги заощаджень і, головне, на ефективність їх використання, є інституційний устрій економіки. З таблиці 1 бачимо, що, наприклад, у 1996 році в Україні на домашні господарства, підприємства та фінансові установи, де діють чи мають діяти приватні стимули до нагромадження капіталу, припадала лише чверть національних заощаджень, решта перетекла до сектора загального державного управління. У 1997 році національні рахунки зафіксували уповільнення цього процесу. Співвідношення заощаджень сектора нефінансових корпорацій і ВВП зросло з 2.2% до 5.9%. Проте навіть за цих умов заощадження урядового сектора перевищували половину їх сукупного обсягу. Такі пропорції розподілу заощаджень свідчать про надзвичайно велику роль держави у фінан-

суванні капітальних вкладень у всіх секторах економіки.

КАПІТАЛОУТВОРЕННЯ В СИСТЕМІ НАЦІОНАЛЬНИХ РАХУНКІВ

Система національних рахунків (СНР) як модель економічного обороту дає цілісну та послідовну характеристику основних економічних процесів — виробництва, утворення, розподілу та використання доходу, нагромадження та формування національного багатства в розрізі інституційних секторів. Для кожного із цих процесів визначено відповідні рахунки, на яких обліковуються доходи, витрати і результатні показники — додана вартість, первинний дохід, наявний дохід, заощадження, чисте кредитування або заощадження. Заощадження є тією частиною наявного доходу, яка не витрачається на споживання, а використовується для нагромадження, інвестування у нові довготривалі засоби виробництва.

У системі національних рахунків застосовується два підходи до обчислення показників доходу, заощаджень та інвестицій — на валовій та чистій основі.

При визначенні валових показників враховується споживання основного капіталу. Ці показники базуються на

¹ OECD statistics. National Accounts. Volume 1. Main aggregates. 1960—1997. — Paris. — 1999 edition.

Таблиця 1. Вплив рівня національних заощаджень та їхньої інституційної структури на темпи економічного зростання в Україні*

	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
Індекси зміни ВВП, % від попереднього року	-4.1**	-3.4**	-8.7	-9.9	-14.2	-22.9	-12.2	-10.0	-3.2	-1.8
Валові заощадження, % від ВВП										
Нефінансові корпорації	22.8	14.1	17.8	26	13.3	9.5	4.8	2.2	5.9	...
Фінансові корпорації	0.4	0.1	1.6	3.3	9	6.6	1	0.9	0.8	...
Сектор загальнодержавного управління	5.7	10.8	-4.8	-1.6	8.3	15.1	16.2	16.3	9.9	...
Домашні господарства	6.5	10.1	18	9	3.1	1.1	1.6	1	2.2	...
Некомерційні організації, що обслуговують домашні господарства	0.3	0.8	0.4	0	0.1	-0.1	-0.3	-0.2	0	...
Вся економіка	35.7	35.9	33.2	36.7	33.8	32.2	23.2	20	18.8	...

* Тут і в наступних таблицях розрахунки щодо України зроблено на підставі статистичних збірників "Національні рахунки України" за 1989—1997 роки; можливі розбіжності між підсумковими показниками та сумами відповідних компонентів обумовлені округленням.

** Оцінка.

концепції, якою розглядається вартість послуг експлуатації основного виробничого капіталу як дохід виробника. Вони впливають із ринкової оцінки кінцевих продуктів та первинних доходів. Валові показники найбільше придатні для міжнародних макроекономічних зіставлень, менше залежать від національної практики обчислення зношення основного виробничого капіталу.

При визначенні “чистих” показників споживання основного капіталу не враховується. Воно у даному разі розглядається як один із видів витрат на виробництво. За співвідношенням чистих і валових показників (тобто враховуючи, покривають чи ні нагромадження звітного періоду зношення наявних фондів) можна зробити висновки щодо характеру відтворення основного капіталу. Отже, “чисті” показники надають більші можливості для аналізу. В розвинутих країнах існує досить тісна залежність між чистим заощадженням і чистим нагромадженням основного капіталу з одного боку та співвідношенням і темпами економічного зростання з другого. Наприклад, у Великобританії протягом 1986—1995 рр. чиста капіталоемність 1% приросту ВВП становила, за нашими розрахунками, 2.7%, а в попередньому десятиріччі — 2.9%.

Треба, однак, зазначити, що на результати розрахунків споживання основного капіталу суттєво впливають практика оцінки фондів, яка має “прив’язуватися” до ринкових цін, та фіскальні міркування, якими часто керується господарське законодавство при визначенні норм зношеності та амортизації основного капіталу².

Формування заощаджень описується рахунком використання наявного доходу:

$$G(N)S = G(N)DI - FCE, \text{ де} \quad (1)$$

$G(N)S$ — валове (чисте) заощадження [gross (net) savings];

$G(N)DI$ — валовий (чистий) наявний дохід [gross (net) disposable income];

FCE — кінцеві споживчі витрати (final consumption expenditures).

Якщо ж розглядати формування заощаджень з урахуванням усіх чинників, які впливають на наявний дохід, то вони можуть бути визначені в контексті узагальненого поточного рахунку, який об’єднує всі поточні операції. Для економіки в цілому наявний дохід визна-

чається як сума валового внутрішнього продукту (у зазначеному контексті — валового внутрішнього доходу) та чистих поточних надходжень із-за кордону:

$$GDI = GDP + NCIA, \text{ де} \quad (2)$$

GDP — валовий внутрішній продукт (gross domestic product);

$NCIA$ — чистий поточний дохід із-за кордону (net current income from abroad), який дорівнює сальдо з оплати праці, одержаної резидентами від інших країн, та сплаченої національними одиницями нерезидентам, сальдо з розрахунків із іншими країнами за податками, субсидіями, доходами від власності та поточними трансфертами.

Наявний дохід та заощадження країни в цілому є сумою відповідних показників інституційних секторів економіки. Усі сектори виробляють додану вартість і реалізують її у взаємовідносинах між собою, а також з іншими країнами світу у вигляді первинних доходів — оплати праці, прибутку та змішаного доходу, чистих податків на виробництво та імпорт, доходів від власності на запозичений капітал. Первинні доходи перерозподіляються між секторами через пряме оподаткування, систему соціального страхування, різноманітні трансфертні платежі.

Конвертування заощаджень в інвестиції, їх роль як джерела фінансування капіталотворення описуються рахунком операцій із капіталом:

$$G(N)S + CTR - CTP = GFCF (-FCC) + CI + ADV + ADNPFA + NL - NB, \text{ де} \quad (3)$$

CTR — капітальні трансферти одержані (capital transfers receivable);

CTP — капітальні трансферти сплачені (capital transfers payable);

$GFCF$ — валове нагромадження основного капіталу (gross fixed capital formation);

FCC — споживання основного капіталу (fixed capital consumption);

CI — зміни у запасах (changes in inventories);

ADV — придбання за вирахуванням вибуття цінностей (acquisition less disposals of valuables);

$ADNPFA$ — придбання за вирахуванням вибуття невіршлених нефінансових активів (acquisition less disposals of non-produced non-financial assets);

NL — чисте кредитування (net lending);

NB — чисте запозичення (net borrowing).

У ресурсній частині рахунку капіталу (ліва частина формули) акумулюється

приріст багатства суб’єктів економіки за рахунок заощадження і трансфертів капіталу, у витратній (права частина) — використання цих ресурсів на придбання реальних активів — матеріальних та нематеріальних, а також результат цього процесу — надлишок ресурсів, який надходить у розпорядження інших економічних агентів (чисте кредитування), або дефіцит ресурсів, який покривається припливом коштів від них (чисте запозичення). Чисте кредитування або чисте запозичення відображають зміну фінансового капіталу інституційних одиниць та секторів; це ресурси нагромадження, що перерозподіляються через фінансову систему. Для економіки в цілому чисте кредитування або чисте запозичення дорівнює сальдо фінансування платіжного балансу, оціненому в національній валюті.

Нагромадження основного капіталу є визначальною формою інвестування у реальний капітал. Воно традиційно включає приріст основних фондів (будівлі та споруди, машини, устаткування, транспортні засоби, продуктивну та робочу худобу, багаторічні насадження тощо). За новою системою національних рахунків, яку застосовує ООН, до цієї статті входить також вартість виконаних геологорозвідувальних робіт, програмного забезпечення та побудови баз даних для ЕОМ, створення оригіналів літературних та художніх творів як основи для майбутнього тиражування.

Якщо перенести чисті запозичення до лівої частини рівняння (3), яка описує рахунок капіталу, одержимо повний обсяг коштів, залучених для реального нагромадження (назвемо цей показник інвестиційними ресурсами).

У свою чергу, чистому кредитуванню (чистому запозиченню) відповідають витрати на чисте придбання фінансових активів за вирахуванням чистого прийняття зобов’язань, що відображається у фінансовому рахунку СНР:

$$NL / NB = NAFA - NIL, \text{ де} \quad (4)$$

$NAFA$ — чисте придбання фінансових активів (net acquisition of financial assets);

NIL — чисте прийняття зобов’язань (net incurrence of liabilities).

Чисте кредитування реалізується завдяки придбанню фінансових активів чи зменшенню зобов’язань, а чисте запозичення, навпаки, відшкодовується за рахунок скорочення фінансових активів або прийняття нових зобов’язань.

Фінансовий рахунок дає змогу з’ясувати, якою мірою запозичені кошти залучаються для реальних інвестицій се-

² Саме така ситуація спостерігається нині в Україні, де економічний спад відбувається за позитивних значень чистого нагромадження основного капіталу. Ця обставина істотно утруднює моделювання впливу капітального фактора на динаміку ВВП і змушує обмежуватися у подальшому аналізі валовими показниками заощаджень та інвестицій.

кторів економіки або якою мірою заощадження є надлишковими порівняно з потребою у фінансуванні фізичних інвестицій та створюють можливість для кредитування інших секторів економіки. Він показує, за рахунок яких фінансових інструментів було компенсовано дефіцит окремих секторів.

Рахунок капіталу та фінансовий рахунок є рахунками потоків капіталу. Побудова цих рахунків передбачає, що всі рухи капіталу в економіці мають бути враховані, загальний підсумок ресурсів капіталу дорівнює сукупному обсягу їх використання; заощадження і трансферти капіталу дорівнюють інвестиціям у економіку, а вся пропозиція капіталу перекладається у його використання.

Рахунки потоків капіталу забезпечують усебічну характеристику інвестиційної діяльності. Вони охоплюють усі чисті зміни фінансових вимог чи зобов'язань, які виникають у результаті різних процесів: поточних операцій, розподілу заощаджень між інвестиціями в реальний капітал та інвестиціями у фінансовий капітал, рішення про зміну складу фінансових активів і зобов'язань.

Чисте кредитування або чисте запозичення в рахунок операцій із капіталом та фінансовому рахунок мають бути тотожними. Така тотожність обумовлена балансовим принципом побудови системи національних рахунків, за яким доходи одних секторів економіки є витратами інших, а дефіцит фінансових ресурсів у одних секторах компенсується відповідними залученнями. На практиці, однак, між ними можливі розбіжності, викликані тим, що для складання нефінансових та фінансового рахунку використовуються різні джерела інформації. Тому, крім основного — змістового — призначення, фінансовий рахунок виконує ще й контрольну функцію, є критерієм правильності складання всієї низки рахунків. В Україні, на жаль, фінансовий рахунок поки що не складається.

Визначення рівня заощаджень, необхідних для підтримки ефективного економічного зростання, є вельми складним етапом формування економічних програм. Один із підходів до цього процесу може бути таким: сценарні умови фінансових потоків складаються під впливом регулювання грошової маси, відсоткових ставок та інших елементів грошово-кредитного ринку. При цьому для кожного сектора необхідно визначити можливі засоби фінансування через варіанти розподілу готівкових та безготівкових грошових коштів у національній та іноземній валюті, кредитів, небанківських позик, приросту міжнародних активів тощо.

Залежно від одержаних даних формують вимоги до нефінансових операцій для кожної секторної групи, визначають фіскальну політику з регулювання податкових ставок та урядових витрат, основні напрями політики у галузі доходів населення, капітальних витрат тощо, ставлять вимоги до політики стосовно заощаджень.

Інший підхід передбачає формування сценарних умов за нефінансовими операціями на основі існуючої податкової системи, політики доходів тощо. Залежно від одержаних результатів висувуються основні вимоги до грошово-кредитної, зовнішньоекономічної політики, відповідно до яких забезпечується баланс у економіці в цілому за рахунок відповідності результатів фінансових та нефінансових операцій.

ІНСТИТУЦІЙНІ СУПЕРЕЧНОСТІ В УКРАЇНІ

Кожен інституційний сектор відіграє свою, специфічну роль в інвестиційних процесах. Ця специфіка певним чином позначається на економічному змістові заощаджень та нагромадження, їх ролі в підтримці загальнонаціонального економічного зростання.

Інституційний устрій економіки України як протягом соціалістичного періоду, так і нині багато в чому відповідає нормативним інституційним критеріям системи національних рахунків лише формально. Йдеться насамперед про порушення принципу відповідальності на рівні інституційних одиниць. Стосовно формування заощаджень це означає, що притаманний їм стимулюючий вплив на економічний розвиток із різних причин втрачається, а відповідні ресурси доходу або використовуються неефективно, або просто блокуються фінансовою системою, що призводить до інфляції, боргових криз та знецінення фінансового капіталу.

За часів соціалізму розподіл матеріальних та фінансових ресурсів і фондів заробітної плати був централізованим, ціни — фіксованими, у рентабельних підприємств кошти вилучалися на користь збиткових, підприємства та банки по суті працювали навіть не як квазі-корпорації, а як державні установи. Зрозуміло, що за таких умов вони не лише не були зацікавлені в якості інвестиційних проектів, а й не мали практичної можливості доступу до продуктивних інвестиційних товарів. Сектор загальнодержавного управління оплачував вадю цієї системи бюджетним дефіцитом та зростанням державного боргу, пере-

криваючи його заощадженнями населення, які, проте, не мали належного товарного забезпечення. Не виправдали себе в цьому відношенні спроби лібералізувати окремі сегменти економіки в період перебудови, навпаки — розрив між потоками товарів і послуг з одного боку та фінансовими потоками з другого — значно збільшився.

За нашими розрахунками, у 1986—1990 рр. в СРСР на 1 карбованець приросту національного доходу припадало 3.5 карбованця приросту внутрішнього державного боргу. Водночас, як свідчать експертні оцінки, ще з кінця 1970-х років у країні, всупереч офіційній статистиці, не було ніякого економічного зростання³.

Республіки не відчували боргового тягаря, оскільки він концентрувався у загальносоюзних бюджетних відносинах, однак і тут розбалансування економіки ставало все помітнішим. Якщо у 1981—1985 роках в Україні на 1 карбованець приросту ВВП припадало 83.4 коп. приросту заощаджень населення у готівковій формі та у вкладах у банках, в ошадних сертифікатах, облігаціях внутрішньої державної вирашної позики, накопичених внесках зі страхування життя, то протягом наступного п'ятиріччя — вже 1 крб. 12 коп. Рівень сукупних заощаджень в усіх секторах економіки України у 1989 році становив 35.7%, у 1990 — 35.9% від ВВП, тобто в 1.5—2 рази перевищував норми розвинутих держав, що однак не вберегло Україну від безпрецедентної економічної кризи, яка навіть за даними статистики триває вже майже десятиріччя.

Основне інституційне порушення полягає в тому, що суб'єкти економіки як тоді, так і тепер не несуть відповідальності за своїми зобов'язаннями, мають схильність вирішувати власні фінансові проблеми шляхом утворення “мертвих” боргів. Різниця між цими явищами початку дев'яностих років і нинішніми полягає лише у тому, що тоді “мертві” боргові зобов'язання зосереджувалися між державою та населенням, а тепер першість у їх утворенні належить підприємницькому сектору.

Параметри “мертвих” боргів на сьогодні наблизилися до тих, що існували на момент розпаду СРСР. Наприкінці 1991 р. заощадження населення (в усіх зазначених вище формах), які невдовзі знецінилися, становили, за нашими розрахунками, 53.1% від ВВП того ж року. На 1 січня 1999 р. чиста кредиторська заборгованість підприємств лише суб'єктам України дорівнювала 50.6 млрд. гривень, або 48.7% від ВВП попереднього року. У складі цієї заборгова-

³ Кудров В. Так что же погубило советскую экономику? // Вопросы экономики. — 1998. — № 7. — С. 138.

ності 6.5 млрд. гривень заборгованості з оплати праці, 13.6 млрд. — недоїмка з платежів до бюджетів і позабюджетних фондів, 6.0 млрд. — зі страхових внесків. Чиста прострочена кредиторська заборгованість на зазначену дату становила 24.5 млрд. гривень, тоді як уся грошова маса М2 на ту ж дату дорівнювала 15.4 млрд. гривень. Зрозуміло, що у своїй переважній частині ця заборгованість ніколи не буде погашена, звичайно, якщо не буде штучно монетизована, що потягне за собою відповідні інфляційні наслідки. Очевидно, безпідставними є і розмови про повернення минулих знецінених заощаджень населення зі стотисячною індексацією, що становитиме, згідно з відповідним законом України, 131.96 млрд. гривень⁴.

Наведені дані свідчать також про істотну проблематичність визначення національних заощаджень в умовах платіжної кризи. Цей феномен, вважають російські дослідники Г.Гриценко та В.Ступін⁵, спричинений застосуванням підприємствами нерівноважних цін, які перевищують рівень цін попиту. На думку цих учених, в умовах, коли банкрутство хронічних неплатників настає, а падіння обсягів виробництва та зростання інфляції призупиняються, часткова неоплата факторів виробництва є природною формою саморегулювання економіки і свідчить про те, що з позицій попиту ринкова оцінка ВВП є завищеною. Цю думку поділяє також А.Лларіонов, який розглядає неоплачені грошима частини валового внутрішнього продукту як віртуальні (фіктивні)⁶, а отже, такі, що не можуть враховуватися при використанні ВВП як індикатора економічної політики та податкового навантаження. Із цього випливає висновок і про завищення похідних макроекономічних показників — національного доходу, наявного доходу та заощаджень.

Ще один аспект проблеми полягає в тому, що значна частина вітчизняної економіки працює у “тіні”, уникаючи сплати податків, соціальних відрахувань, інших форм державного регулювання, приховуючи значну частину ВВП та заощаджень. За розрахунками В.Бородюка, О.Турчинова і Т.Приходько⁷, “в тіні”

виробляється додана вартість, розміри якої ще в 1995 р. перевищували 42% від облікованого ВВП. Є й інші оцінки тіньового виробництва в Україні. Але навіть якщо рахунки тіньової економіки і будуть належно оцінені, до моменту легалізації тіньового капіталу розраховані таким способом заощадження не зможуть стати об'єктом державної інвестиційної політики, спрямованої на вирішення загальнонаціональних проблем економічного зростання.

Висновки зазначених авторів підтверджуються насамперед даними щодо ефективності виробництва валової доданої вартості у головному виробничому секторі економіки — секторі нефінансових корпорацій. Навіть офіційні статистичні дані свідчать, що результати діяльності тут різко відрізняються від аналогічних показників у інших країнах. За нашими розрахунками, у 1995 р. на одиницю вартості проміжного виробничого споживання у цьому секторі вироблялося 54.3% валової доданої вартості, в 1996 р. — 56.1, в 1997 р. — 52.9%, тоді як у Великобританії — 93.2% (1995 р.). Схожі з британськими результати має Російська Федерація.

Отже, ми “недораховуємося” доданої вартості на суму, що становить щонайменше 40% від вартості товарів і послуг і є майже половиною обсягу ВВП. Цю невраховану додану вартість можна, однак, інтерпретувати не лише як приховану, тіньову (виробники такої доданої вартості економлять як на трансакційних витратах, так і на витратах виробництва, які вони перекладають на легальну економіку), а й як потенційні втрати внаслідок неефективного управління підприємствами. Межа між цими явищами умовна, одне з них породжує інше. В обох випадках ми маємо справу з інституційними деформаціями, з відсутністю контролю з боку держави; у першому — як владної організації в її силовій функції, у другому — як суб'єкта прав власності.

Корпоратизація, роздержавлення та приватизація державних підприємств, здійснювані протягом останніх років, досі не дали позитивних народногосподарських результатів. У 1998 році рентабельність підприємств промисловості знизилася порівняно з 1994 роком у 3.7 рази, транспорту і зв'язку — в 1.7, будівництва — в 4.4, торгівлі та громадського харчування — майже у 90 разів. Відповідними є втрати держави від недоотримання податків. Як свідчать публікації в пресі, приховування доходів стало буденною нормою комерційної поведінки. Наприклад, після податкової перевірки торговельних підприємств Києва у міський бюджет лише за один місяць було зроблено платежів більше, ніж за весь

попередній рік⁸. Підприємствами не повернуто валютної виручки з-за кордону на суму 5.8 млрд. гривень⁹.

Практично демонтованою виявилася система мобілізації до бюджету доходів від користування державною власністю. Симптоми цієї “хвороби” з'явилися ще тоді, коли підприємства, що знаходилися в оренді, почали різними шляхами уникати внесення орендної плати¹⁰. Створене у минулому році Національне агентство з управління державними корпоративними правами лише налагоджує свою діяльність. За даними його голови О.Таранова, у 1998 році корпоративні права держави поширювалися на частки, акції та паї у понад 5 тис. господарських товариств; від них надійшло лише 45.5 млн. гривень¹¹ (ця сума становить 0.04% від ВВП, або по 4—5 середніх річних зарплат на одне підприємство).

Як констатує радник Президента України А. Гальчинський, в Україні реформування відносин власності структурно не завершено¹². В результаті, значає він, повсюдно поширилася так звана неформальна приватизація, яка породила псевдовласників — осіб, які не мають юридичних прав власності на підприємства, однак фактично володіють ними, використовуючи їхнє майно та одержувані доходи у власних інтересах.

Одним із положень економічної теорії прав власності є теза про “пучок прав”, що налічує 11 елементів, головними серед яких є права на володіння власністю, її використання, одержання доходу. В Україні щодо державної власності, яка перебуває у довірчому управлінні підприємств, ці права часто порушуються. Це породжує прагнення вирішити бюджетні проблеми виключно за допомогою податків, деформує уявлення про межі оподаткування, а відтак — про природний, необхідний для нормального процесу відтворення рівень заощаджень.

Грубо нехтуються елементарні засади прав власності також і на підприємствах колективної форми власності. Наприклад, лише в Одеській області за 1998 рік у колективних сільськогосподарських підприємствах, за даними органів прокуратури, загинуло від хвороб,

⁴ Закон України від 17 січня 1997 р. “Про внесення змін до Закону України “Про державні гарантії відновлення заощаджень громадян України” // Урядовий кур'єр. — 1997. — № 25.

⁵ Гриценко Г., Ступін В. Платежний кризис в экономике с неравновесными ценами // Вопросы экономики. — 1998. — № 5. — С. 41—52.

⁶ Илларионов А. Как был организован российский кризис // Вопросы экономики. — 1998. — № 11. — С. 20—35.

⁷ Бородюк В., Турчинов О., Приходько Т. Оцінка масштабів тіньової економіки та її впливу на динаміку макроекономічних показників // Економіка України. — 1996. — № 11. — С. 4—16.

⁸ Аврамов Г. Киевский социум в разрезе // Зеркало недели. — 1999. — № 14.

⁹ Гриценко В. С миру ... по копейке // Бизнес. — 1999. — № 10.

¹⁰ Нестеренко В. Удару по бюджету завдали найбільші орендні підприємства України // Київські відомості. — 24 лютого 1995 р.

¹¹ Новицька В., Таранов О. Ми не дамо ловити рибку в каламутній воді // День. — 1999. — № 28.

¹² Гальчинський А. Виртуальная экономика в Украине: механизм и социальные корни // Зеркало недели. — 1999. — № 3.

вологості, холоду та голоду майже 80 тис. голів худоби¹³. Крадіжки майна стали буденним явищем. Загальні збитки сільськогосподарських підприємств за рік у цілому по Україні досягли 4.3 млрд. гривень, і це при тому, що зазначена галузь одержує державну підтримку в різних формах.

Перейдемо тепер до огляду основних інституційних пропорцій, що склалися у сфері заощаджень України. Наше дослідження обмежується часовими рамками опублікованих національних рахунків, тобто 1989—1997 роками.

НЕФІНАНСОВИЙ СЕКТОР

У секторі нефінансових корпорацій (див. таблицю 2) за 7 років (1990—1996) частка валових заощаджень у ВВП зменшилася проти 1989 р. у 10

¹³ Перстнева Н. Воруят все и всё. От председателя до колхозника. От поросят до тракторов // Зеркало недели. — 1999. — № 28.

разів — із 22.2 до 2.2%. На 20 відсоткових пунктів зменшилася і питома вага валової доданої вартості зазначеного сектора у ВВП (у 1989 р. вона становила 78.4%, у 1996 р. — 59.7%). Це означає, що втрачені ресурси заощаджень були “недоодержані” ще на стадії виробництва доданої вартості та створення прибутку.

Певне зменшення частки нефінансових корпорацій у виробництві ВВП є природним структурним зрушенням, зумовленим становленням ринкових відносин: по-перше, розвитком фінансової інфраструктури економіки та сектора фінансових корпорацій; по-друге, переміщенням зайнятості з підприємств до некорпоративних виробництв сектора домашніх господарств, які у перехідному періоді виявляються більш ефективними, ніж великі підприємства. З іншого боку, даються взнаки “тінізація” діяльності підприємств та незадовільне управління ними.

Витрати, здійснювані нефінансовими підприємствами з доданої вартості, були скорочені підприємствами непропорційно більше, ніж прибуток і заощадження: частка оплати праці, наприклад, після 1994 року навіть підвищилася, незважаючи на стійке порушення співвідношення між оплатою праці та продуктивністю праці у всіх галузях матеріального виробництва та продовження економічного спаду. Через це на багатьох підприємствах частка оплати праці перетворилася по суті на соціальну допомогу.

Непропорційним є також рівень оподаткування доданої вартості сектора нефінансових корпорацій. Починаючи з 1993 року, він становить (із невеликими відхиленнями в той чи інший бік у різні роки) 18% від ВВП. Це в 4—4.2 раза більше, ніж у Великобританії та Польщі, де корпоративні доходи оподатковуються у їхніх власників. По суті, податковий характер (через пільги) ма-

Таблиця 2. Рахунки сектора нефінансових корпорацій*

Показники	Україна										Велико- британія	Польща
											1995	1995
	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1995	1995	
Поточний рахунок												
<i>Ресурси</i>												
Валова додана вартість	78.4	75.8	88.0	84.6	78.0	70.5	63.7	59.7	58.0	60.2	47.1	
Субсидії, крім субсидій на продукти	0.0	0.0	0.2	0.1	0.0	0.2	0.2	0.1	1.0	0	0	
Дохід від власності	0.1	0.1	0.2	0.6	2.8	2.1	0.6	0.6	0.4	6.2	1.3	
Інші поточні трансферти	1.1	0.8	0.3	0.1	0.1	0.8	0.6	0.4	0.4	1.5	0.2	
Усього	79.5	76.6	88.8	85.4	81.0	73.6	65.1	60.8	59.7	67.9	48.6	
<i>Використання</i>												
Оплата найманих працівників	39.5	43.9	48.5	40.6	29.6	29.6	32.1	34.0	35.0	37.6	30.0	
Податки	13.1	13.6	16.9	8.8	19.4	18.9	16.8	18.0	13.3	4.5	4.3	
У тому числі:												
пов'язані з виробництвом	5.4	3.9	4.7	3.3	6.7	7.1	8.5	10.3	6.9	1.8	0.9	
на доходи та майно	7.7	9.7	12.2	5.5	12.7	11.9	8.3	7.7	6.4	2.7	3.4	
Дохід від власності	1.0	1.3	2.1	5.2	14.5	9.7	4.1	2.8	2.6	13.6	9.5	
Інші поточні трансферти	3.8	3.8	3.5	4.8	4.2	5.9	7.2	3.9	2.9	1.5	0.6	
Усього	57.4	62.6	71.0	59.4	67.7	64.1	60.2	58.7	53.8	57.2	44.4	
Валове заощадження	22.1	14.1	17.8	26.0	13.3	9.5	4.8	2.2	5.9	10.7	4.2	
Рахунок операцій із капіталом												
<i>Зміни у чистому багатстві за рахунок заощадження та капітальних трансфертів</i>												
Валове заощадження	22.1	14.1	17.8	26.0	13.3	9.5	4.8	2.2	5.9	10.7	4.2	
Капітальні трансферти одержані	6.7	2.5	4.1	6.3	5.6	4.1	3.8	3.6	1.6	0.7	0.4	
Капітальні трансферти сплачені	5.1	1.2	1.3	1.1	0.8	0.8	1.6	0.9	0.3	0	0	
Усього	23.8	15.3	20.6	31.3	18.2	12.8	7.1	4.9	7.2	11.4	4.6	
<i>Зміни в активах</i>												
Валове нагромадження основного капіталу	19.9	17.6	15.6	23.1	18.6	17.4	15.4	16.7	15.9	10.4	10.3	
Зміна запасів матеріальних оборотних фондів	3.8	2.3	3.8	7.8	11.3	11.6	3.1	1.9	0.6	0.6	0.9	
Чисте кредитування (+), чисте запозичення (-)	0.1	-4.6	1.3	0.4	-11.6	-16.2	-11.4	-13.7	-9.3	0.4	-6.6	
Усього	23.8	15.3	20.6	31.3	18.2	12.8	7.1	4.9	7.2	11.4	4.6	
Для довідки:												
валовий прибуток	33.5	28.0	34.9	40.8	41.8	34.0	23.3	15.5	17.0	20.8	16.2	
інвестиційні ресурси	28.9	21.1	21.9	32.4	30.6	29.8	20.1	19.4	16.7	11.4	11.0	

* Джерела даних щодо Великобританії та Польщі у цій та наступних таблицях: United Kingdom National Accounts. The Blue Books 1997 edition. — London; Rozcznik statystyczny. — Warszawa. — 1998.

ють витрати підприємств на утримання їх соціальної сфери, на що витрачається більша частина поточних та капітальних трансфертів. Загалом трансфертні вилучення становлять 7—10% від валової доданої вартості сектора.

Дослідження, проведене А.Соколовською¹⁴, показало, що рівень оподаткування в Україні — один із найвищих у світі (навіть порівняно з пост-соціалістичними країнами). Автор справедливо пов'язує це з неможливістю одночасного реформування податкової системи, відносин власності, системи заробітної плати, а також швидкої та повної комерціалізації охорони здоров'я, освіти, науки, культури. Навпаки, зазначає А.Соколовська, під час економічної кризи та зниження життєвого рівня населення виникає потреба у відносному збільшенні державних витрат на соціальний захист населення. Не можна також забувати, що на початкових етапах кризи, коли національні заощадження країни були значно більшими, допускалося невідправдане зволікання із проведенням дієвої інвестиційної та структурної політики, а наявні ресурси витрачалися неефективно.

Лише посилення державного контролю за потоками доходів та якісне удосконалення управління підприємствами дасть змогу провести в Україні податкову реформу на зразок економічно розвинутих західних країн, де податковий прес і тягар соціальних відрахувань рівномірніше розподіляється між корпораціями та фізичними особами, розвиваючи природні спонукальні мотиви до збільшення доходів шляхом підвищення продуктивності праці та ефективності діяльності підприємств. Доки держава контролює доходи підприємств, а не їх власників, успіху в цій справі очікувати не доводиться.

Дані таблиці 2 показують, що незважаючи на практичне зникнення заощаджень сектор нефінансових корпорацій протягом усіх кризових років підтримував інвестиційний потенціал на задовільному кількісному рівні. Якщо не зважати на аномальні показники 1992 року, не характерні для в цілому усателеної спадної динаміки останніх років, валове нагромадження основного капіталу коливалося в межах 15—20 відсотків від сукупного ВВП і перевищувало норму Великобританії та Польщі в 1.5—2 рази. Цьому сприяли значні інвестиційні субсидії у вигляді капітальних трансфертів, які хоча й зменшувалися, але ще навіть у 1996 році становили 3.6% від ВВП.

¹⁴ Соколовська А. Податкова система України в контексті світового досвіду // *Фінанси України*. — 1997. — № 7.

В останні роки джерелом інвестиційних ресурсів стали також чисті запозичення (від 11 до 16% від ВВП). Виникнення фінансового дефіциту в секторі нефінансових корпорацій, власне, не є дивиною, дефіцит такого ж рівня спостерігався у цьому секторі в Польщі. Проблеми в іншому: *по-перше* — дефіцит в Україні покривається за рахунок простроченої заборгованості в основному нетрадиційним, небанківським кредиторам — робітникам і службовцям, бюджету, Пенсійному фонду, постачальникам тощо; *по-друге*, він утворився і посилюється не під час економічного зростання, а в процесі розвитку кризи; по-третє, нагромадження, профінансоване з такою соціальною напругою, все-таки не може зламати спадну тенденцію.

Причин виникнення такого становища багато. Далеко не весь приріст основних фондів здатен створювати передумови для економічного зростання; такими, зокрема, є фонди для ліквідації наслідків чорнобильської катастрофи. Не припинено радянську практику реалізації безперспективних інвестиційних проектів за рахунок бюджетних коштів. Тривала підтримка збиткових, мало-ефективних галузей економіки призводить до розпорощення інвестиційних коштів. Нарешті, зростаюча частка запозичень у обсягах інвестиційних ресурсів дає вагомий підстави припускати, що основні фонди, оплачувані боргами, насправді є загалом малоліквідною продукцією, яка не знаходить грошового попиту. Така гіпотеза непрямо підтверджується також значним поширенням бартерних відносин в обороті промислової продукції взагалі й особливо у галузях важкої промисловості; у харчовій промисловості, де продукція більш ліквідна, рівень бартеру набагато нижчий. Так, у 1998 році частка продукції, реалізованої за бартером у цілому по промисловості становила 42.5%, у тому числі в промисловості будівельних матеріалів — 65.8, у машинобудуванні та металообробці — 42.9, тоді як у харчовій галузі — лише 24.8%.

Одним із яскравих прикладів глибоких диспропорцій у інвестиційній сфері є систематичне збільшення матеріальних запасів, яке в період багаторічного спаду можна також вважати нагромадженням неліквідів. У 1992 році на приріст запасів матеріальних обігових коштів спрямовувалося 7.8, а в 1993 — 1994 роках понад 11% від ВВП, що в кілька десятків разів перевищує параметри розвинутих країн і тому є безпрецедентним у світовій практиці. На думку окремих дослідників, такі величезні значення приросту запасів пояснюються

наявністю в них інфляційної складової (подорожчанням запасів під час зберігання), а не фізичним збільшенням¹⁵. Доки цю тезу офіційно не спростовано Держкомстатом, таке явище можемо вважати наслідком безконтрольності підприємств, які або марнують працю та ресурси, або створюють віртуальні показники.

У 1997 році окреслилися нові явища у формуванні заощаджень сектору нефінансових корпорацій, які зумовили певне підвищення їх відносного рівня. Позитивну роль відіграло послаблення податкового тиску на виробництво, насамперед скорочення відрахувань до фонду для здійснення заходів щодо ліквідації наслідків чорнобильської катастрофи. Цього не можна сказати про такі чинники, як підвищення рівня субсидій та скорочення оподаткування доходу. Останнє пов'язане зі зниженням рентабельності та збитковістю переважної більшості підприємств і може стати на заваді подальшій трансформації податкової системи. Продовжував знижуватися рівень вилучення доходів шляхом різних поточних трансфертів. Водночас (і на цьому треба наголосити) зміни у заощадженнях не зупинили подальшого зниження загального рівня інвестиційних ресурсів та їх використання для валового нагромадження основного капіталу.

Досить показовим є порівняння заощаджень корпоративних секторів та їх впливу на економіку в Україні й Росії (див. таблицю 3). Зауважимо, що у національних рахунках Російської Федерації ці сектори представлено агреговано, як єдиний підприємницький сектор, у який входять нефінансові підприємства, фінансові установи та некомерційні організації, що обслуговують домашні господарства, оскільки вони фінансуються переважно підприємствами.

Як випливає з наведених даних, на початку економічної кризи спостерігалася (не пряма, але очевидна) залежність між рівнем заощаджень корпоративного сектора та динамікою валового внутрішнього продукту. Її можна проілюструвати так. У 1990 році валові заощадження в Україні становили 15% від ВВП, у СРСР (на Росію та Україну в ньому припадало більше половини ВВП) — 18.1% від ВВП¹⁶. Отже, навіть за стартовим рівнем заощаджень Україна перебувала у дещо гірших умовах, хоча ще у 1989 році цей рівень у обох республіках був

¹⁵ Див.: Рябошлик В. Реальний податковий тягар приховано статистикою ВВП // *Економіст*. — 1997. — №1. — С. 28—33.

¹⁶ Розраховано за виданням: Национальные счета для бывшего СССР. Источники, методы, расчеты. — М.: — Финстатинформ, 1994. — 188 с.

практично однаковим. У 1996 році відношення валових заощаджень до ВВП у секторі, що розглядається, в Україні зменшилося до 2.7% (у 8.7 раза), в Росії — до 13.4% (в 1.7 раза). Реальний ВВП у 1996 році порівняно з 1990 р. скоротився в Україні у 2.3 раза, в Росії — у 1.7 раза. Оскільки в Україні та Росії інституційне середовище досить схоже, стає зрозумілим: **відновлення економічного зростання вимагатиме дуже значного збільшення норми заощаджень у корпоративному секторі. Стосовно України, де деструктивний характер спаду проявився особливо виразно, процес відновлення може означати розпад переважної більшості підприємств, які стали нежиттєздатними і не спроможними підтримувати необхідний рівень заощаджень. Така “селекція” може відбутися з прискоренням процесу банкрутства.**

Як зауважуємо в таблиці 3, додатковими ресурсами заощаджень у Росії (порівняно з Україною) є насамперед набуток від доданої вартості (за 1995 р. — 3.6, 1996 р. — 5.9 відсоткового пунк-

ту) та економія на податках. Рівень оподаткування факторів виробництва в Росії у 1995—1996 роках був удвічі меншим, ніж в Україні, хоча тенденція до його посилення спостерігається в обох країнах. Питома вага податків на доходи корпоративних секторів була приблизно однаковою у 1995 році, однак зі зменшенням валового прибутку на 7.3 відсоткового пункту в Україні та на 4.6 — у Росії рівень оподаткування доходу знизився лише на 0.7 відсоткового пункту в Україні та на 3.5 — у Росії.

У Росії також відносно нижчі витрати на утримання соціальної сфери, створеної на підприємствах, трансфертні вилучення заощаджень, нижчий рівень запозичень, що, безперечно, сприяло пом'якшенню наслідків спаду виробництва. Втім, на дещо кращі показники корпоративних секторів її економіки могли вплинути дорахунки прихованої діяльності, які провадить Держкомстат Росії, і які, за даними вже згадуваної праці А.Ларіонова, зросли із 17% від ВВП у 1992 році до 25% у 1997—1998 ро-

ках. Отже, доцільніше говорити все ж про потенційні результати, які, можуть “запрацювати” на економічне зростання лише за певних умов.

СЕКТОР ЗАГАЛЬНОГО ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

Структура доходів, витрат і заощаджень сектора загального державного управління (див. таблицю 4) має деформації, які значною мірою визначаються умовами та результатами діяльності нефінансових корпорацій.

Після 1993 року приблизно 55% валового внутрішнього продукту щорічно концентрувалося у вигляді поточних доходів цього сектора. І це — незважаючи на часті зміни переліку податків та відрахувань у позабюджетні фонди, їх ставок та бази оподаткування. Лише у 1997 році деяке послаблення податкового тиску спричинило зменшення нарахувань на користь уряду до 52.1% від ВВП. У Польщі в 1995 році до загальнодержавного сектора мобілізувалося 46% від ВВП, що на 9 відсоткових пунктів менше, ніж в Україні. У Великобританії урядові структури у кінцевому підсумку задовольняють свої потреби ще меншим обсягом ресурсів, який становить приблизно 34—35% від ВВП. Зовнішня подібність польського та британського показників, яку можна помітити у таблиці, пояснюється тим, що британський включає трансфертний перерозподіл ресурсів між центральним урядом і місцевими адміністраціями (приблизно 7—8% від ВВП), тоді як у національних рахунках України та Польщі ці потоки не відображаються.

При аналізі рівня оподаткування в Україні, звичайно, не можна не зважати на об'єктивні причини, передовсім — на необхідність значних витрат на ліквідацію наслідків чорнобильської катастрофи. Водночас привертає увагу нерівномірність розподілу податкового тягара. Окремі групи підприємств одержували в 1996 році у вигляді субсидій та капітальних трансфертів понад 10% від ВВП (у попередні роки — ще більше), тоді як у Польщі та Великобританії такі виплати у кілька разів менші. Якщо нормалізувати державну підтримку виробництва, обмежити її тими підприємствами, які здатні ефективно використовувати ці кошти, рівень оподаткування можна знизити хоча б до польського, відтак активізувавши додаткові стимули економічного зростання.

Іншим чинником непропорційного оподаткування є наявність податкових пільг. Економісти І.Луніна та Ф.Вінценц вважають, що їх обсяг становить понад

Таблиця 3. Рахунки об'єднаного сектора нефінансових і фінансових корпорацій та некомерційних організацій (НКО), які обслуговують домашні господарства України та Росії*

Показники	Відсотки від ВВП			
	Україна		Росія	
	1995	1996	1995	1996
Поточний рахунок				
<i>Доходи</i>				
Валова додана вартість	66.7	63.6	70.3	69.5
Умовні соціальні внески	0.3	0.4	0.3	0.4
Усього доходів	67.0	64.0	70.6	69.9
<i>Витрати</i>				
Оплата найманих працівників	35.0	37.3	36.7	39.8
Чисті податки на виробництво та імпорт	8.4	10.3	4.1	4.8
Чистий дохід від власності	1.4	0.9	4.1	4.0
Поточні податки на доходи та майно	8.9	8.0	8.2	4.7
Соціальні допомоги з фондів підприємств	0.3	0.4	0.4	0.5
Чисті поточні трансферти	2.1	-0.4	0.4	0.5
Кінцеві споживчі витрати (НКО)	5.4	4.8	2.3	2.2
Усього витрат	61.5	61.3	56.2	56.5
Валове заощадження	5.5	2.7	14.4	13.4
Рахунок операцій із капіталом				
<i>Зміни у чистому багатстві за рахунок заощаджень та капітальних трансфертів</i>				
Валове заощадження	5.5	2.7	14.4	13.4
Капітальні трансферти одержані	5.5	4.5	3.6	2.7
Капітальні трансферти сплачені	-1.6	-0.9	-0.3	-0.3
Усього змін	9.4	6.3	17.7	15.8
<i>Зміни в активах</i>				
Валове нагромадження основного капіталу	17.4	17.7	16.8	17.3
Зміна запасів	3.1	1.9	2.2	2.6
Статистична розбіжність	0	0	2.1	0.9
Чисте запозичення	-11.1	-13.3	-3.4	-5.0
Усього	9.4	6.3	17.7	15.8
Для довідки: валовий прибуток	23.3	16.0	29.5	24.9

* Джерело даних щодо Росії для цієї та наступної таблиць: Национальные счета России в 1989 — 1996 годах. Стат. Сборник. — М.: Госкомстат России, 1998. — 117 с.

2% від ВВП¹⁷. Списання та реструктуризація початкової заборгованості, які почастишали останнім часом, теж носять характер податкових пільг. Не можна обійти увагою і натуралізовані субсидії, наприклад, пільгове запозичення ресурсів із державного матеріального резерву. Методологія системи національних рахунків не передбачає обчислення додаткових доходів, які надходять користувачам податкових пільг та бюджетних і товарних позичок, хоча наявність таких розрахунків дала б чіткішу уяву про розподіл та використання доходів і заощаджень в економіці.

За всієї нестабільності податкового законодавства в Україні протягом 1992—1996 років простежувалися такі тенденції формування доходів загально-

урядового сектора: податки на продукти, сплачувані споживачами товарів і послуг, витіснялися податками на фактори виробництва, які враховувалися у собівартості продукції. За сукупним рівнем ці податки у півтора раза більші, ніж, наприклад, у Великобританії та Польщі. В 1997 році податки, пов'язані з виробництвом, були дещо знижені, однак одразу ж зросли податки на продукти; у 1998—1999 роках цей процес навіть посилювався, зокрема, було введено спеціальні збори до Пенсійного фонду від реалізації іноземної валюти, ювелірних виробів, автомобілів, послуг мобільного телефонного зв'язку.

В Україні й досі не знайдено компромісу щодо податків на продукцію власного виробництва та на імпорт, унаслідок чого попит на першу інколи штучно стримується. Часто це робиться за рахунок пільг імпортерам, які да-

ють їм змогу застосовувати демпінгові ціни та витіснити з внутрішнього ринку вітчизняних виробників. Наприклад, у 1998 році лише одне підприємство з іноземними інвестиціями “Бізон”, яке займається імпортом підакцизних товарів, зекономило на податкових пільгах 70 млн. гривень, що становить 0.7% від ВВП країни¹⁸.

Україна відрізняється від інших держав істотно більшою нормою внесків на соціальне забезпечення та страхування. У 1996 році ця норма становила понад 14% від ВВП, у 1997, після перегляду тарифів, майже не зменшилася і дорівнювала приблизно 13.8% ВВП. Це пояснюється значним постарінням населення, зро-

¹⁷ Див.: Україна на роздоріжжі. Уроки з міжнародного досвіду економічних реформ. — К.: Фенікс, 1998. — С. 172.

¹⁸ Антоненко І. В результате деятельности совместных предприятий, освобожденных от налогов и пошлин, госбюджет ежегодно теряет сотни миллионов гривен // Факты и комментарии. — 1999. — 8 квітня.

Таблиця 4. Рахунки сектора загальнодержавного управління

Показники	Україна										Велико-британія		Польща	
	Відсотки від ВВП										1995	1995		
	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1995	1995			
Поточний рахунок														
<i>Ресурси</i>														
Валовий прибуток	1.2	0.9	0.9	1.4	2.5	1.5	2.6	2.1	2.3	1.2	0.9			
Податки	32.8	35.2	30.4	23.5	36.7	40.4	36.5	36.8	33.3	28.0	30.4			
У тому числі:														
на продукти	15.4	16.9	10.2	11.0	14.6	18.0	15.8	14.6	15.4	13.3	15.3			
пов'язані з виробництвом	5.5	4.0	4.9	3.5	7.0	7.2	8.7	10.5	7.2			
на доходи та майно	12.0	14.3	15.4	9.0	15.1	15.2	12.1	11.7	10.8	14.7	15.1			
Дохід від власності	1.2	1.6	0.7	0.2	0.4	0.2	0.1	0.1	0.1	1.6	0.9			
Соціальні внески	3.8	4.6	12.5	14.1	8.6	10.4	13.2	14.2	13.8	7.5	12.7			
Інші поточні трансферти	25.3	9.3	8.4	1.4	3.2	1.7	3.6	2.2	2.5	8.7	1.4			
Усього	64.3	51.5	52.9	40.6	51.3	54.3	56.1	55.4	52.1	47.0	46.3			
<i>Використання</i>														
Субсидії	12.5	12.5	18.5	13.5	14.0	7.9	5.4	3.1	3.2	0.7	0			
Дохід від власності	0.1	0.4	0.1	0.3	0	0.6	1.2	1.1	1.1	4.5	6.7			
Соціальна допомога	8.9	9.7	15.7	9.8	10.2	9.9	10.3	11.6	12.2	15.0	17.9			
Інші поточні трансферти	19.8	1.6	5.8	1.0	2.8	1.4	1.7	1.5	1.7	10.4	3.0			
Витрати на кінцеве споживання	17.3	16.5	17.4	17.6	16.0	19.4	21.3	21.8	23.9	19.6	17.6			
У тому числі:														
індивідуальні	6.3	6.6	8.6	10.3	8.7	10.3	13.1	13.0	14.1	11.2	8.4			
колективні	11.0	9.9	8.8	7.3	7.3	9.1	8.2	8.8	9.8	8.4	9.2			
Усього	58.5	40.7	57.5	42.2	43.1	39.2	39.9	39.1	42.2	50.2	45.2			
Валове заощадження	5.7	10.8	-4.6	-1.6	8.3	15.1	16.2	16.3	9.9	-3.2	1.1			
Рахунок операцій із капіталом														
<i>Зміни у чистому багатстві за рахунок заощадження та капітальних трансфертів</i>														
Валове заощадження	5.7	10.8	-4.6	-1.6	8.3	15.1	16.2	16.3	9.9	-3.2	1.1			
Капітальні трансферти одержані	4.3	2.0	1.7	2.2	2.4	3.9	4.5	3.6	3.0	0.6	0			
Капітальні трансферти сплачені	6.8	4.3	5.2	8.7	8.3	7.9	8.3	7.2	4.7	1.6	0.4			
Усього	3.2	8.5	-8.1	-8.1	2.4	11.1	12.4	12.7	8.2	-4.2	0.7			
<i>Зміни в активах</i>														
Валове нагромадження основного капіталу	2.8	2.3	2.1	2.0	2.6	3.0	4.9	2.1	1.7	1.9	3.8			
Зміна запасів матеріальних обігових коштів	0.2	0.3	0	-0.7	0.1	0.7	0	0.3	0.6	0	0			
Чисте кредитування (+), чисте запозичення (-)	0.3	5.9	-10.2	-9.4	-0.2	7.4	7.4	10.3	5.9	-6.1	-3.1			
Усього	3.2	8.5	-8.1	-8.1	2.4	11.1	12.4	12.7	8.2	-4.2	0.7			

станням безробіття тощо, які в умовах спаду виробництва призводять до посилення демоскономічного навантаження на працюючих громадян, зменшення рівня їхньої заробітної плати. Водночас лише методологічними труднощами можна пояснити ту обставину, що соціальні допомоги — пенсії, стипендії, інші виплати в останні роки є на кілька відсоткових пунктів меншими, ніж відповідні внески, і це є однією з причин, яка підсилює видимість великих заощаджень в загальноурядовому секторі (та зумовлює облікове зменшення заощаджень домашніх господарств, де соціальні допомоги є ресурсами, а внески — витратами). А має бути навпаки, оскільки окремі види соціальних допомог, такі, наприклад, як виплати з Чорнобильського фонду, стипендії тощо мають своїм джерелом податкові платежі.

В інших країнах податкові джерела також істотно збільшують розмір соціальних допомог. У Польщі внески за державними програмами соціального страхування та забезпечення у 1995 році становили 12.7% від ВВП, а допомоги — 17.9%, у Великобританії відповідно 7.5 та 15%.

Хоча в 1997 році в Україні нарахування на користь загальноурядового сектора було зменшено, це не позначилося на обсязі його витрат, які продовжували зростати, що в підсумку призвело до різкого зменшення валових заощаджень та виплат капітальних трансфертів.

Порівнюючи показники загальноурядового сектора України та Росії, зауважуємо, що Росія зосереджує під контролем уряду в півтора раза менше коштів, ніж Україна, хоча така велика різниця, можливо, пов'язана з російською прак-

тикою дорахунків неоподатованої тіньової діяльності до обсягів ВВП.

ДОМАШНІ ГОСПОДАРСТВА

Динаміка доходів і витрат домашніх господарств, за даними національних рахунків (див. таблицю 5), свідчить про згасання протягом останнього десятиріччя потенціалу особистих заощаджень.

У 1996 році порівняно з 1989—1990 роками частка цих заощаджень у ВВП знизилася до 1%, тобто в 7—10 разів. Як і тоді, так і тепер домашні господарства майже виключені з інвестиційного процесу. Раніше це зумовлювалося спрямуванням заощаджень на покриття державного боргу, нині — униканням домашніми господарствами фінансово-посередницьких структур з міркувань

Таблиця 5. Рахунки сектора домашніх господарств України та Росії

Показники	Україна									Росія
	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1995
Відсотки від ВВП										
Поточний рахунок										
<i>Доходи</i>										
Валова додана вартість	8.2	9.0	8.8	6.0	7.5	6.3	11.5	12.2	12.3	11.5
Оплата найманих працівників	48.0	53.1	58.8	51.1	38.5	39.7	43.5	47.8	48.6	46.8
У тому числі:										
заробітна плата	...	47.1	45.8	36.5	29.2	29.0	30.3	33.4	34.7	...
фактичні соціальні внески	...	4.8	11.7	13.3	7.7	9.3	12.2	12.9	12.6	...
умовно обчислені соціальні внески	...	1.2	1.3	1.3	1.5	1.3	1.0	1.4	1.3	...
Дохід від власності	1.4	2.1	1.3	0.4	0.7	1.5	0.9	0.6	0.7	3.3
Соціальні допомоги, крім допомог у натурі	8.9	10.2	16.4	10.7	11.1	10.4	10.6	12.1	12.6	10.4
Інші поточні трансферти	1.9	1.4	1.6	0.8	1.3	2.1	1.8	0.4	0.9	0.5
Усього	68.4	75.9	87.0	69.1	59.0	60.1	68.4	73.2	75.1	72.5
<i>Витрати</i>										
Податки	4.3	4.5	3.2	2.9	2.1	3.1	3.1	3.7	4.1	2.7
У тому числі:										
пов'язані з виробництвом на доходи та майно	0.1	0.1	0	0.1	0	0	0	0.1	0.1	0
на доходи та майно	4.2	4.5	3.1	2.9	2.0	3.0	3.1	3.7	4.0	2.7
Дохід від власності	0	0	0	0	0	0.1	0.1	0.1	0.1	0
Соціальні внески	4.5	5.8	13.2	15.0	9.4	10.9	13.4	14.6	14.2	9.3
Інші поточні трансферти	0.7	0.7	0.5	0.2	0.3	0.6	0.5	0.4	0.4	0.5
Кінцеві споживчі витрати	51.6	54.8	52.0	42.0	44.1	44.3	49.7	53.3	54.1	49.2
Усього	61.1	65.9	68.9	60.1	56.0	59.0	66.8	72.2	72.9	61.7
Валове заощадження	7.3	10	18.1	8.9	3.1	1.1	1.6	1.0	2.2	10.8
Рахунок операцій із капіталом										
<i>Зміни у чистому багатстві за рахунок заощадження та капітальних трансфертів</i>										
Валове заощадження	7.3	10	18.1	8.9	3.1	1.1	1.6	1.0	2.2	10.8
Капітальні трансферти одержані	0	0.3	0	0.2	0.1	0.1	0	0	0.1	0.9
Капітальні трансферти сплачені	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0.8
Усього	7.3	10.3	18.1	9.2	3.2	1.2	1.6	1.0	2.3	10.9
<i>Зміни в активах</i>										
Валове нагромадження основного капіталу	1.1	1.2	1.0	0.7	1.9	1.5	1.0	0.9	1.5	0.9
Зміна запасів матеріальних обігових фондів	-1.1	0.8	1.2	0.2	0.4	-0.7	0.2	-0.4	0.3	-0.5
Чисте придбання цінностей	0.7	1.0	1.4	0.3	0.2	0.2	0.1	0.2	0.2	0.2
Чисте кредитування (+), чисте запозичення (-)	6.7	7.3	14.5	8.0	0.6	0.2	0.3	0.3	0.3	9.6
Статистична розбіжність										0.7
Усього	7.3	10.3	18.1	9.2	3.2	1.2	1.6	1.0	2.3	10.9

високої ризикованості таких вкладень. Принципово нових змін не відбулося і в 1997 році, коли рівень особистих заощаджень зріс до 2.2%. Це у п'ять разів менше, ніж у Великобританії та Росії, і втричі — ніж у Польщі.

Зменшення рівня заощаджень домашніх господарств відбувається, незважаючи на зростаючий перерозподіл ВВП та національного доходу на їх користь. Після остаточного усунення грошового “нависання” під час гіперінфляції у 1993 році частка ВВП, що акумулюється в секторі домашніх господарств, зросла з 59 до 75.1%, перевищивши навіть рівень 1989 року. Та все ж сектор домашніх господарств України поступається за своїми параметрами перед аналогічними секторами як економічно розвинутих, так і країн із перехідною економікою. У Польщі через сектор домашніх господарств та некомерційних організацій, що їх обслуговують, перерозподіляється на 17, а у Великобританії — на 22 відсоткових пункти більше, ніж в Україні.

Відмінності у структурі доходів домашніх господарств Польщі та Великобританії, з одного боку, та України, з

другого, вказують на можливі етапи трансформації економічного стану цього сектора української економіки і відношення на цій основі загальнонаціонального економічного зростання.

У Польщі акцент розвитку зроблено на підтримку мікропідприємств при домашніх господарствах, якими виробляється чверть усього ВВП. Ця додана вартість наближається до суми зарплати, яку домашні господарства одержують за найману працю в різних інституційних секторах.

Великобританія за рівнем свого розвитку вже не потребує такого значного поширення дрібного підприємництва і компенсує більшу зайнятість найманою працею вищим рівнем заробітної плати. Оплата найманої праці у цій країні приблизно на 10 відсоткових пунктів перевищує рівень оплати в Україні. Польща досягла значних успіхів у реформуванні відносин власності; рівень доходів від власності, які тут надходять домашнім господарствам, майже такий, як і у Великобританії — понад 10% від ВВП. В Україні ж він становить 0.9%. Польща вже опанувала західну модель оподаткування з акцентом на особисті

доходи. Незважаючи на те, що через особисті прямі податки у Польщі вилучається (відносно ВВП) утричі, а у Великобританії — в 4 рази більше коштів, ніж в Україні, ці країни забезпечують майже однакову частку споживчих витрат домашніх господарств у ВВП та вагою заощадження.

Не можна, однак, не зазначити, що наведені тут дані щодо вичерпання заощаджень домашніх господарств в Україні різко контрастують із поширеними оцінками фінансового потенціалу населення. Існує обґрунтована точка зору, що цей потенціал не менший, ніж зовнішні урядові запозичення, і за певних умов він міг би відігравати важливішу роль в інвестиційних процесах. Інформаційні розбіжності негативно впливають на якість макроекономічного моделювання та прогнозування. Це питання заслуговує окремого розгляду, і автор сподівається висловити свою точку зору на можливі шляхи його розв'язання в одному з найближчих випусків “Вісника НБУ”.

Марк Меламед,
ЕКОНОМІСТ.

МОНЕТИ УКРАЇНИ

Офіційна інформація /

Про введення в обіг пам'ятної монети “Анатолій Солов'яненко”

Національний банк України, продовжуючи серію “Видатні діячі України”, 22 вересня 1999 р. ввів у обіг пам'ятну монету номінальною вартістю 2 гривні на вшанування пам'яті Анатолія Борисовича Солов'яненка (1932—1999) — народного артиста України, лауреата Державної премії ім. Т.Г.Шевченка, одного з найкращих українських оперних співаків ХХ століття.

Монету виготовлено з нейзильберу. Діаметр — 31.0 мм, якість виготовлення — підвищена, тираж — 25 000 штук.

На лицьовому боці монети (аверсі) в центрі кола, утвореного намистовим візерунком, зображено малий Державний герб України в обрамленні гілок калини та розміщено написи: **1999, УКРАЇНА, 2 ГРИВНІ.**

На зворотному боці монети (реверсі) — профільний портрет співака та круго-

вий напис: **АНАТОЛІЙ СОЛОВ'ЯНЕНКО, 1932—1999.**

Гурт монети — рифлений.

Художник — Микола Кочубей.

Скульптор — Володимир Дем'яненко.

Пам'ятна монета “Анатолій Солов'яненко” номінальною вартістю 2 гривні є дійсним платіжним засобом України та обов'язкова до приймання за її номінальною вартістю без будь-яких обмежень до всіх видів платежів, а також для зарахування на розрахункові рахунки, вклади, акредитиви та для переказів.

Пам'ятна монета “Анатолій Солов'яненко” реалізується за колекційною ціною в Україні та за кордоном.

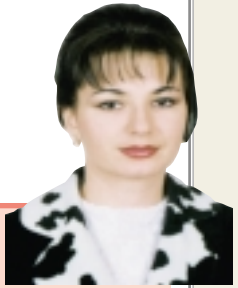

Офіційний курс гривні щодо інозе Національним банком України

№ п/п	Код валюти	Назва валюти					
			01.09.1999 р.	02.09.1999 р.	03.09.1999 р.	04.09.1999 р.	05.09.1999 р.
1	036 AUD	100 австралійських доларів	279.4785	279.4287	283.1631	285.9932	285.9932
2	040 ATS	100 австрійських шилінгів	33.6423	33.8089	34.0735	34.4099	34.4099
3	826 GBP	100 англійських фунтів стерлінгів	703.0041	705.6285	707.0750	713.7328	713.7328
4	031 AZM	10000 азербайджанських манатів	10.2443	10.2562	10.2890	10.3396	10.3396
5	056 BEF	1000 бельгійських франків	114.7569	115.3252	116.2277	117.3752	117.3752
6	300 GRD	1000 грецьких драхм	14.1850	14.2575	14.3690	14.5042	14.5042
7	208 DKK	100 датських крон	62.2684	62.5759	63.0631	63.6446	63.6446
8	840 USD	100 доларів США	437.8400	438.3500	439.7500	443.2600	443.2600
9	233 EEK	100 естонських крон	29.5865	29.7330	29.9657	30.2615	30.2615
10	352 ISK	100 ісландських крон	5.9790	6.0330	6.0480	6.1322	6.1322
11	372 IEP	100 ірландських фунтів	587.7976	590.7086	595.3312	601.2087	601.2087
12	724 ESP	1000 іспанських песет	27.8225	27.9603	28.1791	28.4573	28.4573
13	380 ITL	10000 італійських лір	23.9082	24.0267	24.2147	24.4537	24.4537
14	124 CAD	100 канадських доларів	293.8667	293.4777	295.2900	296.1536	296.1536
15	398 KZT	100 казахстанських тенге	3.3170	3.3208	3.3264	3.3530	3.3530
16	428 LVL	100 латвійських латів	747.1672	751.8868	754.2882	760.3087	760.3087
17	440 LTL	100 литовських літів	109.4600	109.5875	109.9375	110.8150	110.8150
18	498 MDL	100 молдовських лейв	39.7415	39.8116	39.9758	40.3052	40.3052
19	528 NLG	100 нідерландських гульденів	210.0677	211.1080	212.7601	214.8605	214.8605
20	280 DEM	100 німецьких марок	236.6914	237.8636	239.7251	242.0918	242.0918
21	578 NOK	100 норвезьких крон	55.9126	56.2031	56.3468	56.7768	56.7768
22	985 PLN	100 польських злотих	109.8858	110.0138	110.3652	111.2461	111.2461
23	620 PTE	100 португальських ескудо	2.3091	2.3205	2.3387	2.3618	2.3618
24	810 RUR	10 російських рублів	1.7648	1.7381	1.6998	1.7167	1.7167
25	702 SGD	100 сингапурських доларів	259.3839	259.6860	260.5154	262.5948	262.5948
26	703 SKK	100 словацьких крон	10.3476	10.3597	10.3928	10.4757	10.4757
27	792 TRL	10000 турецьких лір	0.0978	0.0979	0.0983	0.0990	0.0990
28	795 TMM	10000 туркменських манатів	8.4200	8.4298	8.4567	8.5242	8.5242
29	348 HUF	1000 угорських форинтів	18.0956	18.1166	18.1745	18.3196	18.3196
30	860 UZS	100 узбецьких сумів	3.2750	3.2789	3.2893	3.3156	3.3156
31	246 FIM	100 фінських марок	77.8589	78.2445	78.8568	79.6354	79.6354
32	250 FRF	100 французьких франків	70.5730	70.9225	71.4775	72.1831	72.1831
33	203 CZK	100 чеських крон	12.4888	12.5034	12.5433	12.6434	12.6434
34	752 SEK	100 шведських крон	53.2652	53.4675	53.8983	54.3212	54.3212
35	756 CHF	100 швейцарських франків	289.3844	290.6904	293.2033	296.5059	296.5059
36	392 JPY	1000 японських єн	40.0700	40.1052	40.3634	40.3589	40.3589
37	978 EUR	100 євро	462.9282	465.2209	468.8615	473.4903	473.4903
38	960 XDR	100 СПЗ	602.7845	602.7481	606.8092	610.9923	610.9923
			16.09.1999 р.	17.09.1999 р.	18.09.1999 р.	19.09.1999 р.	20.09.1999 р.
1	036 AUD	100 австралійських доларів	291.6488	288.8797	288.2955	288.2955	288.2955
2	040 ATS	100 австрійських шилінгів	33.8801	33.6487	33.5492	33.5492	33.5492
3	826 GBP	100 англійських фунтів стерлінгів	721.4494	721.6591	718.7414	718.7414	718.7414
4	031 AZM	10000 азербайджанських манатів	10.4439	10.3551	10.2997	10.2997	10.2997
5	056 BEF	1000 бельгійських франків	115.5681	114.7788	114.4394	114.4394	114.4394
6	300 GRD	1000 грецьких драхм	14.2897	14.1856	14.1436	14.1436	14.1436
7	208 DKK	100 датських крон	62.7271	62.2970	62.1137	62.1137	62.1137
8	840 USD	100 доларів США	449.6100	446.4100	444.0200	444.0200	444.0200
9	233 EEK	100 естонських крон	29.7956	29.5921	29.5047	29.5047	29.5047
10	352 ISK	100 ісландських крон	6.1213	6.1320	6.0601	6.0601	6.0601
11	372 IEP	100 ірландських фунтів	591.9527	587.9096	586.1715	586.1715	586.1715
12	724 ESP	1000 іспанських песет	28.0192	27.8278	27.7456	27.7456	27.7456
13	380 ITL	10000 італійських лір	24.0773	23.9128	23.8421	23.8421	23.8421
14	124 CAD	100 канадських доларів	304.2092	302.1512	302.1254	302.1254	302.1254
15	398 KZT	100 казахстанських тенге	3.3304	3.3067	3.2890	3.2890	3.2890
16	428 LVL	100 латвійських латів	771.2007	765.7118	761.6123	761.6123	761.6123
17	440 LTL	100 литовських літів	112.4025	111.6025	111.0050	111.0050	111.0050
18	498 MDL	100 молдовських лейв	40.9615	40.6763	40.4611	40.4611	40.4611
19	528 NLG	100 нідерландських гульденів	211.5526	210.1077	209.4865	209.4865	209.4865
20	280 DEM	100 німецьких марок	238.3646	236.7366	236.0367	236.0367	236.0367
21	578 NOK	100 норвезьких крон	56.6534	56.3589	56.2060	56.2060	56.2060
22	985 PLN	100 польських злотих	111.6905	110.8955	110.3018	110.3018	110.3018
23	620 PTE	100 португальських ескудо	2.3254	2.3095	2.3027	2.3027	2.3027
24	810 RUR	10 російських рублів	1.7646	1.7575	1.7474	1.7474	1.7474
25	702 SGD	100 сингапурських доларів	266.1202	264.2261	262.8115	262.8115	262.8115
26	703 SKK	100 словацьких крон	10.7297	10.6533	10.5963	10.5963	10.5963
27	792 TRL	10000 турецьких лір	0.0991	0.0984	0.0979	0.0979	0.0979
28	795 TMM	10000 туркменських манатів	8.6463	8.5848	8.5388	8.5388	8.5388
29	348 HUF	1000 угорських форинтів	18.5460	18.4140	18.3154	18.3154	18.3154
30	860 UZS	100 узбецьких сумів	3.3398	3.3161	3.2983	3.2983	3.2983
31	246 FIM	100 фінських марок	78.4093	77.8738	77.6436	77.6436	77.6436
32	250 FRF	100 французьких франків	71.0718	70.5864	70.3777	70.3777	70.3777
33	203 CZK	100 чеських крон	12.8939	12.8021	12.7336	12.7336	12.7336
34	752 SEK	100 шведських крон	54.0554	53.6023	53.5430	53.5430	53.5430
35	756 CHF	100 швейцарських франків	290.7938	288.8077	287.6847	287.6847	287.6847
36	392 JPY	1000 японських єн	43.1907	42.8402	41.7177	41.7177	41.7177
37	978 EUR	100 євро	466.2006	463.0165	461.6476	461.6476	461.6476
38	960 XDR	100 СПЗ	616.7107	615.2111	613.5741	613.5741	613.5741

Дослідження /

Правові аспекти регулювання валютних операцій комерційних банків України

Надія
Литвин

Аспірант Тернопільської
академії народного господарства

У процесі розвитку вітчизняної банківської системи та її інтеграції у міжнародний фінансовий простір важливого значення набуває складна і теоретично найменш розроблена проблема регулювання банківської діяльності у сфері валютних операцій. Автор статті намагається дати правове осмислення правовідносин, що виникають при здійсненні комерційними банками операцій із валютними цінностями, ділиться цікавими спостереженнями та робить ряд висновків, які можуть видатися дискусійними.

БАНКІВСЬКЕ РЕГУЛЮВАННЯ

Розглядаючи питання регулювання банківських операцій, необхідно уточнити сутність такої категорії, як “банківське регулювання”, оскільки у спеціальній економічній літературі немає єдиного підходу до її визначення. Так, Е.І.Василишин вважає, що банківське регулювання — це “формування і видання уповноваженими відомствами конкретних правил або приписів (інструкцій), які базуються на діючому законодавстві і визначають структуру і способи ведення банківської справи” [2, с. 27]. Н.Ю.Єрпілева розуміє банківське регулювання як “систему специфічних правил поведінки нормативного характеру, сформульованих державними органами, іншими владними структурами, а також недержавними саморегульованими організаціями, метою яких є обмеження банківської активності і, головним чином, банківських операцій” [3, с. 48].

На нашу думку, такі визначення є неповними, оскільки в них увага зосереджується виключно на правових засобах регулювання. Слід зауважити, що держава, крім права, має у своєму розпорядженні й інші засоби, за допомогою яких вона має змогу регулювати діяльність банків.

Ми вважаємо, що під банківським регулюванням потрібно розуміти сукупність різноманітних методів і засобів (інструментів), за допомогою яких держава впливає на діяльність банків із метою реалізації цілей грошово-кредитної політики та здійснює нагляд (контроль) за дотриманням банками встановлених вимог.

Банківські валютні операції порівня-

но з іншими видами діяльності комерційних банків — об’єкт особливо жорсткого регулювання з боку держави. Це зумовлено тим, що комерційні банки як учасники валютного ринку суттєво впливають на формування попиту та пропозиції на іноземну валюту і можуть спричинити небажані коливання курсу національної валюти. Іншою вагомою причиною посиленого державного втручання у банківські валютні операції є їх висока ризиковість. В умовах нестійкості валютних курсів діяльність банків у валютній сфері може бути як джерелом значних прибутків, так і причиною великих збитків. Проведення надто ризикових валютних операцій може призвести не лише до погіршення фінансового стану комерційного банку, а й до його банкрутства, яке, в свою чергу, може спричинити системний ризик і підірвати довіру суспільства до банківської системи в цілому.

МЕТОДИ РЕГУЛЮВАННЯ ВАЛЮТНИХ ОПЕРАЦІЙ

Регулювання банківської діяльності у сфері валютних операцій здійснюється різними методами, які за формами впливу на комерційні банки можна об’єднати у дві групи:

- ◆ методи прямого впливу;
- ◆ методи опосередкованого впливу.

Суть методів прямого впливу полягає у встановленні прямих обмежень (лімітів) і заборон щодо певних кількісних та якісних параметрів банківської діяльності, які є обов’язковими для всіх банків. Серед цих методів — ліцензійна політика, регулювання норм обов’язкових резервів, фіксація маржі між кур-

сами валют, встановлення нормативів валютних позицій, кількісні обмеження.

Опосередковані методи впливу, на відміну від зазначених вище, не передбачають прямих заборон або лімітів — їх дія має непрямий характер і базується на економічній зацікавленості комерційних банків працювати згідно із цими методами. Основні з них — дисконтна політика, валютна інтервенція та операції на відкритому ринку.

Методи регулювання банківської діяльності у сфері валютних операцій у кожній країні різні й залежать від грошово-кредитної політики держави, характеру домінуючих у суспільстві економічних відносин, рівня розвитку банківської системи та інших факторів. У більшості високорозвинутих країн використовують в основному опосередковані методи, хоча в окремих економічних ситуаціях допускається тимчасове застосування прямих методів. В Україні на сучасному етапі переважають прямі методи регулювання банківських валютних операцій та банківської діяльності в цілому. Застосуванню непрямих методів заважає нерозвинутість ринкових відносин.

Прямі методи впливу на банківську діяльність реалізуються за допомогою правових засобів (юридичних норм, правових відносин, правових приписів тощо), а опосередковані — з використанням економічних інструментів. Це дає підставу для класифікації засобів регулювання на правові та неправові (економічні). Зауважимо, що така класифікація є дещо умовною, оскільки неправові інструменти у більшості випадків трансформуються у ті чи інші нормативні акти, різні правові форми.

Водночас основним, традиційним і вирішальним інструментом впливу з боку держави на діяльність комерційних банків (у тому числі й у сфері валютних операцій) є право. Як регулятор суспільних відносин воно має ряд ознак, які відрізняють його від інших, неправових засобів регулювання, а саме: право є системою норм, визначених державою; виражає державну волю як його

основу; є системою норм, які мають загальнообов'язковий характер; охороняється і забезпечується державою, а в разі порушення вимог норм права застосовується державний примус.

Банківська діяльність регулюється нормами різних галузей права (конституційним, адміністративним, цивільним, фінансовим), проте основною галуззю є банківське право, тобто система правових норм, що регулює порядок організації і функціонування банків, здійснення ними банківських операцій, а також їх взаємовідносини з клієнтами.

Банківське право виконує певні функції, що проявляється як у його соціальному призначенні, так і в напрямках впливу на суспільні відносини. У системі функцій банківського права основне місце належить регулятивній функції, формою реалізації якої є правове регулювання. Останнє є основним видом регулювання банківської діяльності з боку держави.

ЕЛЕМЕНТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Правове регулювання діяльності комерційних банків у сфері валютних операцій здійснюється державою за допомогою специфічних правових засобів (норм права, правовідносин, актів реалізації прав та обов'язків), які у своїй органічній єдності та взаємозв'язку формують механізм правового регулювання валютно-банківських відносин. Цей інституційний механізм, будучи невід'ємною частиною загальноправового механізму регулювання, має багато з ним спільного, зокрема, елементи, стадії, способи і методи регулювання.

У спеціальній літературі під **методом** правового регулювання прийнято розуміти сукупність способів правового впливу на суспільні відносини та засобів, які використовує держава для встановлення правових зв'язків між їх учасниками. Розрізняють два методи правового регулювання: **авторитарний** (субординації) та **автономний** (координації).

Способи правового регулювання можна визначити як прийоми регулювання суспільних відносин. Вони залежать від особливостей правових норм і включають: дозвіл, зобов'язування, заборону і рекомендацію. Для правового регулювання валютно-банківських відносин в Україні характерним є застосування державою субординаційного методу з використанням усіх чотирьох способів правового регулювання.

Крім методів і способів правового

регулювання, визначають його **тип**. Під ним розуміють спрямованість впливу на суспільні відносини, яка залежить від того, що становить основу регулювання — дозвіл чи заборона. Регулювання валютно-банківських відносин в Україні здійснюється за типом загального дозволу. Це означає, що комерційні банки мають право здійснювати будь-які дії, крім прямо заборонених законом.

Предметом правового регулювання банківської діяльності у сфері валютних операцій є певний вид суспільних відносин, які в результаті впливу на них норм права перетворюються у правові відносини. Для позначення цих відно-

Класифікація засобів регулювання на правові та неправові є децю умовною, оскільки неправові інструменти часто трансформуються у ті чи інші нормативні акти

син пропонується ввести термін “валютно-банківські правовідносини” і визначити їх як “урегульовані нормами права специфічні вольові суспільні відносини, які мають майновий характер і виникають у процесі здійснення банками діяльності у валютній сфері економіки”.

Правовідносини є основним засобом, який дає змогу визначити, хто і як буде виконувати вимоги норми права. Вони конкретизують загальну модель поведінки стосовно суб'єктів, фіксують їх права та юридичні обов'язки. Валютно-банківські правовідносини характеризуються рисами, притаманними всім видам банківських правовідносин. Водночас вони мають лише їм властиву специфіку, яка виявляється насамперед у їхніх структурних елементах: об'єкті, суб'єктах і змісті.

Об'єктом валютно-банківських правовідносин є валютні цінності, з якими банки здійснюють операції. Як зазначає Є.О.Алісов, валютними цінностями можуть бути лише предмети матеріального світу, що відповідають трьом ознакам:

- 1) економічній, яка виражається у їхньому цільовому соціально-економічному призначенні;
- 2) фізичній, яка означає фактичну придатність валютних цінностей до використання в міжнародних розрахунках;
- 3) юридичній, яка полягає у закріпленні особливого правового статусу валютних цінностей та порядку їх обігу [1, с. 21—22].

Значимо, що в законодавстві України є ряд неточностей стосовно визначення предметів, які належать до валютних цінностей. Так, Законом

“Про зовнішньоекономічну діяльність” від 16.04.1991 р. до валютних цінностей віднесено: іноземну валюту готівкою, платіжні документи і цінні папери в іноземній валюті, золото та інші дорогоцінні метали у вигляді зливків, пластин, монет, дорогоцінні камені, а також сертифікати, облигації, варанти та інші цінні папери, номінал яких виражено у золоті. У Декреті Кабінету Міністрів “Про систему валютного регулювання і валютного контролю” від 19.02.1993 р. перелік валютних цінностей деталізовано й доповнено національною валютою. На нашу думку, віднесення до валютних цінностей української гривні є некоректним, оскільки вона не виконує функції світових грошей. У зв'язку з тим, що національна валюта визнана чинним законодавством валютною цінністю, зауважимо, що не всі операції комерційних банків у національній валюті включаються у структуру валютно-банківських правовідносин, а лише ті, що здійснюються нерезидентами. Тобто зазначені відносини мають місце, коли в них присутній “іноземний елемент”, представлений об'єктом або суб'єктами.

У спеціальній літературі під **суб'єктами** правовідносин розуміють учасників правових відносин, які мають суб'єктивні права та виконують юридичні обов'язки. У вітчизняному законодавстві прямо не визначено суб'єктного складу валютно-банківських відносин. Водночас у статті 3 Закону “Про зовнішньоекономічну діяльність” від 16.04.1991 р. міститься перелік суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, а в Декреті Кабміну “Про систему валютного регулювання і валютного контролю” від 19.02.1993 р. розкривається зміст категорій “резиденти” і “нерезиденти” та зазначається, що і ті, й інші мають право бути власниками валютних цінностей, які знаходяться на території України, та здійснювати валютні операції. Отже, суб'єктами валютно-банківських правовідносин, окрім банків, участь яких є обов'язковою, можуть бути всі особи, перелічені у зазначених нормативно-правових актах. Різноманітність учасників валютно-банківських правовідносин зумовлює складність їх регулювання, оскільки вони охоплюють як внутрідержавні, так і міжнародні відносини.

Останнім елементом валютно-банківських правовідносин є їх **зміст**. Оскільки правовідносини — це поєднання фактичних суспільних відносин і юридичних норм, розрізняють їх юридичний і фактичний зміст. Під **юридичним** змістом розуміють зафіксовані у

нормах права суб'єктивні права та юридичні обов'язки учасників, а під **фактичним** — реально здійснювані учасниками правовідносин дії, спрямовані на реалізацію їх суб'єктивних прав та юридичних обов'язків. Юридичний зміст валютно-банківських правовідносин в Україні постійно змінюється, що зумовлено активною правотворчою діяльністю відповідних державних органів. Це можна розцінювати, з одного боку, як нормальний процес удосконалення валютного і банківського законодавства, а з другого — як фактор, що ускладнює діяльність комерційних банків у валютній сфері.

ДЖЕРЕЛА РЕГУЛЮВАННЯ

Особливістю валютно-банківських правовідносин є також те, що вони, на відміну від інших видів банківських правовідносин, регулюються нормами **різних галузей** не лише національного, а й міжнародного права. Це обумовлює специфіку набору юридичних джерел, тобто офіційних форм вираження і закріплення правових норм. В Україні джерелами регулювання валютно-банківських відносин є:

1. **Внутрішнє законодавство.** Воно охоплює закони та підзаконні нормативно-правові акти, які можна класифікувати на такі, що повністю регулюють валютно-банківські відносини, і на ті, в яких лише частина норм регулює ці відносини. Переважну більшість підзаконних актів становлять нормативно-правові акти Національного банку України, які приймаються у формі положень, правил, інструкцій і затверджуються постановами Правління НБУ. Внутрішнє законодавство охоплює також корпоративні нормативно-правові акти, які приймаються комерційними банками для регулювання їх внутрішньої діяльності, пов'язаної із проведенням валютних операцій.

2. **Міжнародні договори.** Вони можуть бути дво- та багатосторонніми, мати універсальний чи регіональний характер і містити уніфіковані норми для врегулювання міжнародних невідносин. До важливих міжнародних договорів, норми яких регулюють діяльність банків у валютній сфері, необхідно віднести: Женевські вексельні конвенції 1930 р. (зокрема, “Уніфікований закон про переказні векселі та прості векселі”), Женевську конвенцію 1931 р. щодо “Уніфікованого закону про чеки”, Оттавські конвенції 1988 р. “Про міжнародний фінансовий лізинг”, “Про міжнародний факторинг”, а також Статті угоди Міжнародного валютного фонду (Статут МВФ).

3. **Міжнародні звичаї.** Це певні правила, які склалися і систематично застосовуються у міжнародній банківській практиці. Вони є обов'язковими для застосування, якщо:

а) норми законодавства безпосередньо відсилають до них;

б) сторони під час укладення контракту домовилися регулювати свої відносини певним звичаєм. Українські комерційні банки, здійснюючи валютні операції, зокрема міжнародні розрахунки, дотримуються низки звичаїв, кодифікованих Міжнародною торговою палатою (МТП), а саме: “Уніфікованих правил та звичаїв для документарних акредитивів” (публікація МТП № 500, 1993 р.), “Уніфікованих правил з інкасо” (публікація МТП № 522, 1995 р.), “Уніфікованих правил щодо договірних гарантій” (публікація МТП № 325, 1978 р.).

Від міжнародних звичаїв слід відрізнити узвичаєння, які хоч і виражають волю учасників валютно-банківських відносин та використовуються у діяльності банків, проте не є пра-

В Україні переважають прямі методи регулювання банківських валютних операцій, які в більшості високорозвинутих країн застосовуються тимчасово, в окремих економічних ситуаціях

вовими нормами і не належать до юридичних джерел. Разом із тим узвичаєння можуть регулювати взаємовідносини, скажімо, коли сторони в якійсь формі визнали за необхідне застосовувати певне правило поведінки. Прикладом узвичаєння є Кодекс поведінки у дилінговій діяльності (Code of Conduct in Dealing), виданий Міжнародною асоціацією учасників валютного ринку (Association Cambiste Internationale). Цей кодекс уперше опублікований у 1975 р., а 1995 року — вийшов у новій редакції. Він містить вказівки щодо норм поведінки банків, брокерів і дилерів на валютному ринку, які, хоча й не мають правового характеру, схвалені всіма членами асоціації і, як правило, виконуються.

СПЕЦИФІКА ВІТЧИЗНЯНОГО ПРАВОВОГО РЕЖИМУ

Важливим аспектом регулювання банківських валютних операцій є **правовий режим** їх здійснення. В юридичній літературі поняття “правовий режим” визначається як специфічний вид правового регулювання, виражений у своєрідному комплексі пра-

вових стимулів і правових обмежень [4, с. 504]. Залежно від того, які з них домінують, він може бути стимулюючим або обмежувальним.

Правовий режим валютно-банківських відносин в Україні можна визначити як режим валютно-банківських обмежень, під яким слід розуміти сукупність заходів і норм, встановлених у законодавчому порядку і спрямованих на обмеження банківських операцій із валютними цінностями.

Проведений нами аналіз діючого в Україні регулювання діяльності комерційних банків у сфері валютних операцій виявив ряд особливостей:

♦ домінування прямих методів впливу на банківську діяльність над опосередкованими. На даному етапі основним засобом регулювання валютно-банківських відносин є право. Економічні інструменти практично не використовуються;

♦ обмежувальний характер правового режиму;

♦ відсутність чітко визначеної системи санкцій щодо комерційних банків, які порушують валютне законодавство. Так, пунктом 4 “Положення про порядок застосування статті 16 Декрету Кабінету Міністрів України від 19.02.1993 р. № 15-93 “Про систему валютного регулювання і валютного контролю” встановлено, що нездійснення уповноваженими банками функцій агента валютного контролю тягне за собою позбавлення генеральної ліцензії НБУ на право здійснення валютних операцій або штраф у розмірі 25% від суми іноземної валюти, зафіксованої у дорученні резидента, чи в розмірі 25% від вартості валютних операцій, здійснених резидентами і нерезидентами через ці банки з порушенням чинного законодавства. При цьому не регламентовано, коли застосовується штраф, а коли позбавлення ліцензії. Зауважимо, що ці питання розглядаються новим Законом “Про валютне регулювання”, прийнятим Верховною Радою у першому читанні;

♦ недотримання деяких основних принципів правотворчості, як-от: науковості, законності та демократизму;

♦ домінування у банківському та валютному законодавстві зобов'язальних і заборонних норм, недостатнє використання таких способів правового регулювання, як дозвіл і рекомендація;

♦ відсутність базового закону про валютне регулювання. Нині головним нормативним актом у сфері валютного регулювання залишається Декрет Кабінету Міністрів від 19.02.1993 р. № 15-93 “Про систему валютного регулювання і валютного контролю”;

◆ велика кількість підзаконних актів, більшість із яких становить нормативні акти, що містять зміни й доповнення до чинних;

◆ недотримання вимог законодавчої техніки, що проявляється у неточності визначення термінів, які використовуються у текстах нормативно-правових актів, неоднозначному трактуванні понять у різних актах.

РЕКОМЕНДАЦІЇ

Для вдосконалення регулювання валютних операцій комерційних банків, на нашу думку, необхідно:

1) активізувати зусилля щодо впровадження економічних засобів регулювання банківської діяльності у валютній сфері;

2) систематизувати законодавство з питань регулювання банківської діяльності у валютній сфері, зокрема, провести його консолідацію та кодифікацію. Кодифікацію можна здійснити двома шляхами:

- а) створити кодифікований нормативно-правовий акт із банківського регулювання, в якому окремим розділом було б подано норми, що регламентують валютну діяльність комерційних банків;
- б) створити кодифікований акт із ва-

Юридичний зміст валютно-банківських правовідносин в Україні постійно змінюється. З одного боку, це нормальний процес удосконалення валютного і банківського законодавства, а з другого — фактор, що ускладнює діяльність комерційних банків у валютній сфері

лютного регулювання у цілому, в тому числі й банківської діяльності;

3) внести зміни у діючий режим правового регулювання, оскільки велика кількість правових обмежень і відсутність стимулів стримують розвиток валютних операцій;

4) створити сприятливіші умови для залучення до комерційних банків коштів фізичних осіб у іноземній валюті,

зокрема, збільшити суму гарантованого відшкодування коштів вкладникам та виплачувати її у валюті депозиту;

5) переглянути діючу систему санкцій, які застосовуються до уповноважених банків за порушення валютного законодавства. Ці санкції, в тому числі розміри штрафів, повинні бути адекватними і чітко визначеними щодо кожного виду правопорушення.

Література.

1. Алісов Є.О. *Правове регулювання валютних відносин в Україні*. — Харків: Фірма "Консум", 1998. — 142 с.

2. Василюшин Э.И. *Регулирование деятельности коммерческого банка*. — М.: Финстатинформ, 1995. — 144 с.

3. Ерпылева Н.Ю. *Международное банковское право: Учеб. пособие*. — М.: Издательская группа "ФОРУМ" — "ИНФРА-М", 1998. — 264 с.

4. *Общая теория государства и права / Под ред. проф. М.Н. Марченко. В 2 т.* — М.: Зерцало, 1998. — Т.2: *Теория права*; 640 с.

ОФІЦІЙНИЙ КУРС ГРИВНІ ЩОДО ІНОЗЕМНИХ ВАЛЮТ, ЯКИЙ ВСТАНОВЛЮЄТЬСЯ НАЦІОНАЛЬНИМ БАНКОМ УКРАЇНИ ОДИН РАЗ НА МІСЯЦЬ (за вересень 1999 року)*

№ п/п	Код валюти	Назва валюти	Офіційний курс	18	434 LYD	100 лівійських динарів	973.5556
1	112 BYB	10000 білоруських рублів	0.1389	19	470 MTL	100 мальтійських лір	1094.9763
2	100 BGL	100 болгарських левів	239.6084	20	484 MXN	100 мексиканських нових песо	46.7556
3	986 BRL	100 бразильських реалів	223.9203	21	496 MNT	10000 монгольських тугриків	42.0748
4	051 AMD	10000 вірменських драмів	81.3299	22	554 NZD	100 новозеландських доларів	233.7281
5	410 KRW	1000 вон Республіки Корея	3.6508	23	586 PKR	100 пакистанських рупій	8.4616
6	704 VND	10000 в'єтнамських донгів	3.1393	24	604 PEN	100 перуанських нових солів	130.0386
7	381 GEL	100 грузинських ларі	239.2682	25	408 KPW	100 північнокорейських вон	199.1364
8	344 HKD	100 доларів Гонконгу	56.4264	26	642 ROL	10000 румунських леїв	2.7194
9	818 EGP	100 єгипетських фунтів	128.4525	27	682 SAR	100 саудівських ріялів	116.8267
10	218 ECS	1000 еквадорських сукре	0.3689	28	760 SYP	100 сирійських фунтів	9.6925
11	376 ILS	100 ізраїльських шекелів	103.3962	29	705 SIT	100 словенських толарів	2.3753
12	356 INR	1000 індійських рупій	100.5624	30	901 TWD	100 нових тайванських доларів	13.7228
13	364 IRR	1000 іранських ріалів	1.4603	31	762 TJR	1000 таджицьких рублів	3.0508
14	368 IQD	100 іракських динарів	1410.0418	32	952 XOF	1000 франків КФА	7.1112
15	417 KGS	100 киргизьких сомів	10.3155	33	152 CLP	1000 чилійських песо	8.5175
16	414 KWD	100 кувейтських динарів	1439.6977	34	191 HRK	100 хорватських кун	61.3886
17	422 LBP	1000 ліванських фунтів	2.9139	35	156 CNY	100 юанів Ренмінбі (Китай)	52.9272
				36	255	100 доларів США за розр. із Індією	350.4800

* Курс встановлено з 01.09.1999 року.

Матеріал підготовлено департаментом валютного регулювання Національного банку України.

Експрес-аналіз /

Така різна девальвація...

Огляд валютного ринку України у 1999 році

Упродовж трьох кварталів 1999 року гривня втратила майже третину своєї вартості. Знецінення відбувалося нерівномірно і спричинялося різними факторами. Відповідно відрізнялися й заходи уряду та Національного банку України щодо стабілізації національної валюти. Про те, як усе це позначилося на економіці, банківській системі, а також про проблеми державного боргу та бюджету розмірковує аналітик міжбанківської валютної біржі.

ДЕВАЛЬВАЦІЯ — АДАПТАЦІЙНИЙ МЕХАНІЗМ ЛІБЕРАЛІЗАЦІЇ

За дев'ять місяців поточного року курс гривні знизився на 29.28%. За цей же час рівень інфляції не сягнув і 9%. Найбільше зниження курсу гривні спостерігалося в березні (на 8.4%) та липні (на 8.0%). У серпні, хоча ситуація на валютному ринку залишалася дуже напруженою (за перші 10 днів гривня знецінилася на 18%), загальне падіння становило всього 2.3%. Серпневі події на валютному ринку — це відлуння липневого спаду.

Березневе зниження курсу гривні обумовлене лібералізацією валютного ринку — тоді було відновлено діяльність міжбанківського ринку. Позитивним моментом стало наближення офіційного завищеного курсу гривні, що визначався за результатами торгів на Українській міжбанківській валютній біржі, до ринкового.

Із часом практика роботи банків довела, що девальвація курсу була об'єктивно необхідною і пішла на користь усім суб'єктам валютного ринку. Експортери збільшили обсяги продажу валюти, що зумовило зростання її пропозиції і дало змогу НБУ істотно поповнити свої валютні резерви. Так, за повідомленням Голови НБУ на прес-конференції 27 серпня, за період із березня по липень НБУ придбав на ринку 521 млн. доларів і збільшив свої резерви до 1.3 млрд. доларів (на кінець вересня резерви зросли до 1.5 млрд. доларів). Банки також виграли, бо зростання обсягів продажу сприяло збільшенню їхніх доходів.

Таким чином, лібералізація валютного ринку стимулювала виникнення позитивних тенденцій:

- ◆ збалансувала попит і пропозицію валюти;
- ◆ збільшила ємність ринку (його обсяги зросли практично вдвічі);

◆ встановила ринковий механізм курсоутворення гривні.

ДЕВАЛЬВАЦІЯ — ІНДИКАТОР ЕКОНОМІЧНОГО СТАНУ

На відміну від першого, досить стрімкого зниження курсу гривні, друге, яке сталося у липні поточного року і тривало у серпні, не сприяло позитивному розвитку ринку. Воно призвело до впровадження низки санкцій економічного та адміністративного характеру з боку уряду й Національного банку.

Серпнева криза ще раз довела, що:

— загальна економічна ситуація в державі, на жаль, не сприяє реалізації головної мети грошово-кредитної політики НБУ — довгостроковій стабільності гривні;

— валютний ринок і його структура містять у собі елемент нестабільності, й кожна зміна в тенденціях попиту і пропозиції, незважаючи на спроби НБУ їх нейтралізувати, здатна викликати значні коливання курсу і вивести ринок із рівноваги.

Як пояснювали уряд і Національний банк, падіння курсу гривні в липні зумовлене дефіцитом нафтопродуктів і майже двократним

Березнева девальвація пішла на користь усім суб'єктам ринку: експортери збільшили обсяги продажу валюти, зросли доходи комерційних банків, Національний банк поповнив валютні резерви

підвищенням цін на них. За словами Голови НБУ на прес-конференції 6 серпня, монетарні фактори не могли негативно вплинути на ринок, оскільки приріст грошової бази у липні становив усього 1.4%, грошової маси — 1.3%, абсолютний приріст — лише 331 млн. гривень.

Однак відчувалося, що грошей в обігу багато. Ставки за короткостроковими кредита-

Олена
Береславська

Начальник відділу аналітики
Української міжбанківської валютної біржі.
Кандидат економічних наук

ми комерційних банків знаходилися на низькому рівні — від 10 до 20%. Ситуація ускладнилася через відсутність пропозиції валюти, бо експортери воліли її "притримати до кращих часів".

Девальвація курсу гривні, як відомо, почалася на готівковому ринку, а вже потім перекинулася на безготівковий. Цей факт свідчить про те, що з ринком нафтопродуктів тісно працює тінювий ринок, який і уособлює практично весь ринок готівки. У тінювому обороті обертається дуже багато грошей, і підвищений попит свідчить про можливість купити більше валюти навіть за постійно зростаючими цінами.

Держава, на жаль, не може запропонувати альтернативні джерела вкладання коштів. **Жорстка фіскальна політика, нестабільне законодавство, а також недовіра до грошової політики держави не стимулюють розвиток виробництва і зростання депозитних вкладів. Тому тимчасово вільні гроші спрямовуються на валютний ринок навіть за умови серйозних санкцій.**

БАНКІВСЬКА СИСТЕМА

Суб'єкти валютного ринку та експерти очікували, що Національний банк вийде на ринок з інтервенціями, однак цього не сталося. Резерви НБУ — малі, а ємність валютного ринку — велика, тому інтервенції призвели б лише до подальшого погіршення ситуації. Не вдався НБУ і до адміністративних обмежень, хоча заходи щодо зменшення розбіжності курсів на готівковому й безготівковому ринках і очікувалися.

Щоб стабілізувати ситуацію, НБУ посилив нагляд за діяльністю комерційних банків і доручив своїм регіональним управлінням вибірково перевіряти банки стосовно дотримання ними правил проведення операцій на міжбанківському валютному ринку, а також операцій із готівковою валютою.

Зважаючи на тимчасовий ефект методів нагляду, Національний банк застосував ще один дієвий важіль — регулювання ліквідності банків через норматив обов'язкового резервування залучених коштів комерційних банків. Нагадаємо, що ще на початку 1999 року керівництво НБУ наго-

лосило на ширшому використанні економічних методів регулювання банківської ліквідності, серед яких одним із найдієвіших є встановлення нормативу обов'язкового резервування.

Ситуація, що склалася в липні, вимагала прийняття негайних рішень, тож наприкінці місяця набуло чинності нове Положення про нормативи обов'язкового резервування коштів банківською системою України, згідно з яким встановлено єдиний норматив формування обов'язкових резервів від суми залучених коштів як у національній, так і в іноземній валюті. Крім цього, недотримання комерційними банками встановлених норм розцінюється як несанкціонована кредитна емісія, тобто використання коштів НБУ, за що банки зобов'язані сплачувати йому плату в розмірі облікової (45%) або ломбардної (50%) ставки залежно від причин недорезервування. Плата за порушення норми резервування відноситься на валові витрати комерційного банку. Якщо він порушив норми резервування більше двох разів поспіль чи більше трьох разів за півріччя, до нього застосовуються жорсткіші санкції, в тому числі й штраф, який не входить до валових витрат, а береться із прибутку. Діючий з лютого 1999 року норматив обов'язкового резервування залишається незмінним і становить 17% від суми залучених коштів. Контроль за формуванням ре-

зервів здійснюється подекадно.

Подальше загострення ситуації (протягом першої декади серпня курс гривні дуже знецінився і вийшов за межі оголошеного коридору) викликало занепокоєння операторів ринку та песимістичні прогнози в пресі щодо зміни меж валютного коридору. Проте Національний банк спокійно зауважив, що причин для розширення меж коридору і зміни курсової політики немає. І справді, із середини серпня ситуація на ринку почала стабілізуватися. Зайва гривня завдяки зусил-

Серпнева криза ще раз довела, що економічна ситуація в державі не сприяє довгостроковій стабільності гривні, а коливання попиту і пропозиції здатні дестабілізувати валютний ринок

лям НБУ зникла з ринку. Побоюючись санкцій НБУ за невиконання нормативів обов'язкового резервування, комерційні банки активно продавали валюту, оскільки резерви формуються у гривнях. Пропозиція валюти значно зросла. Гривня стала зміцнюватися. Національний банк поновив купівлю доларів на ринку і впродовж 11—19 серпня, як повідомив 21 серпня представник агентства Рейтер директор департаменту валютного регулювання НБУ Сергій Яременко, купив понад 90 млн. доларів.

ВНУТРІШНЯ ПОЗИКА

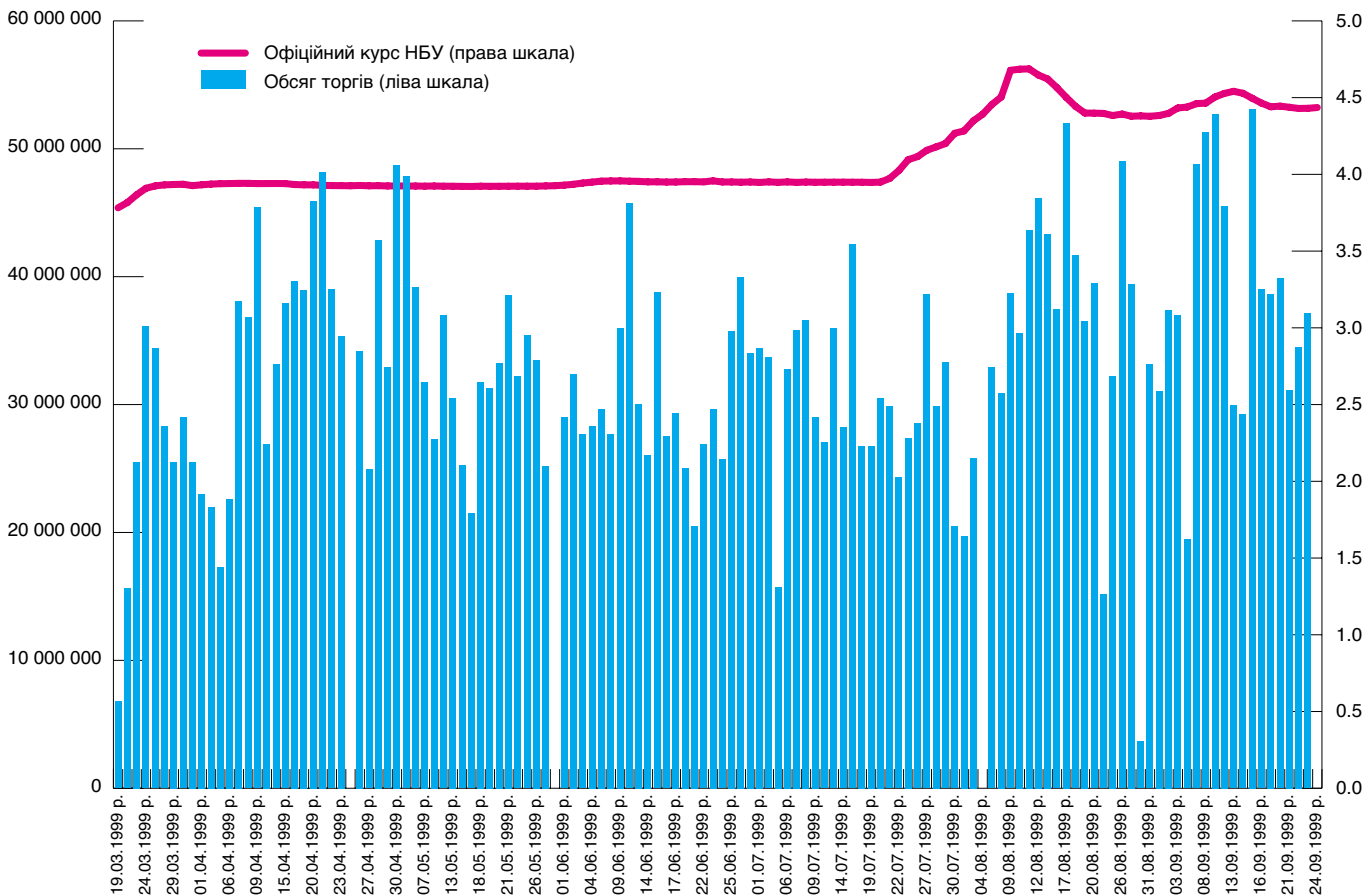
стабілізація і зростання курсу гривні дали змогу уряду поліпшити свої бюджетні справи: Кабінет Міністрів упродовж року вже втретє збільшує обсяги випуску ОВДП. У січні вони були встановлені на рівні 750 млн. гривень, наприкінці лютого їх емісія сягнула 2.988 млрд., у липні — 3.688 млрд., у вересні — 4.288 млрд. гривень.

Окрім експерти запевняють, що збільшення емісії ОВДП не призведе до суттєвого зростання рівня інфляції та знецінення гривні, бо гроші підуть або на погашення зовнішніх боргів, або на соціальні виплати, які мають товарне покриття. Та при цьому забувають, що ці гроші пройдуть через грошовий ринок, і не одноразово.

У серпні уряд провів п'ять аукціонів із продажу ОВДП, і до бюджету надійшло близько 160 млн. гривень. Оскільки єдиним покупцем облігацій є Національний банк, можна з упевненістю стверджувати, що на таку ж суму збільшилася кількість грошей в обігу.

Збільшення гривні в обігу (а також падіння курсу російського рубля) знову спричинило девальвацію: за половину вересня курс гривні знизився на 3.7%. Далі ситуація розвивалася за відпрацьованим у серпні сценарієм: необхідність дотримуватися нормативів обумовила зростання пропозиції валюти. Курс гривні знову почав зростати.

Динаміка обсягів торгів та курсу долара США на УМВР із 19.03.1999 р.

Вітчизняний валютний ринок нагадує корабель, який при поривах вітру хилиться то в один, то в другий бік. Можна з упевненістю сказати, що ситуацію на ринку визначать два періоди. Перший — коли починається підготовка до виконання нормативів, другий — коли строки їх дотримання минають.

ЗОВНІШНІЙ БОРГ

Відкритим лишається питання про зовнішні борги України, які вже перевищили 50% від ВВП і які безпосередньо впливають на валютний курс гривні.

За даними Мінфіну, зовнішні борги України у 2000 році сягнуть 12.061 млрд. доларів, а в 2001 році — 12.361 млрд. доларів. Попередні плани уряду свідчать, що наступного року він розраховує залучити від МВФ 821 млн., від Світового банку — 400 млн., від ЄС — 159 млн. доларів. Однак це — лише 1.4 млрд. доларів, тоді як загальні виплати за держборгом становлять 3.1 млрд. доларів.

Україна планує почати переговори щодо проблем зовнішнього боргу з Паризьким клубом кредиторів. На відміну від Лондонського клубу, Паризький займається питаннями заборгованості за кредитами, наданими іноземними банками в рамках міжурядових угод під гарантії урядів або застрахованими урядовими страховими організаціями. Україну надихає позитивний досвід Росії, яка вже веде аналогічні переговори. Однак у втішних підсумках переговорів немає впевненості, тож перед Україною постає реальна загроза дефолту.

Це розуміють у Мінфіні, намагаючись част-

ково реструктуризувати зовнішні борги, в тому числі шляхом переговорів із Паризьким клубом. Другим заходом Мінфіну є розробка бюджету 2000 року з первинним профіцитом — перевищенням доходів над видатками без урахування виплат за зовнішніми боргами. Для цього слід переглянути податкову політику в бік збільшення акцизів і ліквідації всіяких пільг, а також скоротити деякі статті щодо соціальних видатків. Розмір профіциту та його можливість обговорюють уряд і Верховна Рада.

Актуальною для України залишається проблема кредитування міжнародними фінансовими організаціями — МВФ і Світовим банком. У липні вони надали нашій країні 200 млн. доларів. У серпні уряд продовжував співпрацю з МВФ за програмою EFF. Хоч Україна й не змогла дотриматися показників щодо бюджетних надходжень та підвищення тарифів на комунальні послуги, вона все ж отримала від МВФ 180 млн. доларів. Світовий банк також надав 100 млн. доларів на реформування фінансового сектора (FSAL). У рамках цієї програми Україна має отримати понад 300 млн. доларів. Ці кошти надійдуть до бюджету; частину з уже отриманих Мінфін продає на валютному ринку.

ПЕРСПЕКТИВИ

Запевняючи, що для падіння гривні немає монетарних підстав, Національний банк водночас із 13 вересня запровадив мораторій на зміцнення ліквідності комерційних банків за будь-яких мотивів. Інакше кажучи, банки ні в якому разі не можуть отримати кош-

ти на рефінансування. Щоб суттєво зменшити обсяг грошей на ринку, НБУ доволі часто вдається до проведення депозитних аукціонів, на яких ставки розміщення сягають 70%.

За таких обставин перегляд облікової ставки у бік зменшення, про що неодноразово заявляв НБУ, видається проблематичним. Хоча Національний банк і не надає кредитів, зниження ставки завжди веде до кредитної експансії, яка зараз на грошовому ринку України зовсім не бажана.

У наступному році, як повідомив Віктор Ющенко на прес-конференції 8 вересня, НБУ планує зберегти механізм визначення офіційного курсу на основі середньозваженого курсу міжбанківських угод і не виключає можливості проводити зміни валютного курсу в межах рівня інфляції з невеликою кореляцією. Питання про збереження чи скасування валютного коридору залишається відкритим. Зауважимо, що конкретного визначення курсової та грошово-кредитної політики на 2000 рік поки що немає.

Міністерство економіки, визначаючи основні макроекономічні показники для бюджету 2000 року, переглянуло в бік зростання не лише рівень інфляції (з 10.1% до 17.6%), а й середньозважений курс, який спочатку встановлювався на рівні 4.6, а потім — 5.0 гривні за долар США.

До виборів зусилля нинішньої влади спрямовуватимуться на збереження стабільності у всіх сферах фінансової діяльності. Розвиток ситуації після виборів є, звісно, предметом більше політичного, ніж економічного прогнозування. □

ВІТАСМО!

Володимир Кротюк: “Відзнаками завдячую злагожденій команді Національного банку”

12 жовтня в Києві, у театрі імені Івана Франка відбулося урочисте вручення премій за підсумками другого Всеукраїнського конкурсу на краще юридичне видання і першого Всеукраїнського конкурсу на краще професійне досягнення — “Юрист року”. За рішенням видавничої ради Видавничого дому “Ін Юре” за чотиритомне систематизоване видання “Банківська справа в Україні: законодавчі і нормативні акти” дипломом відзначено кандидата юридичних наук, директора юридичного департаменту Національного банку України Володимира Кротюка. Володимира Леонідовича за підсумками 1999 року оголошено також переможцем в одній із номінацій Всеукраїнського конкурсу на краще професійне досягнення — “Юрист року”.

Неупереджений аналіз /

Зайвий податковий тиск скасовано

Головною подією третього кварталу на вітчизняному фондовому ринку стало прийняття Верховною Радою Закону “Про внесення змін до деяких законів України з метою стимулювання інвестиційної діяльності”. Незважаючи на скромну назву, він має справді революційне значення для українського ринку цінних паперів.

ПОДАТКОВІ ЛЕЩАТА

Фондовому ринку завжди бракувало прогресивних податкових змін. Особливо з осені 1997 року, коли після прийняття нових законів про податок на додану вартість та про оподаткування прибутку підприємств він потрапив у такі лещата, в яких не був ще ніколи.

Згідно з податковими нововведеннями під 30-відсотковий податок на прибуток потрапили кошти, які підприємства залучали шляхом випуску корпоративних облігацій. Варто було емітенту продати облігації на суму 100 грн., як він одразу ж мав перерахувати до бюджету 30 грн. податку на прибуток. Але й це ще не все: відсотки він мів сплачувати лише з уже оподаткованого прибутку.

Наслідок — сумна статистика: якщо у першому півріччі 1997 року (до введення у дію нової редакції Закону “Про оподаткування прибутку підприємств”) загальний обсяг зареєстрованих емісій корпоративних облігацій становив 102 млн. грн., то за другу половину року й весь 1998 рік він ледь досягнув 20 млн. грн. За цей час Державна комісія із цінних паперів та фондового ринку (ДКЦПФР) зареєструвала всього сім емісій облігацій.

Така ж доля чекала й на кошти спільного інвестування, отримані від розміщення інвестиційних сертифікатів: учасники ринку згорнули свою діяльність щодо залучення коштів. За даними ДКЦПФР, до початку 1998 року загальний обсяг зареєстрованих випусків інвестиційних сертифікатів становив 1 471 млн. грн., сума ж нових емісій упродовж 1998 року — всього 4 млн. грн.

Законами також запроваджувалося подвійне оподаткування дивідендів, отриманих нерезидентами, у разі їх репатріації. Якщо раніше із суми дивідендів сплачували лише 15% податку на репатріацію, то з осені 1997 року до цих відсотків додалися ще й

30% податку на прибуток. Нерезиденти мирилися з тим, що дивіденди в Україні вони отримують у вигляді шин, труб, цукру тощо, проте з такими нововведеннями погодитися не могли. Саме тому через рік серед умов надання Україні чергових траншів Міжнародного валютного фонду було висунуто вимогу скасувати подвійне оподаткування.

Менш болючим, але теж досить дошкульним було введення додаткового ПДВ на послуги професійних учасників фондового ринку, а також підведення їх під загальні норми податкового обліку із цінними паперами.

Найцікавіше те, що після введення усіх цих змін загальні податкові надходження та інші обов'язкові платежі з

Після введення в дію у 1997 році нової редакції Закону “Про оподаткування прибутку підприємств” єдиним неоподатковуваним джерелом залучення коштів залишалися кредити банків. Унаслідок стрімко скоротився обсяг емісій корпоративних облігацій, було згорнуто діяльність щодо розміщення інвестиційних сертифікатів

фондового ринку в 1998 році склали аж 28 млн. грн.! (Слід віддати належне розуму та кмітливості вітчизняних торговців цінними паперами — вони швидко знайшли схеми, як зменшити податковий тягар).

У БОРОТБІ З БАНКІРАМИ

Ринок довго, але безуспішно добивався скасування дискримінаційних положень. Два роки за підтримки ДКЦПФР спеціально створений фонд законодавчих ініціатив розробляв законопроект про оподаткування фондового ринку. Проте цьому документу так і не судилося пройти через кабінети уряду.

Тоді учасники ринку запропонували внести зміни до самих законів про ПДВ та оподаткування прибутку підприємств. Але голос їхніх представників у Вер-

Дмитро Кошовий

Оглядач “Квартальних передбачень” Міжнародного центру перспективних досліджень. (Спеціально для “Вісника НБУ”)

ховній Раді виявився дуже слабким: депутатів — представників цього бізнесу можна перерахувати на пальцях однієї руки.

Справжнім святом для учасників фондового ринку стала поява на початку нинішнього літа указів Президента “Про оподаткування операцій на ринку цінних паперів України” та “Про стимулювання розвитку фондового ринку в Україні”, які скасовували майже всі законодавчі недолуги. Та радість була передчасною — Верховна Рада відхилила укази.

Торговці звалюють вину на банкірів, яким украй невігідна поява конкурентів на ринку залучення коштів потенційних кредиторів. Адже з осені 1997 року єдиним неоподатковуваним джерелом залучення коштів залишалися кредити банків. Більше того, саме банкам законами створювалися найкращі умови для залучення коштів на ринку. Заради цього банкіри навіть відмовилися від випуску ошадних сертифікатів.

“От і маємо результат: депозити залучаються під 20% річних, а кредити надаються під 60%”, — звинувачують торговці банкірів.

КІНЕЦЬ ДИСКРИМІНАЦІЇ

Кількарічна боротьба торговців усе ж дала свої результати. Їх нарешті підтримали у Світовому банку, а відтак — дещо пізніше — і в уряді.

Допомогла й фінансова криза: традиційні кредитні заробітки банків зменшилися, що змусило їх шукати нові ніші. Виявилося, робота на фондовому ринку заблокована для всіх, а не лише для торговців цінними паперами.

Тоді й з'явився на світ Закон “Про внесення змін до деяких законів України з метою стимулювання інвестиційної діяльності”, яким із фондового ринку було знято дискримінаційне оподаткування. Згідно із цим законом:

◆ не обкладаються податком на прибуток кошти та майно, залучені (або надані) у довірче управління, а також

шляхом випуску ощадних (депозитних) сертифікатів, облігацій, векселів чи інвестиційних сертифікатів;

- ♦ емітенти процентних облігацій та векселів можуть включати відсотки до своїх валових витрат. За дисконтними цінними паперами до складу валових витрат вносяться балансові збитки від їх розміщення;

- ♦ від податку на додану вартість звільнено передачу основних фондів як внеску до статутного фонду в обмін на акції, у тому числі й під час імпорту цих фондів;

- ♦ скасовано подвійне оподаткування дивідендів, отриманих нерезидентами;

- ♦ звільнено від ПДВ розрахунково-клірингову діяльність (була просто клірингова), що дало змогу врегулювати оподаткування депозитарію, а отже, й інших учасників електронного обігу цінних паперів. ПДВ не обкладатимуться й послуги з управління цінними паперами;

- ♦ скасовано податок на прибуток на кошти спільного інвестування інвестиційних фондів та компаній, якщо жоден із засновників не володіє більш як 25% їх статутного фонду (було 10%).

“Закон розблокував випуск корпоративних облігацій. Отже, підприємці знову можуть залучати кредити без посередництва банків, наприклад, із допомогою фінансових посередників. А їхні колеги можуть вигідно вкладати гроші в нові інструменти. Інша справа — як в українських умовах перевірити платоспроможність емітентів? Але це вже принципово інша проблема, яку можна вирішити”, — так прокоментував новий закон юрист компанії Baker&McKenzie Ігор Назарчук.

Додамо, що Державна комісія із цінних паперів та фондового ринку затвердила типові форми бланків сертифікатів цінних паперів та нарешті чітко визначилася з порядком оформлення індосаменту. Відтепер невеликі емітенти зможуть друкувати сертифікати акцій за 0.21—0.36 грн./штуку (було на порядок більше), а всі учасники ринку чітко знають, що без заповнення пе-

У серпні — вересні поточного року курси акцій стабілізувалися, поліпшилася структура фондового ринку та збільшилися обсяги торгів. Це пов’язують не лише з очікуванням виборів, а й із початком продажу Фондом держмайна привабливих пакетів акцій

редавального доручення (тобто повного індосаменту) угода з іменними акціями є недійсною. Щоправда, таке роз’яснення дає комісія. Деякі ж юристи вважають, що його можна оскаржити в суді та продовжувати продавати акції, заповнивши лише поле індосаменту на самому сертифікаті.

РИНОК НЕ ПОМІТИВ ПІЛЬГ

Зняття податкового тиску, за словами члена ДКЦПФР Миколи Волкова, поки що не викликало значного поживлення на ринку. Лише дещо побільшало заяв до комісії на реєстрацію емісій облігацій.

Після значного зростання у травні — липні фондових індексів у серпні — вересні вони зупинилися і навіть трохи знизилися. Експерти пов’язують це не лише з очікуванням виборів, а й із по-

чатком продажу Фондом держмайна на фондових біржах і в Позабіржовій фондовій торговельній системі (ПФТС) привабливих пакетів акцій: енергокомпаній, Укрнафти, Миколаївського глиноземного заводу, металургійних підприємств.

Стабілізація курсів супроводжувалася нарощуванням обсягів торгів. Так, у ПФТС, яка залишається найбільшим організованим майданчиком на ринку, він зріс порівняно з попереднім місяцем більш як удвічі й досягнув найвищого значення — 121.9 млн. грн. Це на 11 млн. грн. перевищує попередній рекорд, встановлений у липні нинішнього року. Однак тоді лівову частку загального обсягу становили торги векселями. У серпні — вересні структура ринку значно поліпшилася: у вересні частка векселів скоротилася до 11% порівняно з 33% у липні. Основними торговцями цим фінансовим інструментом, як і раніше, залишаються компанії паливно-енергетичного комплексу.

У вересні індекс ПФТС утримувався на досить високому рівні, хоча й спостерігалися його коливання у бік зменшення — від 31.11 до 29.15 наприкінці місяця. Але порівняно з вереснем 1998 року індекс зріс на 23% (29.15 проти 22.39).

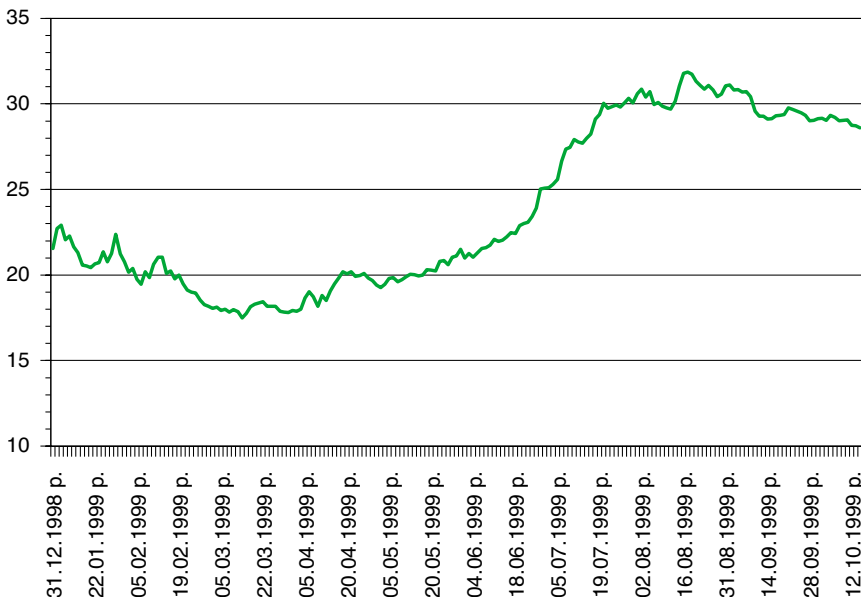
В останні перед виборами місяці на ринку стала очевидною тенденція до збільшення стратегічними інвесторами пакетів акцій інвестиційно привабливих підприємств, що позначилося на зростанні їх курсів і збільшенні обсягу торгів. Так, у вересні найбільший обсяг угод у ПФТС було зафіксовано з акціями Нікопольського заводу феросплавів — 38.8 млн. грн. Інтерес до них можна пояснити тим, що влітку група “Інтерпайп” придбала на конкурсі 25-відсотковий пакет та одержала в управління ще 50% державного пакета.

Друге місце за обсягом угод посіли акції Київського картонно-паперового комбінату — 18 млн. грн. Нещодавно великим акціонером цього підприємства стала компанія “Август” — один із найбільших імпортерів газетного паперу в Україну. 12-відсотковий пакет вона придбала на інвестиційному конкурсі та 5-відсотковий — на біржових торгах.

Значними (понад 9 млн. грн.) були й обсяги торгів з акціями заводу “Азовсталь” (нинішнього літа держава втратила контрольний пакет його акцій та концерну “Стирол”).

Зростання курсу з 1 грн. до 30 грн. за акцію та збільшення обсягів торгів до 5 млн. грн. на місяць віддзеркалило також боротьбу кількох компаній за контроль над нафтопереробним заводом “Нафтохімік Прикарпаття”.

ПФТС-індекс (гривневий)

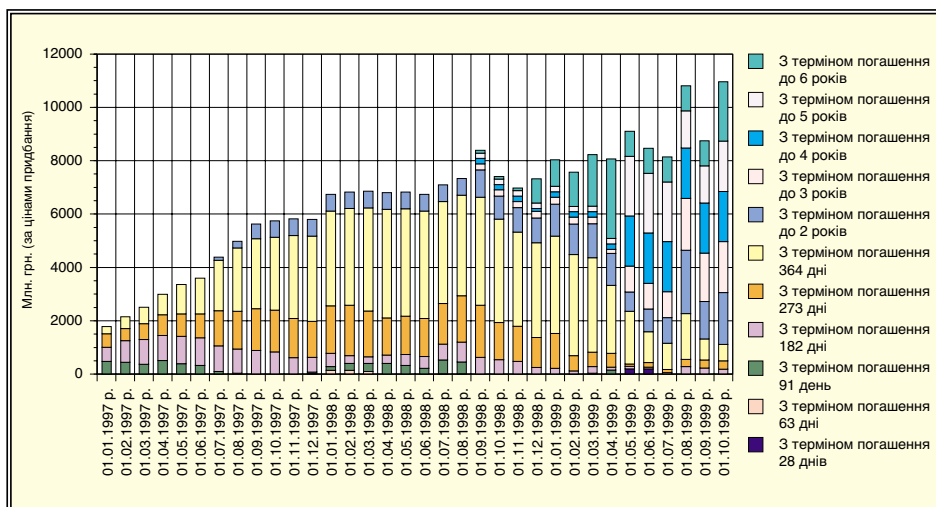
Результати аукціонів із розміщення облігацій внутрішньої державної позики, проведених у вересні 1999 р.

Номер аукціону	Дата проведення аукціону	Пропозиція			Результати аукціону				
		Номинал облігацій, грн.	Проголошена ставка дохідності, %	Термін погашення облігацій	Розміщено облігацій, шт.	Залучено коштів до бюджету, тис. грн.	Відсічна ціна, грн.	Середньо-зважена ціна, грн.	Ставка дохідності, %
103	07.09.1999 р.	100	—	04.10.2000 р.	0	—	0.00	0.00	—
104	14.09.1999 р.	100	—	04.10.2000 р.	0	—	0.00	0.00	—
105	15.09.1999 р.	100	—	04.10.2000 р.	442 200	35 000.13	79.15	79.15	24.97
106	15.09.1999 р.	100	—	01.11.2000 р.	0	—	0.00	0.00	—
107	16.09.1999 р.	100	—	04.10.2000 р.	555 556	44 000.04	79.20	79.20	24.96
108	16.09.1999 р.	100	—	01.11.2000 р.	0	—	0.00	0.00	—
109	21.09.1999 р.	100	—	01.11.2000 р.	639 060	50 000.05	78.24	78.24	24.94
110	21.09.1999 р.	100	—	08.11.2000 р.	641 437	50 000.01	77.95	77.95	24.94
111	21.09.1999 р.	100	—	15.11.2000 р.	643 833	50 000.07	77.66	77.66	24.94
112	30.09.1999 р.	100	—	22.11.2000 р.	244 311	19 000.07	77.77	77.77	24.90
113	30.09.1999 р.	100	—	29.11.2000 р.	902 877	70 000.05	77.53	77.53	24.89
114	30.09.1999 р.	100	—	06.12.2000 р.	906 267	70 000.06	77.24	77.24	24.90
115	30.09.1999 р.	100	—	13.12.2000 р.	649 689	50 000.07	76.96	76.96	24.89
Разом		X	X	X	5 625 230	438 001	X	X	X

Результати аукціонів із розміщення облігацій внутрішньої державної позики за січень – вересень 1999 р.

Період	Розміщено облігацій, шт.	Залучено коштів до бюджету, тис. грн.
Січень	3 218 453	227 295.62
Лютий	6 050 045	446 031.17
Березень	3 850 404	354 199.12
I квартал	13 118 902	1 027 525.91
Квітень	2 036 594	200 233.81
Травень	5 361 879	452 818.32
Червень	6 598 178	500 718.79
II квартал	13 996 651	1 153 770.93
I півріччя	27 115 553	2 181 296.83
Липень	6 485 032	567 626.75
Серпень	1 926 242	149 999.98
Вересень	5 625 230	438 000.55
III квартал	14 036 504	1 155 627.29
Жовтень	0	0.00
Листопад	0	0.00
Грудень	0	0.00
IV квартал	0	0.00
Усього з початку року	41 152 057	3 336 924.12

Сума облігацій внутрішньої державної позики, що перебувають в обігу (на 1 жовтня 1999 р.)

Матеріали підготовлено департаментом монетарної політики Національного банку України.

Комплексні рішення щодо оснащення професійною аудіо-візуальною технікою банків, навчальних аудиторій, офісів, кабінетів, кімнат переговорів, конференц-залів, актових залів, готелів, диспетчерських центрів, командних пунктів, електронних кінотеатрів.

- Проекційне обладнання (мультимедіапроектори, графопроектори, слайдпроектори, відеопрезентери), екрани
 - Аудиторні та офісні дошки, фліп-чарти
 - Лінгафонні кабінети для вивчення іноземних мов
 - Системи озвучування приміщень
 - Конференц-системи
 - Мобільні ІЧ системи синхронного перекладу
 - Системи аудіо/відеотелеконференцій
 - Телефонні станції для установ
 - Системи реєстрації телефонних і радіопереговорів
 - Проекційні, LCD і плазма-монітори
 - Графічні відеостіни
 - Літерно-цифрові табло
- Гарантійне і сервісне обслуговування**
Програма оренди обладнання

Техніка для навчання та презентацій

Аудіо-візуальні системи

Оренда обладнання

Погія /

Новий Навчальний центр Національного банку України

7 жовтня 1999 року на древньому київському Подолі відбулося урочисте відкриття нового Навчального центру Національного банку України. Тут працівники системи НБУ та комерційних банків з усієї України підвищують свій професійний рівень, оволодівають новим інструментарієм банківської справи.

Підвищення професійного рівня кадрів банківської системи — одне з пріоритетних завдань Національного банку України. Із цією метою, зокрема, було створено Банківську академію НБУ. Свою діяльність вона розпочала 1994 року. Розмістилася академія у невеличкій будівлі, що на вулиці Січневого повстання, 6-б. Давалися взнаки певні незручності, проте фахівцям банківської справи не бракувало головного — бажання вчитися, вдосконалювати свою майстерність, опанувати нові технології валютного регулювання, інструментарій монетарної політики, необхідні для успішної розбудови банківської системи молодого незалежного держави.

Рік у рік усе більше фахівців системи Національного банку підвищувало свою кваліфікацію. Водночас якісно поліпшувався і навчальний процес. Його концепцію узгоджено зі стратегічними напрямками розвитку світової банківської системи. Так, у 1997 році було проведено семінари з емісійно-кредитної політики, бухгалтерського обліку, інформатизації, валютного регулювання, готівково-грошового обігу, банківського нагляду. Слід підкреслити, що теми семінарів обираються у руслі тих питань і проблем, які на даний момент є найактуальнішими для економіки, фінансового ринку і банківської системи України. Фахівці системи Національного банку, працюючи над осмисленням і розв'язанням загальних складних проблем, отримували найновіші теоретичні знання, що стосуються цих питань, і можуть застосовувати їх на практиці. Отже, головний принцип навчального процесу — ефективний синтез теорії і практики — неухильно дотримувався.

Протягом 1997—1998 рр. впроваджувався проект технічної допомоги НБУ за програмою TACIS. У його рамках проведено 17 семінарів в Україні та організовано 18 цільових візитів представників НБУ до центральних банків різних держав світу. У навчанні взяли участь понад 700 банківських фахівців. Тематикою семінарів охоплено всі основні напрями діяльності центральних банків з урахуванням національної специфіки становлення і розвитку банківської системи.

У 1998 році, коли монетарна політика НБУ стала предметом дискусій і навіть критики, було проведено ряд спеціалізованих семінарів за програмою TACIS: валютні операції, економічні дослідження, монетарна політика, правові питання діяльності центральних банків та інші. Наголошувалося саме на грошово-кредитній політиці, різних її аспектах, зокрема на особливостях адаптації на українському ґрунті й творення національної моделі монетарної політики.

30 грудня 1997 року Головою НБУ і Міністром освіти України було затверджено “Концепцію підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців для банківської си-

стеми України”, яка визначила стратегічні напрями формування кваліфікованого кадрового потенціалу. Концепція відповідає вимогам часу, охоплює головні досягнення світової економічної науки і банківської практики. Переконаливим свідченням необхідності її практичного застосування стало створення нового Навчального центру Національного банку України, урочисте відкриття якого відбулося 7 жовтня 1999 року.

Розташований Навчальний центр на древньому Подолі. Літописи і легенди говорять, що саме на Подолі у часи Київської Русі діяли своєрідні навчальні осередки: майстри різних справ навчали учнів своєму мистецтву. І ось наприкінці ХХ століття тут діятиме центр, у якому фахівці банківської справи з усієї України шукатимуть банківську істину. Хочеться сказати кілька слів і про сам будинок по вул. Андріївській, 1. Споруджено його 1891 року за проектом відомого архітектора Володимира Миколайовича Ніколаєва, якому, до речі, належать проекти будинків сучасних філармонії, театру ім. Лесі Українки, музею Тараса Шевченка, трапезної Києво-Печерської лаври, Миколаївського собору Покровського монастиря та багатьох інших шедеврів архітектури Києва. Відреставрований будинок кінця ХІХ століття гармонійно вписався в архітектурний ансамбль сучасного Подолу, а Навчальний центр НБУ — у сучасну вітчизняну освітню систему.

У народі кажуть: як почнеш — так і поженеш. До відкриття Навчального центру НБУ його засновниками і фундато-

Президент України Леонід Кучма і Голова НБУ Віктор Ющенко перерізають символічну стрічку при вході в Навчальний центр НБУ.

На відкритті Навчального центру НБУ Президент України Леонід Кучма вручив першому заступнику Голови Правління Національного банку України Володимиру Стельмаху Орден князя Ярослава Мудрого V ступеня. Відзнаки Президента Володимир Семенович удостоєний за значний особистий внесок у становлення і розвиток банківської системи України.

рами уже проведено велику роботу щодо організації освітньої справи в системі НБУ. Серед конкретних здобутків — згадана вище “Концепція”, запровадження спеціальності “Банківська справа” на всіх чотирьох освітньо-кваліфікаційних рівнях, підготовка і видання підручників і навчальних посібників із банківської справи, налагодження ділових зв’язків із вищими навчальними закладами України, які готують фахівців для банківської системи України, робота банківських коледжів у Львові, Харкові, Черкасах.

Символічну стрічку при вході у Навчальний центр перерізали Президент України Леонід Кучма і Голова Національного банку Віктор Ющенко. Від імені Правління НБУ Віктор Андрійович привітав усіх присутніх з офіційним відкриттям Навчального центру. Він наголосив на тому, що створення нового Навчального центру — це не просто розширення навчально-матеріальної бази, а насамперед свідчення того, що віднайдено нові можливості для підвищення професійного рівня фахівців із максимальним використанням сучасних технічних засобів навчання і новітньої інформації з усього світу. Щороку центр запрошуватиме 6—7 тисяч працівників системи НБУ. Важливо, підкреслив В.А. Ющенко, щоб нові знання ефективно застосовувалися на практиці. Вагомим здобутком є організація на базі Навчального центру Національного науково-дослідного інституту з банківської діяльності. Всі практичні дії банкірів, наголосив Віктор Андрійович, повинні базуватися на глибокій теоретичній основі. Адже теорія визначає стратегію і тактику практики, робить її цілеспрямованою і гнучкою.

Для успішного розвитку національної банківської науки у Центрі створено потужну інформативну базу, яку формують паперові та електронні носії інформації. Бібліотечний фонд налічує 30 тисяч примірників книг із банківської справи, теорії і практики грошового обігу. До послуг слухачів Центру — конференц-зал на 100 місць, два лекційних зали (на 50 місць кожен), п’ять аудиторій для практичних занять, комп’ютерний клас, лінгафонна лабораторія, читальні зали, готель, їдальня.

Сучасний комплекс аудіо-візуальних технічних засобів, яким обладнано Навчальний центр, підвищує ефективність обміну інформацією в ході проведення навчальних занять, конференцій, нарад і переговорів. Це системи відображен-

ня комп’ютерної та відеоінформації на базі проекторів і великих екранів, системи озвучення, системи синхронного перекладу, системи відео-телефонів, плазмові дисплеї, джерела комп’ютерної та відеоінформації тощо. За останнім словом техніки обладнано майже всі навчальні аудиторії, а також конференц-зал із робочими місцями учасників, доповідачів, операторів, перекладачів. Комплексний проект щодо обладнання Навчального центру професійною аудіо-візуальною технікою виконала провідна в цій галузі фірма — АТ “ЛИТЕР”, постійний партнер НБУ.

Президент України Леонід Кучма у вітальному слові підкреслив, що з огляду на важливе значення і роль банківської системи у розбудові ринкової економіки в Україні важко переоцінити важливість цієї події. Він наголосив, що непогано було б, аби студентами Навчального центру стали деякі урядовці, щоб у майбутньому у них була єдина з працівниками Національного банку думка щодо шляхів співпраці, щодо грошово-кредитної політики. А в книзі для почесних гостей глава держави залишив такий напис: “З великою вірою у майбутнє цієї установи для України. З повагою до всіх, хто взяв участь у її створенні”.

Зауважимо, що ідею Національного банку щодо створення Навчального центру підтримало багато вітчизняних і міжнародних організацій. Так, МВФ, Європейський Союз, Європейський банк реконструкції та розвитку, Світовий банк, уряди ФРН, США, Великобританії, Швейцарії, кілька провідних західних банків суттєво допомогли у формуванні бібліотечних фондів, організації навчання банківських кадрів.

Біля макета Навчального центру НБУ.

Інститут “Гіпроцивільпромбуд”, трест “Київміськбуд” забезпечили будівництво та обладнання Навчального центру.

Головний банкір країни щиро подякував усім за підтримку і висловив надію на те, що створення Центру стане вагомим кроком на шляху інтеграції зусиль банків України у справі підвищення професійного рівня фахівців.

Як зауважив Голова Національного банку Віктор Ющенко, дуже важливо, що послугами Навчального центру зможуть користуватися не лише працівники системи НБУ, а й представники комерційних банків, а також студенти, які вивчають банківську справу. Отже, двері нового Центру широко відчинені. Сподіваємося, що зерна знань, посіяні тут, виростуть багатими сходами на ниві банківської справи в Україні, на ниві національної державності.

Оксана Сліпушко,
“Вісник НБУ”.

Презентація /

Особливості побудови системи “Банк — клієнт” для організацій із розподіленою структурою управління

У Луганському обласному управлінні НБУ розробляється типова система “Банк — клієнт”, в основу якої покладено файловий обмін. Фахівці, котрим доручено це важливе завдання, знайомлять читачів із системою та основними принципами її роботи.

Необхідність застосування у банках систем взаємодії з віддаленим клієнтом нині вже ні в кого не викликає сумніву. Найпоширеніші з них (типу “Банк — клієнт”) економлять час і гроші обох сторін. Мабуть, уже немає банку, який би тією чи іншою мірою не послуговувався ними. У розвинутих країнах набирають силу банки, що цілковито орієнтовані на віддалений доступ (Internet-banking). Поза всяким сумнівом, ця тенденція розвиватиметься й надалі.

Кожен із клієнтів має свої запити щодо систем віддаленого доступу. А відтак висуваються дуже різні вимоги до інформаційної безпеки, причому не тільки на “видимій” дільниці між клієнтом і банком, а й безпосередньо на стороні клієнта. Нерідко застосовуються системи типу “Банк — клієнт”, у яких клієнтська частина складається з однієї програми, де якась “відповідальна особа ор-

Із переведенням рахунків бюджетних організацій на обслуговування через казначейства зростає потік документів, опрацювати які допоможе система “Банк — клієнт”

ганізації”, по черзі поставивши в дисковод три дискети, підписує всі платіжні документи і за директора, і за головного бухгалтера, і за себе. Порушення, звичайно, але визнаймо: для широкого загалу малих підприємств — це реальність, і змін не передбачається ще впродовж багатьох років. У більших організаціях справу поставлено серйозніше: тут здебільшого вдаються до різних варіантів мережевих баз даних, керівники підписують документи зі своїх робочих місць, застосовуються складні процедури авторизації доступу й шифрування інформації. Однак життя йде вперед — організації, в тому числі й державні, розширюють структуру, створюють територіально віддалені відділення. Їм важли-

во зберегти централізований контроль за платежами, та й з економічних міркувань вигідно укласти єдиний договір із банком.

Як відомо, саме так планує будувати відносини з Національним банком Державне казначейство. Вже нинішнього року передбачається перевести всі рахунки бюджетних організацій на обслуговування через казначейства, причому тільки обласні казначейства через обласні управління НБУ матимуть безпосередній вихід на банківську систему, всі ж інші — понад 700 районних казначейств України — передаватимуть і прийматимуть розрахункові документи через внутрішню платіжну систему. У великих областях України передбачається опрацювати 20—25 тисяч документів за день! Зрозуміло, без розвинутої системи типу “Банк — клієнт” тут не обійтися. Виникає питання про вибір архітектури та програмного забезпечення такої системи.

Із теорії баз даних відомо, що при побудові будь-якої системи управління базами даних (СУБД) необхідно керуватися принципом відповідності моделі даних структури підприємства, що автоматизується. У випадку, який ми розглядаємо, ясно вимальовується ієрархічна система з нерівномірними потоками інформації, жорстко визначеними зовнішніми зв'язками і динамічно змінною кількістю вертикальних зв'язків. Найоптимальнішим для розв'язання поставленої задачі, вірогідно, є використання промислових клієнт-серверних СУБД типу ORACLE або INFORMIX. Це дало б змогу забезпечити: захист інформації, надійність функціонування, розмежування доступу, масштабованість, а також нарощування можливостей. Однак при застосуванні промислових СУБД на багатьох українських підприємствах стикаємося з рядом труднощів: немає розвинутої системи передачі даних (особливо для забезпечення on-line доступу); бракує кваліфіковано-

го персоналу; дорого коштують промислові СУБД і програмне забезпечення для них; на місцях мало сучасної комп'ютерної техніки.

А проте в Україні є блискучий приклад побудови ієрархічної системи, яка масштабується без застосування промислових СУБД. Це всім відома система електронних платежів (СЕП). На нашу думку, використання закладених у її основу принципів файлового обміну із застосуванням механізму квитанцій дає змогу побудувати і клієнтську частину системи “Банк — клієнт”. Відтак задоволено всі вимоги щодо захисту інформації та вимоги щодо масштабованості, незалежності від транспорту, відмежованості від діючих мережевих та операційних систем.

Нині за завданням департаменту інформатизації у Луганському обласному управлінні

Використання закладених до СЕП принципів файлового обміну із застосуванням механізму квитанцій дає змогу побудувати клієнтську частину системи “Банк — клієнт”

НБУ розробляється типова система “Банк — клієнт”, основу ідеології якої становить файловий обмін (див. схему).

У системі чотири типи робочих місць:

◆ АРМ-шлюз системи “Банк — клієнт” до клієнтської частини (АРМ-ШК) та АРМ-шлюз банківської частини (АРМ-ШБ), — на цих АРМ шифрується інформація перед передачею каналами електронної пошти;

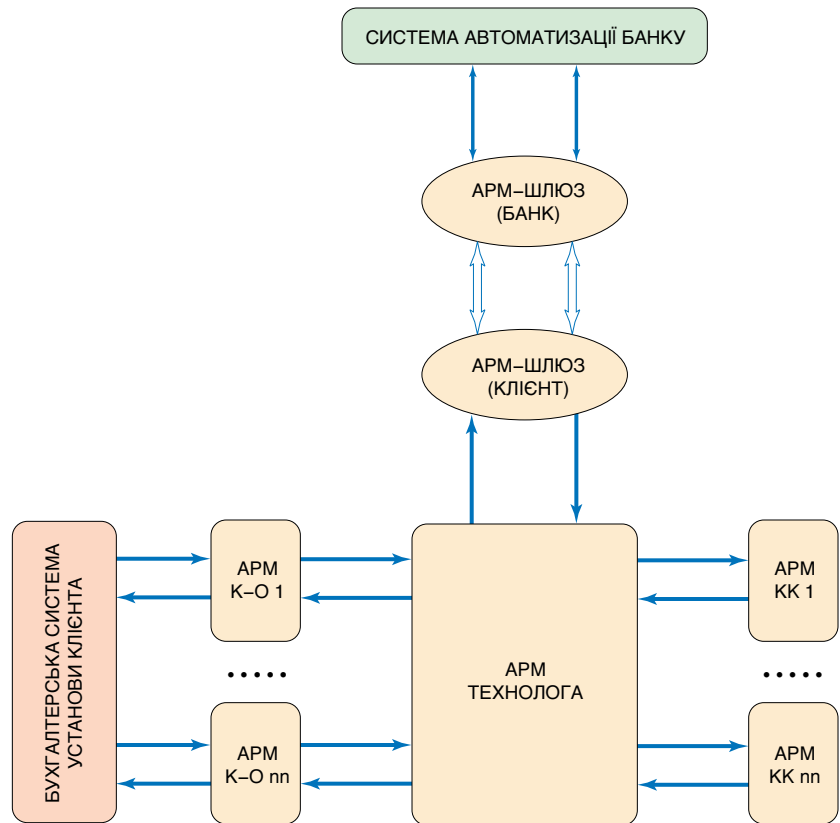
◆ АРМ Технолога клієнтської частини (АРМ Т) — АРМ, на якому здійснюється диспетчеризація всіх потоків інформації клієнтської частини;

◆ АРМ Клієнта-Операціоніста (АРМ К-О), де безпосередньо вводяться платіжні документи;

◆ АРМ Керівника клієнта (АРМ КК) — тут підписуються платіжні документи установи. Згідно з вимогами безпеки жодна важлива інформація ніколи не знаходиться у відкритому вигляді в загальнодоступному місці (наприклад, у локальній мережі).

На кожне робоче місце системи передається тільки потрібна для виконання завдання інформація. Відомості, які не входять до

Схема файлового обміну системи "Банк — клієнт"

компетенції конкретного користувача, йому не надходять. Уся інформація зберігається в базах, на локальному диску.

На робочому місці АРМ Технолога зберігаються всі дані щодо стану рахунків та платежів клієнтської частини системи.

Інформація від одного до іншого робочого місця системи пересилається за допомогою файлів встановлених форматів, які захищено засобами захисту, визначеними відповідною службою НБУ.

Зовнішні програмні комплекси (наприклад, бухгалтерська система клієнта) можуть імпортувати та експортувати інформацію з дозволу адміністратора по встановленому інтерфейсу.

Інформація між банківською та клієнтською частинами передається лише через шлюзові комп'ютери, оснащені апаратними засобами захисту. На інших дільницях передачі інформації є програмні засоби захисту.

Користувач будь-якого АРМ матиме повну інформацію щодо подальшої долі платіжного документа, у формуванні якого цей АРМ брав участь. Наприклад, на АРМ К-О є відомості щодо підписання платежу керівниками установи та його проходження в банківській частині.

Можна закріпити певний рахунок за кількома АРМ. Скажімо, двоє або більше операціоністів можуть готувати платіжні документи за одним і тим же рахунком, а двоє або більше бухгалтерів (у різні періоди робочого дня) — підписувати документи за одним рахунком. У разі закріплення рахунку за кількома АРМ усі вони повинні мати інформацію щодо обробки платіжних документів на "партнерському" АРМ.

Передбачається ретельна звірка інформації клієнтської та банківської частини системи.

Кожне робоче місце системи отримує унікальний чотирицифровий ідентифікатор. Файл, що пересилається між двома робочими місцями, отримує ім'я такої структури:

TRXXXXMD.ccc, де
 Т — тип файла;
 Р — джерело інформації:
 \$-АВС;
 Т-АРМ Т;
 О-АРМ К-О;
 К-АРМ КК;
 XXXX — ідентифікатор робочого місця (визначається службою захисту);
 М — місяць операційної дати;
 D — день операційної дати;
 ccc — номер сеансу відповідного АРМ.
 Система налічує такі типи файлів:
 .Р — файл провідок, що сформовані в АРМ К-О або відправляються АРМ Т на підпис до АРМ КК;
 .Т — файл квитанцій на відправлені платежі;
 .В — файл провідок, що отримуються з АВС;
 .М — файл текстових повідомлень.

Якщо в установі є кілька керівників, які мають право підпису, адреса відправлення на АРМ Т визначається за бізнес-правилами, встановленими адміністратором (наприклад, за номером рахунку).

Приміром, клієнти-операціоністи отримують ідентифікатори А001...АZZZ, керівники — К001...КZZZ.

Припустимо, що платежі підготував К-О № 3 7 лютого. Тоді файл спрямовується до АРМ Т з ім'ям:

ROA00327.ccc.

Відповідно квитанція матиме назву:

TTA00327.ccc.

Файл, відправлений на підпис від АРМ Т до КК № 5, матиме ім'я:

РТК00527.ccc.

Відповідно квитанція матиме назву:

ТКК00527.ccc.

Якщо потрібен другий підпис (скажімо, керівника № 1), файл матиме ім'я:
 РТК00127.ccc.

Отримавши квитанції з банку про проходження платежу, керівники № 1, № 5 та операціоніст № 3 одержать квитанції з іменами відповідно Т\$К001127.ccc, Т\$К00127.ccc та Т\$А00127.ccc.

Запропонована схема файлового обміну дає змогу:

- ♦ мати практично необмежену кількість робочих місць для підготовки платіжних документів, динамічно нарощувати їх у процесі експлуатації;

- ♦ істотно знизити вимоги щодо якості комунікаційних каналів (цілком достатньо застосування off-line систем);

- ♦ усунути залежність від застосування клієнтом транспортних та операційних систем;

- ♦ істотно знизити вимоги до комп'ютерної техніки (фактично лише АРМ Технолога повинен працювати на потужному комп'ютері; на АРМ К-О, де функції обмежені, можна застосовувати навіть застарілу техніку);

- ♦ забезпечити надійну, випробовану в СЕП систему захисту інформації з глибоко деталізованим протоколюванням дій операторів;

- ♦ поряд із суто платіжною передавати будь-яку іншу інформацію, передбачену договором між клієнтом і банком.

Таким чином, запропонована схема файлового обміну системи "Банк — клієнт" є логічним розвитком ідеології СЕП України і може бути рекомендована для підприємств із розподіленою структурою управління. □

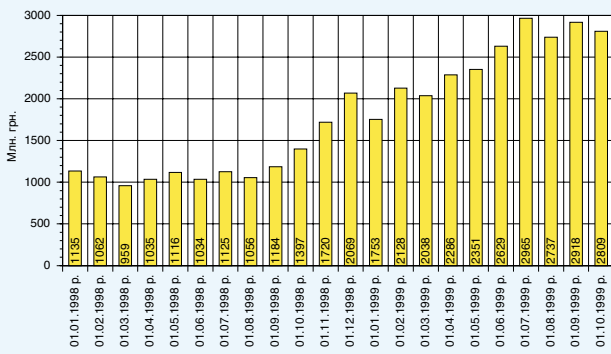
Олександр Луб'яницький,
 начальник Луганського обласного управління НБУ.
 Кандидат економічних наук.

Володимир Юргелевич,
 заступник начальника Луганського обласного управління НБУ.

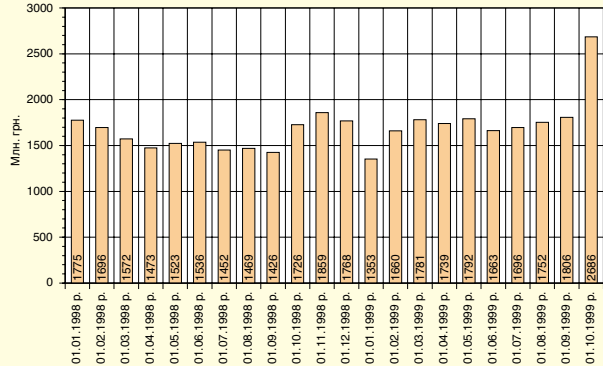
Євген Бондар,
 начальник відділу супроводження задач автоматизації банківської діяльності Луганського обласного управління НБУ.

Динаміка фінансового стану банків України на 1 жовтня 1999 р.

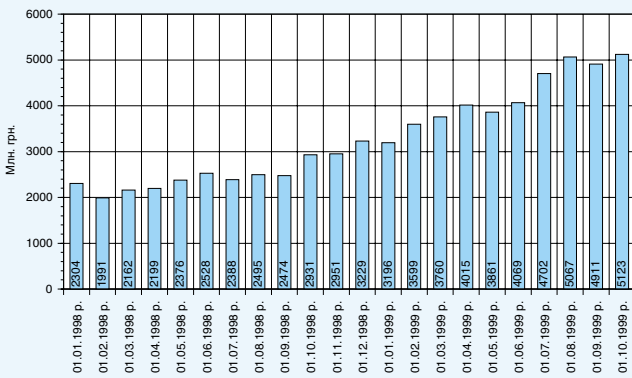
Грошові кошти та залишки в НБУ

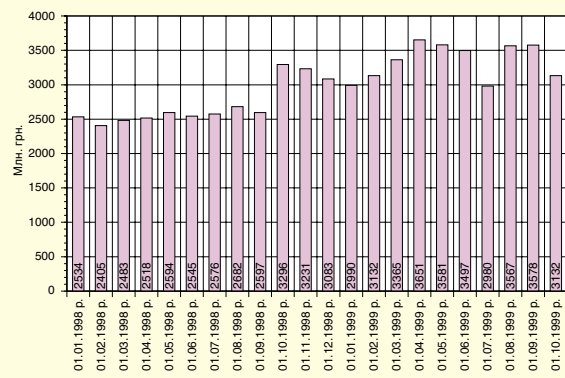
Кошти бюджетних установ та НБУ

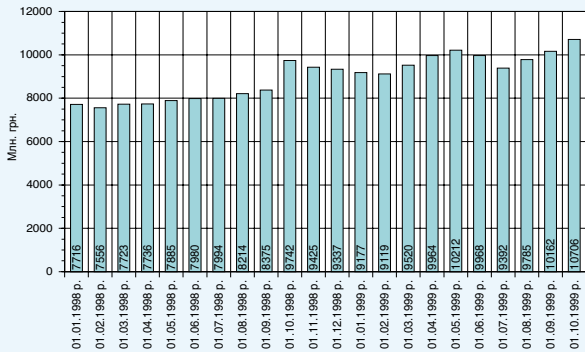
Кошти в банках

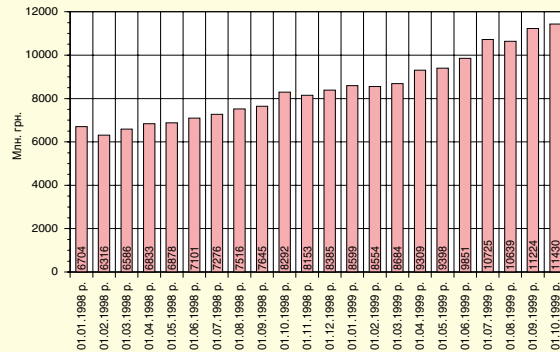
Кошти банків

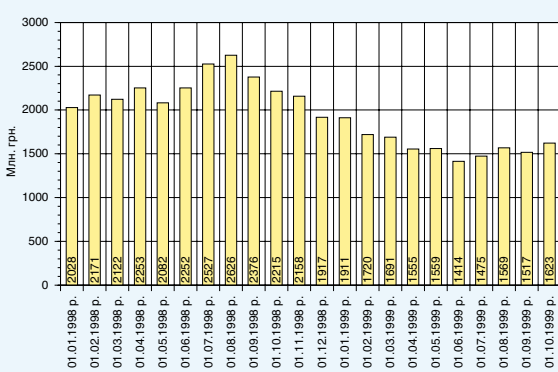
Кредитний портфель

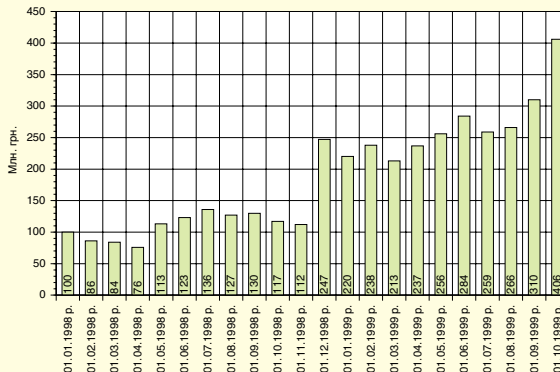
Кошти на рахунках клієнтів

Інвестиційний портфель

Цінні папери власного боргу

Матеріали підготовлено управлінням безвищного нагляду департаменту пруденційного нагляду НБУ.

Офіційний список комерційних на право здійснення яких комерційні банки

№ п/п	Назва банку	Вид товариства	Зареєстрований статутний фонд, грн.	Банки, що перебувають у стадії ліквідації	Дата реєстрації банку	Номер реєстрації
м. Київ і Київська область						
1	Акціонерний комерційний агропромисловий банк "УКРАЇНА"	ВАТ	70 338 850		27.09.1991 р.	2
2	Акціонерно-комерційний банк соціального розвитку "УКРСОЦБАНК"	ВАТ	48 600 500		27.09.1991 р.	3
3	Державний ОЩАДНИЙ БАНК України	ДЕР	158 000 000		31.12.1991 р.	4
4	Державний експортно-імпорتنний банк України "УКРЕКСІМБАНК"	ДЕР	100 000 + 200 млн. дол. США		23.01.1992 р.	5
5	Акціонерне товариство "УКРАЇНСЬКИЙ ІННОВАЦІЙНИЙ БАНК" ("УКРІНБАНК")	ВАТ	20 000 000		02.10.1991 р.	9
6	Акціонерний комерційний банк розвитку промисловості будівельних матеріалів "БУДМБАНК"	ВАТ	1 150 000	Банк перебуває у стадії ліквідації	02.10.1991 р.	10
7	Акціонерний банк "АЖЮ"	ВАТ	8 725 600		02.10.1991 р.	11
8	Акціонерний КИЇВСЬКИЙ НАРОДНИЙ БАНК	ВАТ	7 660 020		07.10.1991 р.	15
9	Акціонерний комерційний банк "ПЕРСОНАЛЬНИЙ КОМП'ЮТЕР"	ВАТ	15 000 000		07.10.1991 р.	16
10	Акціонерний комерційний банк "ЛЕГБАНК"	ВАТ	3 176 461		08.10.1991 р.	17
11	Акціонерний банк "БРОКБІЗНЕСБАНК"	ВАТ	14 920 000		07.10.1991 р.	18
12	Акціонерний комерційний банк "КОРАЛ-БАНК"	ВАТ	4 056 180		08.10.1991 р.	19
13	Акціонерний банк "ІНКО"	ВАТ	1 000 000		08.10.1991 р.	20
14	Акціонерний комерційний Український банк "ВІДРОДЖЕННЯ"	ВАТ	682 537	Банк перебуває у стадії ліквідації	09.10.1991 р.	21
15	Акціонерний комерційний банк "ТРАНСБАНК"	ВАТ	13 200 000		09.10.1991 р.	22
16	Акціонерне товариство "ГРАДОБАНК"	ВАТ	96 000 000		09.10.1991 р.	23
17	Український акціонерний комерційний банк розвитку нафтогазового комплексу "УКРНАФТОГАЗБАНК"	ВАТ	22 617 411		30.10.1991 р.	26
18	Акціонерний банк "БАНК РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ"	ВАТ	8 102 500		14.10.1991 р.	29
19	КИЄВО-ПЕЧЕРСЬКИЙ акціонерний комерційний банк	ВАТ	7 000 000		15.10.1991 р.	33
20	Комерційний банк "ФІНАНСИ І КРЕДИТ"	ТОВ	20 000 000		30.10.1991 р.	63
21	Акціонерний банк "ЕНЕРГОБАНК"	ВАТ	10 151 430		31.10.1991 р.	68
22	Акціонерний комерційний банк "КИЇВ-ПРИВАТ"	ВАТ	7 500 000		31.10.1991 р.	69
23	Комерційний банк "Кредитно-фінансова спілка "ЕКСПОБАНК"	ТОВ	10 500 000		26.12.1991 р.	75
24	Акціонерний банк "СТАРОКИЇВСЬКИЙ БАНК"	ЗАТ	5 000 000		31.12.1991 р.	79
25	Акціонерний банк "ОЛІМПІЙСЬКА УКРАЇНА"	ВАТ	13 550 000		09.01.1992 р.	81
26	Акціонерний банк "УКРАЇНСЬКИЙ ПРОФЕСІЙНИЙ БАНК"	ВАТ	16 000 000		30.01.1992 р.	83
27	Акціонерний комерційний банк "АЛЬЯНС"	ВАТ	4 600 000		10.03.1992 р.	89
28	Акціонерно-комерційний банк "ІНТЕРБАНК"	ВАТ	8 600 000		23.03.1992 р.	93
29	Акціонерний поштово-пенсійний банк "АВАЛЬ"	ВАТ	63 000 000		27.03.1992 р.	94
30	Акціонерний банк "АНТЕК"	ЗАТ	25 000	Банк перебуває у стадії ліквідації	15.04.1992 р.	104
31	Акціонерний комерційний банк "СЛАВУТИЧ"	ВАТ	5 270 317		16.05.1992 р.	110
32	Відкрите акціонерне товариство "Всеукраїнський акціонерний банк" (БАБАНК)	ВАТ	30 008 205		02.07.1992 р.	120
33	Акціонерний комерційний банк "ІНТЕРКОНТИНЕНТБАНК"	ВАТ	6 500 000		16.07.1992 р.	124
34	Український акціонерний комерційний промислово-інвестиційний банк "ПРОМІНВЕСТБАНК"	ЗАТ	200 175 000		26.08.1992 р.	125
35	"УКРАЇНСЬКИЙ КРЕДИТНИЙ БАНК"	ЗАТ	8 483 030		30.10.1992 р.	127

¹ Назви банків подано за орфографією реєстраційних записів.

² Перелік операцій, які підлягають ліцензуванню НБУ, опубліковано на сторінці 44.

Банки, щодо яких обмежено операцію 5, не мають права відкривати нові рахунки "Ностро".

банків України та перелік операцій, отримали ліцензію Національного банку України¹

За станом на 1 жовтня 1999 р.

Юридична адреса	Номер ліцензії	Дата одержання ліцензії	Операції, на право здійснення яких комерційні банки отримали ліцензію НБУ ²
м. Київ, пров. Рильський, 10	3	19.01.1999 р.	1,2,3,4,5,6,8,9,10,11,12,13,14,15,16,17,18,19,20,21,22,23,26,27,28,29,30,7; зупинено дію ліцензії на операції 10,27 до 01.01.2000 р.; обмежено операцію 5
м. Київ, вул. Ковпака, 29	5	06.08.1998 р.	1,2,3,4,5,6,8,9,10,11,12,13,14,15,16,17,18,19,20,21,22,23,26,27,28,29,30,7; обмежено операцію 5
м. Київ, вул. Володимирська, 25	148	28.04.1999 р.	1,3,4,5,6,7,9,12,13,14,15,16,17,18,19,20,26,27,29,30,2,8; операції 9,27,29 тільки для фізичних осіб; обмежено операцію 5
м. Київ, вул. Горького, 127	2	15.10.1998 р.	1,2,3,4,5,6,8,9,10,11,12,13,14,15,16,17,18,19,20,21,22,23,26,27,28,29,30,7; зупинено дію ліцензії на операції 8,9,10,11,27 до 01.11.1999 р.; обмежено операцію 5
м. Київ, вул. Інститутська, 12-а (керівництво: вул. Смирнова-Ласточкина, 10-а)	23	19.07.1999 р.	1,2,3,4,5,7,8,9,10,11,12,13,14,15,16,17,18,19,20,21,22,23,26,28,29,30,27; обмежено операцію 5
м. Київ, вул. Володимирська, 24	—	—	—
м. Київ, вул. Червоноармійська, 10	4	23.06.1998 р.	1,2,3,4,5,8,9,10,11,12,13,14,15,16,17,18,19,20,21,22,23,26,27,28,29,30; обмежено операцію 5
м. Київ, вул. Велика Житомирська, 24	144	23.06.1998 р.	1,3,4,8,9,10,12,13,15,16,17,18,19,20,21,22,29,30; зупинено дію ліцензії на операції 3,10,13,17,18,22,29 до 01.07.2000 р.
м. Київ, вул. П.Сагайдачного, 17	27	23.06.1998 р.	1,3,4,5,8,9,10,11,12,13,14,15,16,17,18,19,20,21,22,23,26,27,28,29,30; обмежено операцію 5
м. Київ, вул. Жиліяньська, 27	45	27.07.1999 р.	1,3,4,5,8,9,10,11,12,13,14,15,16,17,18,19,20,21,22,23,26,27,28,29,30; зупинено дію ліцензії на операцію 23 до 27.07.2000 р.; обмежено операцію 5
м. Київ, просп. Перемоги, 41	138	06.08.1998 р.	1,2,3,4,5,6,8,9,10,11,12,13,14,15,16,17,18,19,20,21,22,23,26,27,28,29,30,7; обмежено операцію 5
м. Київ, вул. Стельмаха, 10-а	180	06.11.1998 р.	1,4,8,9,12,26,30,16
м. Київ, вул. Мечникова, 18	—	—	—
м. Київ, вул. М.Коцюбинського, 7-а	—	—	—
м. Київ, вул. Фізкультури, 9	33	23.06.1998 р.	1,2,3,4,5,7,8,9,10,11,12,13,14,15,16,17,18,19,20,21,22,23,26,27,28,29,30; обмежено операцію 5
м. Київ, вул. Андрі Барбюса, 9-а	—	—	—
м. Київ, вул. Празька, 5	13	23.06.1998 р.	1,3,4,5,8,9,10,11,12,13,14,15,16,17,18,19,20,21,22,23,26,27,28,29,30; обмежено операцію 5
м. Київ, вул. Дегтярівська, 49-а	107	25.08.1999 р.	1,3,4,8,9,10,11,12,13,14,15,16,17,18,19,20,21,22,26,28,29,30,7
м. Київ, вул. І.Кудрі, 32	116	12.07.1999 р.	1,3,4,5,8,9,10,11,12,13,14,15,16,17,18,19,20,26,29,30; зупинено дію ліцензії на операції 13,14 до 01.01.2000 р.; обмежено операцію 5
м. Київ, вул. Артема, 60	28	23.06.1998 р.	1,3,4,5,8,9,10,11,12,13,14,15,16,17,18,19,20,21,22,23,26,27,28,29,30; зупинено дію ліцензії на операцію 3 до 19.08.2000 р.; обмежено операцію 5
м. Київ, вул. Лютеранська, 9/9	46	23.06.1998 р.	1,3,4,5,8,9,10,11,12,13,14,15,16,17,18,19,20,21,22,23,26,27,28,29,30; обмежено операцію 5
м. Київ, пров. Рильський, 10	38	28.09.1998 р.	1,3,4,8,9,10,11,12,13,14,15,16,17,18,19,20,21,22,23,26,27,29,30,5,7,28; обмежено операцію 5
м. Київ, вул. Володарського, 2/4	15	30.09.1999 р.	1,2,3,4,5,8,9,10,11,12,13,14,15,16,17,18,19,20,21,22,23,26,27,28,29,30; зупинено дію ліцензії на операцію 23 до 27.07.2000 р.; обмежено операцію 5
м. Київ, вул. Микільсько-Ботанічна, 6/8	130	23.06.1998 р.	1,3,4,8,9,10,11,12,13,15,16,17,18,19,20,21,26,29,30
м. Київ, вул. Володимирська, 60	58	20.07.1999 р.	1,3,4,5,8,9,10,12,15,16,19,20,21,28,29,30; обмежено операції 29,5
м. Київ, вул. Марини Раскової, 15	132	26.07.1999 р.	1,4,8,9,10,12,15,16,19,29,30; зупинено дію ліцензії на операції 10,29 до 26.07.2000 р.
м. Київ, просп. Оболонський, 26	97	23.06.1998 р.	1,4,5,8,9,10,11,12,13,14,15,16,19,26,27,28,29,30; зупинено дію ліцензії на операції 5,11,14,27,28,29 до 01.01.2000 р.
м. Київ, вул. Індустріальна, 27	102	25.06.1998 р.	1,2,3,4,5,8,9,10,11,12,13,14,15,16,17,18,19,20,21,22,23,26,27,28,29,30; обмежено операцію 5
м. Київ, вул. Лескова, 9	10	30.09.1998 р.	1,2,3,4,5,6,8,7,9,10,11,12,13,14,15,16,17,18,19,20,21,22,23,26,27,28,29,30; обмежено операцію 5
м. Київ, Повітрофлотський просп., 94	—	—	—
м. Київ, вул. Фрунзе, 47	60	23.06.1998 р.	1,3,4,5,8,9,10,11,12,13,14,15,16,17,18,19,20,27,28,29,30; обмежено операцію 5
м. Київ, вул. Зоологічна, 5	35	24.05.1999 р.	1,2,3,4,5,8,9,10,11,12,13,14,15,16,17,18,19,20,21,22,23,26,27,28,29,30,24,25; обмежено операцію 5
м. Київ, вул. Воровського, 22	100	12.08.1999 р.	1,4,8,9,10,11,12,15,16,17,18,19,20,26,29,30; обмежено операцію 16 (позбавлено права укладати агентські угоди)
м. Київ, пров. Шевченка, 12	1	06.08.1998 р.	1,2,3,4,5,6,8,9,10,11,12,13,14,15,16,17,18,19,20,21,22,23,26,27,28,29,30,7; обмежено операцію 5
м. Київ, просп. Перемоги, 37	16	23.06.1998 р.	1,3,4,5,8,9,10,11,12,13,14,15,16,17,18,19,20,21,22,23,26,27,28,29,30; обмежено операцію 5

КОМЕРЦІЙНІ БАНКИ

36	Акціонерний комерційний банк "МРІЯ"	ВАТ	7 635 454		11.11.1992 р.	128
37	Акціонерний комерційний банк "ГЕОСАНТРИС"	ВАТ	6 390 000		10.12.1992 р.	133
38	Акціонерний банк "ЛІГА"	ВАТ	250 000	Банк перебуває у стадії ліквідації	11.12.1992 р.	134
39	Банк "УКРАЇНСЬКИЙ КАПІТАЛ"	ВАТ	12 500 000		25.12.1992 р.	138
40	Акціонерний комерційний банк "ПРАВЕКС-БАНК"	ВАТ	30 000 000		29.12.1992 р.	139
41	Комерційний банк "УКРАЇНСЬКИЙ КРЕДИТНО-ТРАНСПОРТНИЙ БАНК"	ТОВ	5 630 000		13.01.1993 р.	142
42	Акціонерний банк "АЛЛОНЖ"	ВАТ	50 000 000		29.01.1993 р.	148
43	Акціонерний комерційний "ТОРГОВО-ПРОМИСЛОВИЙ БАНК"	ВАТ	4 869 500	Банк перебуває у стадії ліквідації	18.03.1993 р.	155
44	Акціонерний комерційний банк "КИЇВСЬКИЙ ІНВЕСТИЦІЙНИЙ БАНК"	ЗАТ	14 134 190		24.03.1993 р.	158
45	Міжнародний акціонерний комерційний банк "ХРИСТИАНСЬКИЙ БАНК"	ВАТ	50 000	Банк перебуває у стадії ліквідації	01.04.1993 р.	160
46	Комерційний банк "АРЧ-БАНК"	ТОВ	13 000 000		21.04.1993 р.	164
47	Акціонерний комерційний банк "УКРХАРЧОПРОМБАНК"	ВАТ	2 960 155	Банк перебуває у стадії ліквідації	28.04.1993 р.	165
48	Акціонерний банк "ДАМІАНА-БАНК"	ЗАТ	200 000	Банк перебуває у стадії ліквідації	05.05.1993 р.	166
49	Комерційний акціонерний банк "ДЕНДІ"	ВАТ	6 874 871		14.05.1993 р.	167
50	Акціонерний комерційний банк розвитку малого та середнього бізнесу "АНТАРЕС"	ВАТ	3 500 000		18.05.1993 р.	168
51	Акціонерне товариство "КРЕДІ ЛІОНЕ УКРАЇНА"	ЗАТ	22 261 000		19.05.1993 р.	169
52	Акціонерний комерційний банк "КІІВ"	ВАТ	20 171 804		19.05.1993 р.	171
53	Комерційний банк сприяння розвитку міського господарства та підприємництва "ХРЕЩАТИК"	ТОВ	20 000 000		19.05.1993 р.	172
54	Державно-акціонерний спеціалізований імпортно-експортний банк України "УКРСПЕЦІМПЕКСБАНК"	ВАТ	8 260 000		11.06.1993 р.	175
55	Акціонерний комерційний банк "АРКАДА"	ВАТ	9 081 504		23.06.1993 р.	177
56	Акціонерний комерційний банк "НЕЗАЛЕЖНІСТЬ"	ЗАТ	1 205 040	Банк перебуває у стадії ліквідації	12.07.1993 р.	181
57	Акціонерний банк "УКРГАЗБАНК"	ВАТ	13 950 160		21.07.1993 р.	183
58	ІПОТЕЧНИЙ комерційний акціонерний банк	ВАТ	2 350 000		10.08.1993 р.	189
59	Акціонерний комерційний банк "СХІДНО-ЄВРОПЕЙСЬКИЙ БАНК"	ВАТ	7 717 000		27.08.1993 р.	195
60	Акціонерний банк "ЛАНБАНК"	ВАТ	150 000	Банк перебуває у стадії ліквідації	21.09.1993 р.	197
61	ФЕРМЕРСЬКИЙ ЗЕМЕЛЬНИЙ акціонерний банк	ВАТ	7 355 590		21.09.1993 р.	198
62	Акціонерний банк "ЗЕВС"	ВАТ	30 600 000		29.09.1993 р.	199
63	Акціонерний банк "ЛІКО"	ВАТ	1 000 000	Банк перебуває у стадії ліквідації	13.10.1993 р.	201
64	Акціонерний банк "СТОЛИЧНИЙ"	ЗАТ	3 280 000		22.10.1993 р.	202
65	Акціонерний банк "УКООПСЛІКА"	ВАТ	5 583 100		25.10.1993 р.	204
66	Акціонерний комерційний банк "НАДРА"	ВАТ	33 700 000		26.10.1993 р.	205
67	Акціонерний банк "НАЦІОНАЛЬНІ ІНВЕСТИЦІЇ"	ЗАТ	15 000 000		09.11.1993 р.	210
68	Акціонерний комерційний банк "ЮНЕКС"	ВАТ	8 000 000		03.12.1993 р.	216
69	Акціонерний банк "МЕТА-БАНК"	ЗАТ	2 000 000	Банк перебуває у стадії ліквідації	03.12.1993 р.	217
70	Акціонерний комерційний банк "КОНКОРДІЯ-БАНК"	ЗАТ	4 382 870		03.12.1993 р.	219
71	Акціонерний банк "СИНТЕЗ"	ВАТ	7 000 000		24.12.1993 р.	221
72	Акціонерний банк "АВТОРИТЕТ"	ВАТ	7 000 000		24.12.1993 р.	222
73	Акціонерний банк "ОБОЛОНЬ"	ВАТ	1 860 000	Банк перебуває у стадії ліквідації	26.01.1994 р.	227
74	Акціонерний банк "ОЛБАНК"	ЗАТ	7 783 600		26.01.1994 р.	228
75	Акціонерний комерційний банк "ФОРУМ"	ВАТ	23 203 500		31.01.1994 р.	231
76	Акціонерний банк "ЦЕНТРАЛЬНОЄВРОПЕЙСЬКИЙ"	ЗАТ	100 000	Банк перебуває у стадії ліквідації	31.01.1994 р.	232
77	Відкрите акціонерне товариство "МІЖНАРОДНИЙ КОМЕРЦІЙНИЙ БАНК"	ВАТ	13 758 850		31.01.1994 р.	234
78	Акціонерне товариство "БАНК ВЕЛЕС"	ВАТ	5 750 000		18.03.1994 р.	239
79	Акціонерний комерційний банк "РОСТОК БАНК"	ЗАТ	6 894 460		25.03.1994 р.	240
80	Акціонерний банк "ЕКСПРЕС-БАНК"	ВАТ	17 136 500		12.04.1994 р.	243
81	Акціонерний комерційний банк "ТК КРЕДИТ"	ВАТ	7 449 900		28.04.1994 р.	245
82	Акціонерний комерційний банк "ІНТЕГРАЛ"	ВАТ	7 604 227		30.09.1994 р.	250

КОМЕРЦІЙНІ БАНКИ

м. Київ, вул. Гоголівська, 22/24	79	06.08.1999 р.	1,2,4,5,8,9,10,11,12,13,14,15,16,17,18,19,20,21,22,23,26,27,28,29,30,3
м. Київ, вул. Щербаківа, 35	25	27.07.1999 р.	1,2,3,4,5,8,9,10,11,12,13,14,15,16,17,18,19,20,21,22,23,26,27,28,29,30; зупинено дію ліцензії на операцію 23 до 27.07.2000 р.; обмежено операцію 5
м. Київ, вул. Велика Житомирська, 6/11	—	—	—
м. Київ, просп. Перемоги, 67	26	23.06.1998 р.	1,3,4,5,8,9,10,11,12,13,14,15,16,17,18,19,20,21,22,26,27,28,29,30; обмежено операцію 5
м. Київ, вул. Кловський узвіз, 9/2	7	15.10.1998 р.	1,2,3,4,5,7,8,9,10,11,12,13,14,15,16,17,18,19,20,21,22,23,24,26,27,28,29,30,25; обмежено операцію 5
м. Київ, просп. Червонозоряний, 51	72	23.06.1998 р.	1,4,5,8,9,10,12,15,16,19,26,28,29,30; обмежено операцію 5
м. Київ, вул. Шота Руставелі, 5	181	11.03.1999 р.	1,4,8,9,10,11,12,14,15,16,17,18,19,20,21,22,26,27,28,29,30
м. Київ, вул. Дегтярівська, 8-а	—	—	Відкликано ліцензію згідно з постановою Правління НБУ від 13.05.1999 р. № 232
м. Київ, вул. Десятинна, 4/6	61	19.01.1999 р.	1,3,4,8,9,10,11,12,13,15,16,17,18,19,20,21,26,29,30,5,14,27,28,22; обмежено операцію 5
м. Київ, вул. Трьохсвятительська, 6	—	—	—
м. Київ, вул. Волоська, 18/17	67	23.06.1998 р.	1,3,4,5,8,9,10,11,12,13,14,15,16,17,18,19,20,21,22,26,27,28,29,30; обмежено операцію 5
м. Київ, вул. Бориса Грінченка, 1	—	—	Відкликано ліцензію згідно з постановою Правління НБУ від 02.10.1998 р. № 412
м. Київ, вул. Воровського, 6	—	—	—
м. Київ, вул. Щорса, 15	—	—	Відкликано ліцензію згідно з постановою Правління НБУ від 04.02.1998 р. № 37
м. Київ, вул. Лагерна, 38	161	23.06.1998 р.	1,3,4,8,9,10,12,13,14,15,16,17,18,19,20,21,26,27,28,29,30
м. Київ, вул. Володимирська, 23-а	111	23.06.1998 р.	1,4,5,8,9,10,11,12,13,14,15,16,17,18,19,20,21,22,23,26,27,28,29,30; обмежено операцію 5
м. Київ, вул. Б.Хмельницького, 16/22	14	23.06.1998 р.	1,2,3,4,7,8,9,10,11,12,13,14,15,16,17,18,19,20,21,22,23,26,27,29,30
м. Київ, вул. Хрещатик, 8-а	158	09.12.1998 р.	1,3,4,7,8,9,10,11,12,13,15,16,17,18,19,20,21,26,28,29,30,5,14,27; обмежено операцію 5
м. Київ, вул. Ярославів Вал, 36-а	136	12.07.1999 р.	1,3,4,9,11,12,15,16,19,21,26,28,30; зупинено дію ліцензії на операції 11,26,28 до 12.10.1999 р.
м. Київ, вул. Суворова, 4/6	80	29.03.1999 р.	1,4,8,9,10,11,12,13,14,15,16,17,18,19,20,26,28,29,30, обмежено операцію 7
м. Київ, просп. Червонозоряний, 123	—	—	—
м. Київ, вул. Єреванська, 1	123	15.07.1999 р.	1,2,3,4,5,7,8,9,10,11,12,13,14,15,16,17,18,19,20,21,26,27,28,29,30,22; обмежено операцію 5
м. Київ, вул. Межигірська, 83	127	—	Відкликано ліцензію згідно з постановою Правління НБУ від 02.03.1999 р. № 95
м. Київ, вул. Патриса Лумумби, 21	51	13.04.1999 р.	1,3,4,8,9,10,12,15,16,19,26,30,5,11,13,14,21,27,28,29
м. Київ, вул. Суворова, 9	—	—	—
м. Київ, вул. Предславинська, 28	109	23.07.1999 р.	1,3,4,8,9,10,12,26,28,29,30; зупинено дію ліцензії на операції 28,29 до 23.07.2000 р.
м. Київ, вул. Комінтерну, 15	41	23.06.1998 р.	1,3,4,5,8,9,10,11,12,13,14,15,16,17,18,19,20,21,22,23,26,27,28,29,30; обмежено операцію 5
м. Київ, Контрактова площа, 4	—	—	—
м. Київ, просп. Возз'єднання, 15	114	26.07.1999 р.	1,4,8,9,10,12,26,28,29,30; зупинено дію ліцензії на операції 10,26,28,29 до 26.07.2000 р.
м. Київ, вул. Хрещатик, 7/11	17	23.06.1998 р.	1,4,8,9,10,11,12,13,14,15,16,19,21,26,29,30; зупинено дію ліцензії на операції 11,14,29 до 01.01.2000 р.
м. Київ, вул. Артема, 15	21	23.06.1998 р.	1,2,3,4,5,8,9,10,11,12,13,14,15,16,17,18,19,20,21,22,23,26,27,28,29,30; обмежено операцію 5
м. Київ, вул. Володимирська, 54	78	01.04.1999 р.	1,4,5,8,9,10,11,12,13,14,15,16,17,18,19,20,21,26,27,28,29,30,22; обмежено операцію 5
м. Київ, вул. Почайнинська, 38/44	56	04.08.1999 р.	1,3,4,8,9,10,12,13,15,16,17,18,19,20,21,22,23,26,27,29,30; зупинено дію ліцензії на операцію 23 до 01.08.2000 р.; зупинено дію ліцензії на операції 3,13 до 01.04.2000 р.
м. Київ, вул. Оболонська, 47	—	—	—
м. Київ, вул. Воровського, 6	186	23.06.1998 р.	1,4,8,9,10,12,13,14,15,16,19,26,29,30
м. Київ, вул. І.Кудрі, 5	30	01.04.1999 р.	1,3,4,5,8,9,10,11,12,14,15,16,17,18,19,20,21,26,27,28,29,30,13; обмежено операцію 5
м. Київ, вул. Димитрова, 9-а	53	06.08.1998 р.	1,3,4,8,9,10,11,12,13,15,16,17,18,19,20,21,22,26,27,29,30,5,14,28; обмежено операцію 5
м. Київ, Оболонський проспект, 26	—	—	—
м. Київ, вул. Марини Раскової, 19	11	23.06.1998 р.	1,2,3,4,5,7,8,9,10,11,12,13,15,16,17,18,19,20,21,22,23,26,27,28,29,30; обмежено операцію 5
м. Київ, бульв. Верховної Ради, 7	62	11.03.1999 р.	1,2,3,4,7,8,9,10,11,12,13,14,15,16,17,18,19,20,21,22,23,26,27,28,29,30,24
м. Київ, вул. В.Яна, 3/5	—	—	—
м. Київ, вул. Пушкінська, 31-а	91	10.09.1999 р.	1,3,4,8,9,10,12,13,26,29,30,5,11,14,15,16,19,20,21,22,27,28; операції 1,3 здійснює тільки Черкаська філія банку
м. Київ, вул. Волинська, 65 (керівництво банку: вул. Андрі Барбюса, 9-а)	117	12.08.1999 р.	1,4,8,9,10,11,12,15,16,19,21,26,29,30
м. Київ, бульв. І.Лепсе, 4	115	23.06.1998 р.	1,4,5,7,8,9,10,11,12,13,15,16,17,18,19,20,21,22,26,27,28,29,30; обмежено операцію 5
м. Київ, Повітрофлотський просп., 25	89	23.06.1998 р.	1,3,4,8,9,10,11,12,13,15,16,17,18,19,20,21,22,28,29,30
м. Київ, вул. Дмитрівська, 18/24	82	01.04.1999 р.	1,3,4,8,9,10,11,12,15,16,17,18,19,20,26,29,30,13; зупинено дію ліцензії на операції 11,29 до 01.01.2000 р.
м. Київ, просп. Перемоги, 52/2	81	23.06.1998 р.	1,2,3,4,8,9,10,11,12,13,14,15,16,17,18,19,20,21,22,23,26,27,28,29,30

КОМЕРЦІЙНІ БАНКИ

83	Акціонерний банк "ЕТАЛОН"	ЗАТ	8 100 000		29.06.1995 р.	252
84	Акціонерний комерційний банк "НАЦІОНАЛЬНИЙ КРЕДИТ"	ЗАТ	10 085 250		30.01.1996 р.	255
85	Відкрите акціонерне товариство Акціонерний банк "УКРГАЗПРОМБАНК"	ВАТ	18 200 000		27.03.1996 р.	256
86	КИЇВСЬКИЙ МІЖНАРОДНИЙ БАНК	ЗАТ	12 107 500		17.04.1996 р.	257
87	Акціонерний банк "КИЇВСЬКА РУСЬ"	ЗАТ	8 028 230		30.05.1996 р.	258
88	Акціонерний комерційний банк "СОСЬЄТЕ ЖЕНЕРАЛЬ УКРАЇНА"	ЗАТ	23 311 200		07.06.1996 р.	260
89	Акціонерний комерційний банк "АВІАТЕКБАНК"	ЗАТ	10 985 000		26.09.1996 р.	262
90	Акціонерний банк "КЛІРИНГОВИЙ ДІМ"	ВАТ	7 570 000		30.12.1996 р.	264
91	Комерційний банк "КРЕДИТПРОМБАНК" (колишній комерційний банк "ІНКОМБАНК-УКРАЇНА")	ТОВ	20 971 000		20.05.1997 р.	266
92	Акціонерний банк "ПЕРШИЙ ІНВЕСТИЦІЙНИЙ БАНК"	ЗАТ	15 900 340		20.06.1997 р.	267
93	Акціонерний банк "КРЕДІ СВИСС ФЬОРСТ БОСТОН (УКРАЇНА)"	ЗАТ	28 275 000		05.08.1997 р.	268
94	Акціонерний комерційний банк "БАНК АВСТРІЯ КРЕДИТАНШТАЛТ УКРАЇНА"	ЗАТ	21 160 000		02.09.1997 р.	269
95	Акціонерний банк "АНДРІВСЬКИЙ"	ЗАТ	13 548 000		09.10.1997 р.	270
96	Акціонерний банк "ІНГ БАНК УКРАЇНА"	ЗАТ	20 971 000		15.12.1997 р.	271
97	Акціонерний комерційний "ПРОМИСЛОВО-ФІНАНСОВИЙ БАНК"	ВАТ	20 000 000		29.12.1997 р.	272
98	Акціонерний комерційний банк "РАЙФАЙЗЕНБАНК УКРАЇНА"	ЗАТ	21 625 000		02.03.1998 р.	273
99	Акціонерний комерційний банк "СІПІБАНК (УКРАЇНА)"	ЗАТ	50 000 000		11.05.1998 р.	274
100	Акціонерний комерційний банк "БНП-ДРЕЗДНЕР БАНК (УКРАЇНА)"	ЗАТ	22 200 000		14.08.1998 р.	275
Вінницька область						
—	—	—	—	—	—	—
Волинська область						
101(1)	Комерційний банк "ВОЛИНЬТОРГІНВЕСТБАНК"	ТОВ	3 000 000		04.01.1992 р.	80
102(2)	Комерційний банк "ЗАХІДІНКОМБАНК"	ТОВ	8 100 000		11.03.1993 р.	153
103(3)	БАНК ДЕПОЗИТНО-КРЕДИТНИЙ (УКРАЇНА) ЛТД	ТОВ	22 469 000		28.02.1997 р.	265
Дніпропетровська область						
104(1)	Акціонерний комерційний банк "ПІВДЕНКОМБАНК"	ВАТ	12 148 910		03.10.1991 р.	12
105(2)	Комерційний банк "ПРИВАТБАНК"	ТОВ	140 000 000		19.03.1992 р.	92
106(3)	Акціонерний комерційний банк "НОВИЙ"	ЗАТ	6 738 974		06.04.1992 р.	101
107(4)	Акціонерний комерційний банк "ПРИЧОРНОМОР'Я"	ВАТ	11 000 000		21.04.1993 р.	163
108(5)	Акціонерний банк "КРЕДИТ-ДНІПРО"	ЗАТ	21 888 000		07.07.1993 р.	180
109(6)	Акціонерний банк "ДІАМАНТ"	ЗАТ	7 859 230		17.11.1993 р.	212
110(7)	Акціонерний банк "РАДАБАНК"	ЗАТ	5 470 000		03.12.1993 р.	220
111(8)	Комерційний банк "ЗЕМЕЛЬНИЙ КАПІТАЛ"	ТОВ	8 150 074		31.01.1994 р.	236
112(9)	Акціонерний комерційний банк "ПРЕМ'ЄРБАНК"	ЗАТ	30 000 300		22.06.1994 р.	247
113(10)	Акціонерний комерційний банк "ТЕХНОБАНК"	ЗАТ	5 726 310		23.06.1994 р.	248
114(11)	Акціонерно-комерційний банк інвестування реконструкції і розвитку "ЗАВОДБАНК"	ВАТ	3 050 000	Банк перебуває у стадії ліквідації	20.12.1994 р.	251
115(12)	Комерційний банк "КЛАСИК"	ТОВ	2 207 800	Банк перебуває у стадії ліквідації	06.10.1995 р.	254
116(13)	Український банк міжнародного співробітництва "ІНВЕСТ-КРИВБАС БАНК"	ЗАТ	5 158 000		18.10.1996 р.	263
Донецька область						
117(1)	Донецький акціонерний банк "КАР-БАНК"	ВАТ	6 690 000		01.10.1991 р.	6
118(2)	Акціонерний банк "ДОНВУГЛЕКОМБАНК"	ВАТ	2 300 000		01.10.1991 р.	7
119(3)	Макіївський акціонерний комерційний банк "ШАХТЕКОНОМБАНК"	ВАТ	2 450 000	Банк перебуває у стадії ліквідації	01.10.1991 р.	8
120(4)	Акціонерно-комерційний банк "КАПІТАЛ"	ВАТ	7 100 000		31.10.1991 р.	65
121(5)	Акціонерний комерційний банк "АЗОВ-БАНК"	ВАТ	2 500 000	Банк перебуває у стадії ліквідації	31.10.1991 р.	67
122(6)	ЗАТ з іноземними інвестиціями і участю українського капіталу "ПЕРШИЙ УКРАЇНСЬКИЙ МІЖНАРОДНИЙ БАНК"	ЗАТ	23 000 000		23.12.1991 р.	73
123(7)	Донецький комерційний біржовий банк "ДОНБІРЖБАНК"	ТОВ	8 100 000		27.12.1991 р.	78
124(8)	Донецький акціонерно-комерційний МІСЬКИЙ БАНК	ЗАТ	35 732 000		06.04.1992 р.	99
125(9)	СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИЙ акціонерний банк	ВАТ	6 700 154		19.05.1993 р.	170
126(10)	Акціонерно-комерційний "ПРОМЕКОНОМБАНК"	ВАТ	6 700 019		25.08.1993 р.	194
127(11)	Комерційний банк "ПОЛІС"	ТОВ	300 000	Банк перебуває у стадії ліквідації	22.10.1993 р.	203
128(12)	Акціонерний комерційний банк "ДОНКРЕДИТІНВЕСТ"	ЗАТ	10 000 000		24.11.1993 р.	214

КОМЕРЦІЙНІ БАНКИ

(м. Київ, вул. Прорізна, 6)	57	23.06.1998 р.	1,3,4,5,8,9,10,11,12,13,14,15,16,17,18,19,20,21,22,23,26,27,28,29,30; обмежено операцію 5
м. Київ, вул. Тургенєвська, 52/58	103	23.06.1998 р.	1,3,4,5,8,9,10,11,12,13,15,16,19,21,26,27,29; обмежено операцію 5
м. Київ, Дніпровська Набережна, 13	24	05.04.1999 р.	1,4,8,9,10,11,12,15,16,17,18,19,20,21,22,23,26,27,28,29,30,13,14
м. Київ, бульв. Лесі Українки, 34	192	23.06.1998 р.	4,8,9,10,11,12,15,17,18,19,20,21,22,26,27,28,29,30
м. Київ, вул. Б.Хмельницького, 52-б	19	19.01.1999 р.	1,3,4,5,8,9,10,11,12,13,14,15,16,17,18,19,20,21,26,27,28,29,30,2; зупинено дію ліцензії на операцію 9; обмежено операцію 5
м. Київ, вул. Пушкінська, 42/4	40	23.06.1998 р.	1,4,8,9,12,15,16,17,18,19,20,21,22,23,27,28,29,30
м. Київ, просп. Перемоги, 14	108	20.05.1999 р.	1,3,4,5,8,9,10,11,12,13,14,15,16,17,18,19,20,21,26,27,28,29,30,22; обмежено операцію 5
м. Київ, просп. Червонозоряний, 132	171	30.04.1999 р.	1,4,5,8,11,14,15,17,18,19,20,21,22,23,27,28,29,30; обмежено операцію 5
м. Київ, бульв. Дружби Народів, 38	174	23.09.1999 р.	1,2,4,5,8,9,10,11,12,13,14,15,16,17,18,19,20,21,22,23,26,27,28,29,30; обмежено операцію 5
м. Київ, просп. Червоних Козаків, 6	178	23.06.1998 р.	4,8,9,10,12,14,15,16,17,18,19,20,21,26,27,28,29,30
м. Київ, вул. Червоноармійська, 34	179	23.06.1998 р.	4,8,9,11,12,15,16,17,18,19,20,21,22,23,27,28,29,30
м. Київ, вул. Ярослав Вал, 14-а	185	08.09.1999 р.	1,3,4,5,8,9,10,12,15,16,17,18,19,20,21,22,26,27,28,29,30,11,23,25; зупинено дію ліцензії на операцію 25 до 27.07.2000 р.; обмежено операцію 5
м. Київ, вул. Федорова, 4, корпус 21	183	15.09.1999 р.	1,4,5,8,9,10,11,12,13,15,16,19,26,27,29,30,14,21,28,17,18,20; обмежено операцію 5
м. Київ, вул. Комінтерну, 28	190	03.12.1998 р.	4,8,9,11,12,15,17,18,19,20,21,22,23,27,28,29,30,1,13,16
м. Київ, вул. Дмитрівська, 18/24	189	01.06.1999 р.	1,4,8,9,10,12,13,14,15,16,17,18,19,20,21,26,27,28,29,30,22,7,11
м. Київ, вул. Воровського, 40	191	12.10.1998 р.	4,5,8,9,11,12,15,17,18,19,20,21,22,23,27,28,29,30,1,13,16; обмежено операцію 5
м. Київ, вул. Саксаганського, 115	193	11.03.1999 р.	1,4,5,8,9,12,14,15,16,17,18,19,20,21,22,23,27,28,29,30; обмежено операцію 5
м. Київ, вул. Володимирська, 23-а	—	—	—
—	—	—	—
м. Луцьк, вул. Коперника, 8	59	27.07.1999 р.	1,3,4,5,8,15,16,19,21,26,30; зупинено дію ліцензії на операції 3,5,8,16,21,26,30 до 01.01.2000 р.
м. Луцьк, просп. Перемоги, 15	71	23.06.1998 р.	1,2,3,4,5,7,8,9,10,11,12,13,14,15,16,17,18,19,20,21,22,26,27,28,29,30; обмежено операцію 5
м. Луцьк, вул. Шопена, 1	176	18.12.1998 р.	1,3,4,8,9,10,12,15,16,17,18,19,20,21,22,30,5,11,13,14,23,26,27,28,29; обмежено операцію 5
м. Дніпропетровськ, вул. Рогальова, 12	44	28.09.1999 р.	1,2,3,4,5,8,9,10,11,12,13,14,15,16,17,18,19,20,21,22,23,26,28,29,30,7,27; зупинено дію ліцензії на операцію 23 до 27.07.2000 р.
м. Дніпропетровськ, Набережна Перемоги, 50	22	19.08.1999 р.	1,2,3,4,5,7,8,9,10,11,12,13,14,15,16,17,18,19,20,21,22,23,26,27,28,29,30,24
м. Дніпропетровськ, просп. К.Маркса, 93	112	23.06.1998 р.	1,4,8,9,10,12,15,16,19,21,22,23,26,30,11,13,14,17,18,20,27,29
м. Дніпропетровськ, просп. Гагаріна, 33	88	09.04.1999 р.	1,3,4,5,8,9,10,11,12,13,14,15,16,17,18,19,20,21,26,27,28,29,30,22; обмежено операцію 5
(м. Дніпропетровськ, вул. Леніна, 17)	70	03.12.1998 р.	1,2,3,4,5,8,9,10,11,12,13,14,15,16,17,18,19,20,21,22,23,26,27,28,29,30,24; обмежено операцію 5
м. Дніпропетровськ, вул. Т.Шевченка, 59	125	25.01.1999 р.	1,4,8,9,12,30
м. Дніпропетровськ, просп. Кірова, 46/1	166	23.06.1998 р.	1,4,5,8,9,10,11,12,13,14,15,16,17,18,19,20,21,26,27,28,29,30; зупинено дію ліцензії на операції 11,13,14,15,17,18,20,21,27,29,28 до 01.01.2000 р.; обмежено операцію 5
м. Дніпропетровськ, просп. Пушкіна, 15	113	27.07.1999 р.	1,2,3,4,5,8,9,10,11,12,13,14,15,16,17,18,19,20,21,22,23,27,28,29,30; зупинено дію ліцензії на операцію 23 до 27.07.2000 р.; обмежено операцію 5
м. Дніпропетровськ, вул. Леніна, 10	160	07.06.1999 р.	1,3,4,5,8,9,10,11,12,13,14,15,16,17,18,19,20,21,22,23,26,27,28,29,30; зупинено дію ліцензії на операції 11,14 до 01.01.2000 р.; обмежено операцію 5
м. Дніпропетровськ, Набережна ім. Леніна, 29	153	11.03.1999 р.	1,2,3,4,5,8,9,10,11,12,14,15,16,17,18,19,20,26,27,28,29,30; зупинено дію ліцензії на операції 11,14,17,18,20,27,29 до 01.10.1999 р.; обмежено операцію 5
м. Дніпропетровськ, вул. Калініна, 75	—	—	Відкликано ліцензію згідно з постановою Правління НБУ від 14.09.1998 р. № 366
м. Дніпропетровськ, просп. К.Маркса, 39-а	—	—	Відкликано ліцензію згідно з постановою Правління НБУ від 23.09.1999 р. № 475
Дніпропетровська обл., м. Кривий Ріг, просп. К.Маркса, 28	177	12.01.1999 р.	1,4,8,9,12,26,28,29,30
м. Донецьк, просп. Ілліча, 100-а	55	27.07.1999 р.	1,3,4,5,8,9,10,11,12,13,14,15,16,17,18,19,20,21,22,23,26,27,28,29,30; зупинено дію ліцензії на операцію 23 до 27.07.2000 р.; обмежено операцію 5
м. Донецьк, вул. Артема, 63	18	12.03.1999 р.	1,4,9,12,15,16,19,30; зупинено дію ліцензії на операції 9,12,15,16,19,30 до 01.07.2000 р.
Донецька обл., м. Макіївка, вул. Гаврилова, 3	—	—	Відкликано ліцензію згідно з постановою Правління НБУ від 23.02.1999 р. № 78
м. Донецьк, вул. Артема, 110	122	23.06.1998 р.	1,3,4,5,8,9,10,11,12,13,14,15,16,17,18,19,20,21,22,26,27,28,29,30; обмежено операцію 5
Донецька обл., м. Маріуполь, просп. Леніна, 35	—	—	Відкликано ліцензію згідно з постановою Правління НБУ від 30.04.1999 р. № 217
м. Донецьк, вул. Університетська, 2-а	8	23.06.1998 р.	1,2,3,4,5,7,8,9,10,11,12,13,14,15,16,17,18,19,20,21,22,23,26,27,28,29,30; обмежено операцію 5
м. Донецьк, просп. Миру, 59	145	23.06.1998 р.	1,3,4,5,8,9,10,12,13,15,16,17,18,19,20,21,22,23,27,28,29,30; обмежено операцію 5
м. Донецьк, вул. Пушкіна, 20	85	15.07.1999 р.	1,3,4,5,7,8,9,10,11,12,13,14,15,16,17,18,19,20,21,22,23,26,27,28,29,30
м. Донецьк, вул. Артема, 125	104	23.06.1998 р.	1,4,8,9,10,11,12,13,14,15,16,19,26,27,28,29,30
м. Донецьк, Ленінський просп., 4	182	15.10.1998 р.	1,4,8,9,12,30,5,10,13,14,15,16,19,21,26,27,28,29,17,18,20,22; обмежено операцію 5
м. Донецьк, просп. Ілліча, 109-а	—	—	—
м. Донецьк, просп. Титова, 8-б	155	19.01.1999 р.	1,4,5,8,9,10,12,15,16,19,28,29,30,3,13,14,21,27,17,18,20,22; обмежено операцію 5

КОМЕРЦІЙНІ БАНКИ

Житомирська область						
129(1)	Комерційний банк "АМАСКО"	ТОВ	3 000 000	Банк перебуває у стадії ліквідації	01.04.1993 р.	161
Закарпатська область						
130(1)	Закарпатський акціонерний комерційний банк "ЛІСБАНК"	ВАТ	762 823	Банк перебуває у стадії ліквідації	04.10.1991 р.	14
131(2)	Комерційний кооперативний інвестиційний банк "КООПІНВЕСТБАНК"	ТОВ	8 300 000		16.12.1992 р.	135
Запорізька область						
132(1)	Акціонерний комерційний банк "ІНДУСТРІАЛБАНК"	ВАТ	10 411 260		16.10.1991 р.	36
133(2)	Акціонерний банк "АВТОЗАБАНК"	ВАТ	14 101 518		25.05.1991 р.	43
134(3)	Комерційний акціонерний банк "СЛОВ'ЯНСЬКИЙ"	ВАТ	16 640 542		21.10.1991 р.	44
135(4)	Акціонерний банк "ТАВРИДА-БАНК"	ВАТ	4 652 700		21.10.1991 р.	45
136(5)	Акціонерний банк "МЕТАЛУРГ"	ЗАТ	11 623 590		12.07.1993 р.	182
137(6)	Акціонерний банк "ЕЛІТА"	ВАТ	12 707 000		17.11.1993 р.	211
Івано-Франківська область						
138(1)	Акціонерний комерційний банк "ПРИКАРПАТТЯ"	ВАТ	10 000 000		22.10.1991 р.	46
139(2)	Акціонерний комерційний банк "ЗАХІДБУДГАЗБАНК"	ВАТ	7 500 000		22.10.1991 р.	47
Кіровоградська область						
—	—	—	—	—	—	—
АР Крим і м. Севастополь						
140(1)	Акціонерний комерційний банк "ТАВРІЯ"	ВАТ	10 500 000		24.10.1991 р.	51
141(2)	Азово-Чорноморський комерційний банк "АЗЧЕРКОМБАНК"	ТОВ	100 000	Банк перебуває у стадії ліквідації	24.10.1991 р.	52
142(3)	Акціонерний банк "ТАВРИКА"	ВАТ	8 100 000		24.10.1991 р.	53
143(4)	Акціонерний комерційний банк "КРИМ-БАНК"	ЗАТ	1 067 601	Банк перебуває у стадії ліквідації	25.10.1991 р.	54
144(5)	Акціонерний комерційний банк "ІНТЕРКОНТБАНК"	ЗАТ	2 500 000		13.12.1991 р.	71
145(6)	"ОБ'ЄДНАНИЙ КОМЕРЦІЙНИЙ БАНК"	ВАТ	5 865 640		23.12.1991 р.	74
146(7)	Відкрите акціонерне товариство "НЕВІКОН-БАНК"	ВАТ	8 100 000		20.01.1992 р.	82
147(8)	Акціонерний банк "КРИМКРЕДИТ"	ВАТ	4 180 000	Банк перебуває у стадії ліквідації	21.02.1992 р.	86
148(9)	Кримський комерційний ЦЕРКОВНИЙ БАНК "ККЦБ"	ТОВ	200 000	Банк перебуває у стадії ліквідації	07.05.1992 р.	108
149(10)	Акціонерний комерційний банк "ЧОРНОМОРСЬКИЙ БАНК РОЗВИТКУ ТА РЕКОНСТРУКЦІЇ"	ВАТ	11 500 000		22.06.1992 р.	118
150(11)	Акціонерний банк "АБСОЛЮТ"	ЗАТ	2 430 200		26.11.1993 р.	215
151(12)	Кримський комерційний банк "КРИМ-ЮРТ"	ТОВ	2 126 890	Банк перебуває у стадії ліквідації	20.01.1994 р.	225
152(13)	Акціонерний Сімферопольський банк "АКСІ-БАНК"	ВАТ	4 138 453		26.01.1994 р.	229
153(14)	Акціонерний банк "МОРСЬКИЙ"	ВАТ	8 112 720		17.05.1994 р.	246
154(15)	Акціонерний комерційний банк "ЯЛТАБАНК"	ЗАТ	2 400 000	Банк перебуває у стадії ліквідації	09.07.1996 р.	261
Луганська область						
155(1)	Акціонерний банк "УКРАЇНСЬКИЙ КОМУНАЛЬНИЙ БАНК" (колишній комерційний банк "УКРКОМУНБАНК")	ВАТ	8 126 713		10.08.1993 р.	187
156(2)	"СХІДНО-ПРОМИСЛОВИЙ КОМЕРЦІЙНИЙ БАНК"	ТОВ	5 600 000		13.09.1995 р.	253
Львівська область						
157(1)	Акціонерний комерційний банк "ЕЛЕКТРОН БАНК"	ВАТ	12 000 000		10.10.1991 р.	25
158(2)	Селянський комерційний банк "ДНІСТЕР"	ВАТ	6 750 000		14.10.1991 р.	27
159(3)	Акціонерно-комерційний банк "ЛЬВІВ"	ЗАТ	4 400 754		14.10.1991 р.	28
160(4)	Комерційний банк "ГАЛС"	ТОВ	604 422	Банк перебуває у стадії ліквідації	14.10.1991 р.	30
161(5)	Акціонерне товариство "ЗАХІДНО-УКРАЇНСЬКИЙ КОМЕРЦІЙНИЙ БАНК" (АТ ЗУКБ)	ВАТ	13 696 719		31.03.1992 р.	96
162(6)	Акціонерне товариство "ІНДУСТРІАЛЬНО-ЕКСПОРТНИЙ БАНК"	ВАТ	6 600 000		10.02.1993 р.	149
Миколаївська область						
163(1)	Миколаївський комерційний акціонерний банк розвитку промисловості і соціальної сфери "МИККОМБАНК"	ВАТ	398 003	Банк перебуває у стадії ліквідації	29.04.1992 р.	105
Одеська область						
164(1)	Комерційний банк "ОДЕСА-БАНК"	ТОВ	4 600 000		17.10.1991 р.	38
165(2)	Акціонерний комерційний банк "ПОРТО-ФРАНКО"	ВАТ	6 335 010		17.10.1991 р.	39
166(3)	Акціонерний комерційний "ГЕНЕРАЛЬНИЙ ІНВЕСТИЦІЙНИЙ БАНК"	ВАТ	2 882 000	Банк перебуває у стадії ліквідації	26.02.1992 р.	87
167(4)	Акціонерний комерційний банк "ІНВЕСТБАНК"	ЗАТ	6 405 000		31.03.1992 р.	95

КОМЕРЦІЙНІ БАНКИ

Житомирська обл., м. Бердичів, вул. Нізгурецька, 16	—	—	Відкликано ліцензію згідно з постановою Правління НБУ від 23.09.1999 р. № 476
м. Ужгород, вул. Волошина, 52	—	—	—
м. Ужгород, вул. Гойди, 10	105	23.06.1998 р.	1,3,4,7,8,9,10,11,12,13,14,15,16,17,18,19,20,21,26,27,29
м. Запоріжжя, бульв. Центральний, 27	126	30.08.1999 р.	1,4,8,9,10,11,12,13,15,16,19,26,29,30,5,14,21,27,28,17,18,20,22,7
м. Запоріжжя, просп. Леніна, 8	106	23.06.1998 р.	1,4,5,8,9,10,11,12,13,14,15,16,17,18,19,20,21,22,27,28,29,30; обмежено операцію 5
м. Запоріжжя, вул. Кремлівська, 8	36	26.08.1999 р.	1,2,4,5,8,9,10,11,12,13,14,15,16,17,18,19,20,21,22,23,27,28,29,30
м. Запоріжжя, вул. 40 років Радянської України, 60-б	84	23.06.1998 р.	1,4,5,7,8,9,10,11,12,13,14,15,16,17,18,19,20,21,22,26,27,28,29,30; обмежено операцію 5
м. Запоріжжя, просп. Металургів, 30	69	25.08.1999 р.	1,2,3,4,5,8,9,10,11,12,13,14,15,16,17,18,19,20,21,22,23,26,27,28,29,30
м. Запоріжжя, вул. Добролюбова, 22	42	03.08.1999 р.	1,2,4,5,8,9,10,11,12,13,14,15,16,17,18,19,20,21,22,23,26,27,28,29,30,3; операцію 3 здійснює тільки Київська філія банку; обмежено операцію 5
м. Івано-Франківськ, вул. Василянок, 48	96	13.07.1999 р.	1,2,3,4,5,8,9,10,11,12,13,14,15,16,17,18,19,20,21,22,26,27,28,29,30,7; обмежено операцію 5
м. Івано-Франківськ, вул. Незалежності, 67	101	23.06.1998 р.	1,3,4,5,8,9,10,11,12,13,14,15,16,17,18,19,20,21,22,26,27,28,29,30; обмежено операцію 5
—	—	—	—
м. Сімферополь, вул. Севастопольська, 4	139	23.06.1998 р.	1,4,5,7,8,9,10,11,12,13,15,16,17,18,19,20,21,22,26,28,29,30,14,27; обмежено операцію 5
м. Феодосія, вул. Р.Люксембург, 4	—	—	—
м. Севастополь, вул. Рєпіна, 1	167	23.06.1998 р.	1,4,8,9,10,11,12,13,15,16,17,18,19,20,21,22,30
м. Сімферополь, вул. Крилова, 37	—	—	—
м. Сімферополь, вул. Гоголя, 9/16	95	27.07.1999 р.	4,8,15,16,19,30; зупинено дію ліцензії на операції 8,16,30 до 01.01.2000 р.
м. Сімферополь, вул. К.Лібкнехта, 5	120	23.06.1998 р.	1,2,4,5,7,8,9,10,11,12,13,14,15,16,17,18,19,20,21,22,26,27,28,29,30; обмежено операцію 5
м. Севастополь, пл. Нахімова, 2	187	18.05.1999 р.	1,4,9,12,26,30,8,16,15,19
м. Сімферополь, вул. Куйбишева, 60/24	—	—	Відкликано ліцензію згідно з постановою Правління НБУ від 02.10.1998 р. № 412
м. Севастополь, вул. Леніна, 25	—	—	—
м. Сімферополь, вул. Більшовицька, 24	164	15.09.1999 р.	1,4,5,7,8,9,10,11,12,13,15,16,19,28,29,30,17,18,14,21,26,27,20,22
м. Сімферополь, вул. Гагаріна, 14-а	150	27.07.1999 р.	1,3,4,9,10,15,16,19,26,30; зупинено дію ліцензії на операції 3,9,10,16,26,30 до 01.01.2000 р.
м. Сімферополь, вул. К.Маркса, 30/9	—	—	Відкликано ліцензію згідно з постановою Правління НБУ від 02.10.1998 р. № 412
м. Сімферополь, вул. Самокиша, 30	140	23.06.1998 р.	1,4,8,9,12,13,15,16,19,26,28,30; зупинено дію ліцензії на операції 8,9,12,13,15,26,28 до 01.01.2000 р.
м. Севастополь, вул. Брестська, 18-а	168	23.06.1998 р.	1,4,5,7,8,9,10,11,12,13,14,15,16,17,18,19,20,21,22,26,28,29,30; обмежено операцію 5
м. Ялта, вул. Руданського, 8	12	11.03.1999 р.	Відкликано ліцензію згідно з постановою Правління НБУ від 15.03.1999 р. № 119
м. Луганськ, вул. В.В.Шевченка, 18-а	149	23.06.1998 р.	1,4,7,8,9,10,12,13,15,16,19,26,29,30
м. Луганськ, вул. Радянська, 83	77	23.06.1998 р.	1,3,4,8,9,10,11,12,15,16,19,26,29,30
м. Львів, вул. Грабовського, 11	31	23.06.1998 р.	1,3,4,5,8,9,10,11,12,13,14,15,16,17,18,19,20,21,22,23,26,27,28,29,30; обмежено операцію 5
м. Львів, вул. Переяславська, 6-а	94	15.07.1999 р.	1,4,8,9,10,11,12,15,16,17,18,19,20,21,26,29,30,3
м. Львів, вул. Переяславська, 6-а	54	15.10.1998 р.	1,3,4,8,9,10,11,12,13,15,16,19,26,29,30; обмежено операцію 16 (позбавлено права укладати агентські угоди)
м. Львів, вул. Зелена, 149-а	—	—	—
м. Львів, вул. Наукова, 7-а	43	23.06.1998 р.	1,2,3,4,5,8,9,10,11,12,13,14,15,16,17,18,19,20,21,22,23,26,27,28,29,30; обмежено операцію 5
м. Львів, вул. Пекарська, 23	99	23.06.1998 р.	1,3,4,5,8,9,10,11,12,13,14,15,16,17,18,19,20,21,22,26,27,28,29,30; обмежено операцію 5
м. Миколаїв, вул. Р.Люксембург, 52	—	—	—
м. Одеса, просп. Адміральський, 33-а	159	23.06.1998 р.	1,2,3,4,8,9,10,11,12,13,14,15,16,17,18,19,20,21,22,26,27,28,29,30
м. Одеса, вул. Пушкінська, 10	129	23.06.1998 р.	1,2,4,8,9,10,11,12,13,15,16,17,18,19,20,21,22,26,29,30; зупинено дію ліцензії на операції 11,13,17,18,21,22 до 01.01.2000 р.; зупинено дію ліцензії на операції 9,10,26,30 до 01.12.1999 р.
м. Одеса, вул. Єврейська, 4	—	—	—
м. Одеса, вул. Велика Арнаутська, 2-б	98	23.06.1998 р.	1,3,4,5,8,9,10,11,12,13,14,15,16,17,18,19,20,21,22,26,27,28,29,30; обмежено операцію 5

КОМЕРЦІЙНІ БАНКИ

168(5)	Комерційний банк "ФЕБ"	ТОВ	7 500 000		29.01.1993 р.	147
169(6)	Комерційний банк "МІСТО-БАНК"	ТОВ	2 360 000	Банк перебуває у стадії ліквідації	23.07.1993 р.	184
170(7)	Акціонерний комерційний банк "АРКАДІЯ"	ЗАТ	2 260 000		11.08.1993 р.	192
171(8)	Акціонерний комерційний "МОРСЬКИЙ ТРАНСПОРТНИЙ БАНК"	ВАТ	23 816 000		05.11.1993 р.	207
172(9)	Акціонерний банк "ПІВДЕННИЙ"	ЗАТ	11 110 000		03.12.1993 р.	218
173(10)	Акціонерний комерційний банк "ФІНБАНК"	ВАТ	5 400 000		24.12.1993 р.	223
174(11)	Комерційний банк "КОНТАКТ БАНК"	ТОВ	22 832 510		02.02.1994 р.	238
175(12)	Акціонерний комерційний банк "ІМЕКСБАНК"	ВАТ	12 000 000		29.03.1994 р.	241
Полтавська область						
176(1)	Полтавський акціонерний банк "ПОЛТАВА-БАНК"	ВАТ	7 300 000		16.10.1991 р.	37
177(2)	Акціонерний комерційний банк "МТ-БАНК"	ВАТ	44 250 170		27.12.1991 р.	77
178(3)	Акціонерний комерційний банк "АВТОКРАЗБАНК"	ВАТ	8 136 179		07.07.1993 р.	179
Рівненська область						
179(1)	Комерційний банк "ЗОРЯ"	ТОВ	2 803 000	Банк перебуває у стадії ліквідації	27.05.1992 р.	115
180(2)	Комерційний банк "КНЯЖИЙ"	ТОВ	6 300 000	Банк перебуває у стадії ліквідації	08.04.1994 р.	242
Сумська область						
181(1)	Акціонерний комерційний банк "СЛОБОЖАНЩИНА"	ВАТ	7 199 665		06.02.1992 р.	84
Тернопільська область						
182(1)	Акціонерний банк "ЄВРОЦЕНТР"	ВАТ	6 444 500		20.01.1994 р.	226
Харківська область						
183(1)	Акціонерний комерційний інноваційний банк "УКРСИББАНК"	ВАТ	90 000 000		28.10.1991 р.	57
184(2)	Східно-Український енергетичний банк "МЕГАБАНК"	ВАТ	21 572 769		28.10.1991 р.	58
185(3)	Акціонерний комерційний регіональний банк "РЕГІОН-БАНК"	ВАТ	9 000 000		28.10.1991 р.	59
186(4)	Акціонерно-комерційний "РЕАЛ-БАНК"	ВАТ	9 303 600		29.10.1991 р.	60
187(5)	Харківський акціонерний комерційний "ЗЕМЕЛЬНИЙ БАНК"	ВАТ	11 000 000		29.10.1991 р.	61
188(6)	Акціонерний східно-український біржовий банк "ГРАНТ"	ЗАТ	9 000 000		29.10.1991 р.	62
189(7)	Акціонерний комерційний банк "БАЗИС"	ВАТ	7 500 000		15.04.1992 р.	103
190(8)	Акціонерний комерційний банк "МЕРКУРІЙ"	ВАТ	8 100 000		18.11.1992 р.	129
191(9)	Акціонерний банк "ПРИВАТ-ЕКСЕЛ"	ВАТ	4 410 000		01.12.1992 р.	131
192(10)	Інвестиційно-комерційний акціонерний банк "ЕРА"	ВАТ	6 476 776		21.01.1993 р.	144
193(11)	Акціонерний комерційний банк "ЄВРОПЕЙСЬКИЙ"	ВАТ	5 420 940		03.03.1993 р.	152
194(12)	Акціонерний комерційний Український банк ТОРГОВОГО СПІВРОБІТНИЦТВА	ВАТ	12 000 000		23.03.1993 р.	156
195(13)	Акціонерний банк "ІНВЕСТ-БАНК УКРАЇНА" (колишній акціонерно-комерційний КРЕДИТНО-ІНВЕСТИЦІЙНИЙ БАНК)	ВАТ	21 351 500		10.08.1993 р.	190
196(14)	Акціонерно-комерційний банк "ЗОЛОТІ ВОРОТА"	ВАТ	14 000 000		18.08.1993 р.	193
Херсонська область						
197(1)	Акціонерний комерційний банк "ГАРАНТ"	ВАТ	12 000 000		24.03.1993 р.	157
Хмельницька область						
198(1)	Акціонерний банк споживчої кооперації Хмельницької обл. "ПОДІЛЛЯ"	ВАТ	4 000 000		23.02.1993 р.	151
Черкаська область						
199(1)	Комерційний банк "ЧЕРКАСИ"	ТОВ	21 195	Банк перебуває у стадії ліквідації	10.08.1993 р.	188
Чернігівська область						
200(1)	Акціонерний банк "ПРИВАТІНВЕСТ"	ВАТ	8 100 000		30.10.1991 р.	64
201(2)	Комерційний акціонерний банк "ДЕМАРК"	ВАТ	9 345 000		10.07.1992 р.	122
202(3)	Акціонерний комерційний селянський банк "АГРОІНВЕСТБАНК"	ВАТ	1 290 000	Банк перебуває у стадії ліквідації	04.12.1992 р.	132
203(4)	Акціонерний комерційний банк "ЗАХІДІНВЕСТБАНК"	ВАТ	6 000 000		21.01.1993 р.	145
204(5)	Акціонерний комерційний банк "ПОЛІКОМБАНК"	ЗАТ	9 624 000		18.08.1994 р.	249
Чернівецька область						
205(1)	Комерційний банк "БУКОВИНА"	ТОВ	7 500 000		21.05.1992 р.	114

КОМЕРЦІЙНІ БАНКИ

м. Одеса, просп. Академіка Глушка, 13	143	23.06.1998 р.	1,3,4,8,9,10,11,12,13,15,16,17,18,19,20,21,22,26,29,30; зупинено дію ліцензії на операції 11,17,18,29 до 01.01.2000 р.
м. Одеса, вул. Фонтанська дорога, 11	—	—	Відкликано ліцензію згідно з постановою Правління НБУ від 23.02.1999 р. № 76
м. Одеса, просп. Маршала Жукова, 83	162	23.06.1998 р.	1,3,4,8,9,10,11,12,13,14,26,27,29,30
Одеська обл., м. Іллічівськ, вул. Леніна, 28	66	23.06.1998 р.	1,2,3,4,5,7,8,9,10,11,12,13,14,15,16,17,18,19,20,21,22,23,27,28,29,30; обмежено операцію 5
м. Одеса, Французький бульвар, 10	65	26.08.1999 р.	1,2,3,4,5,7,8,9,10,11,12,13,14,15,16,17,18,19,20,21,22,23,26,27,28,29,30; зупинено дію ліцензії на операцію 23 до 27.07.2000 р.
м. Одеса, просп. Т.Шевченка, 4	121	23.06.1998 р.	1,3,4,8,9,10,11,12,13,15,16,17,18,19,20,26,27,28,29,30
м. Одеса, вул. Прохорівська, 45	124	14.05.1999 р.	1,4,8,9,12,15,16,19,20,21,30; зупинено дію ліцензії на операцію 20 до 01.07.2000 р.
м. Одеса, просп. Т.Шевченка, 8-а	157	27.07.1999 р.	1,3,4,8,9,10,12,13,15,16,17,18,19,20,21,22,23,26,29,30; зупинено дію ліцензії на операцію 23 до 27.07.2000 р.
м. Полтава, вул. Паризької Комуни, 40-а	73	30.10.1998 р.	1,2,3,4,5,8,9,10,11,12,13,14,15,16,17,18,19,20,21,22,26,27,28,29,30,7; обмежено операцію 5
Полтавська обл., м. Кременчук, вул. Бутиріна, 59	142	15.09.1999 р.	1,2,4,5,8,9,10,11,12,13,14,15,16,17,18,19,20,21,22,23,26,27,28,29,30
Полтавська обл., м. Кременчук, вул. Київська, 8	147	23.06.1998 р.	1,2,4,8,9,10,11,12,13,15,16,17,18,19,20,21,26,27,28,29,30
Рівненська обл., с.Зоря, вул. Сморгівська, 45	—	—	—
м. Рівне, вул. Кавказька, 9-а	—	—	Відкликано ліцензію згідно з постановою Правління НБУ від 10.06.1999 р. № 282
м. Суми, вул. Кірова, 4	169	17.05.1999 р.	1,4,5,8,9,12,15,16,19,26,28,30,7,29; обмежено операцію 29; зупинено дію ліцензії на операцію 5 до 01.02.2000 р.
м. Тернопіль, вул. Білецька, 1-а	92	23.06.1998 р.	1,3,4,8,9,10,11,12,13,15,16,19,26,29,30
м. Харків, просп. Московський, 60	75	23.06.1998 р.	1,2,3,4,5,7,8,9,10,11,12,13,14,15,16,17,18,19,20,21,22,23,26,27,28,29,30; обмежено операцію 5
м. Харків, вул. Артема, 30	163	01.04.1999 р.	1,4,7,8,9,10,11,12,13,14,15,16,17,18,19,20,21,22,23,26,28,29,30,5,27; обмежено операцію 5
м. Харків, вул. Дарвіна, 4	32	27.07.1999 р.	1,2,3,4,5,7,8,9,10,11,12,13,14,15,16,17,18,19,20,21,22,23,26,27,28,29,30; зупинено дію ліцензії на операцію 23 до 27.07.2000 р.; обмежено операцію 5
м. Харків, просп. Леніна, 60-а	20	27.07.1999 р.	1,2,4,8,9,10,11,12,13,14,15,16,17,18,19,20,21,22,23,26,27,28,29,30,3; зупинено дію ліцензії на операцію 23 до 27.07.2000 р.
м. Харків, вул. Чернишевського, 4	49	23.06.1998 р.	1,4,5,8,9,10,11,12,13,14,15,16,17,18,19,20,21,26,27,28,29,30; обмежено операцію 5
м. Харків, вул. Данилевського, 19	6	27.07.1999 р.	1,2,3,4,5,7,8,9,10,11,12,13,14,15,16,17,18,19,20,21,22,23,26,27,28,29,30; зупинено дію ліцензії на операцію 23 до 27.07.2000 р.; обмежено операцію 5
м. Харків, вул. Сумська, 88	34	23.06.1998 р.	1,4,8,9,10,11,12,26,29,30
м. Харків, вул. Полтавський Шлях, 123	165	15.10.1998 р.	1,3,4,5,8,9,10,11,12,13,14,15,16,17,18,19,20,21,26,27,28,29,30,22; обмежено операцію 5
м. Харків, вул. Червоножовтнева, 90	37	23.06.1998 р.	1,4,5,8,9,10,11,12,13,14,15,16,17,18,19,20,21,22,26,27,28,29,30; обмежено операцію 5
м. Харків, вул. Академіка Павлова, 120	—	—	Відкликано ліцензію згідно з постановою Правління НБУ від 11.09.1998 р. № 361
м. Харків, Набережна Красношкілля, 24	90	23.06.1998 р.	1,4,8,9,10,11,12,13,15,16,17,18,19,20,21,22,26,28,29,30; зупинено дію ліцензії на операції 17,18 до 01.01.2000 р.; зупинено дію ліцензії на операцію 13 до 12.11.1999 р.
м. Харків, вул. Клочківська, 3	68	23.06.1998 р.	1,4,5,8,9,10,11,12,13,14,15,16,17,18,19,20,21,26,27,28,29,30; обмежено операцію 5
м. Харків, вул. Новгородська, 11	119	23.06.1998 р.	1,4,8,9,12,15,16,17,18,19,20,21,22,30
м. Харків, просп. Леніна, 36	83	15.10.1998 р.	1,4,5,8,9,10,11,12,13,14,15,16,17,18,19,20,21,26,27,28,29,30,22; обмежено операцію 5
м. Херсон, вул. Комкова, 76-а	154	06.11.1998 р.	1,3,4,8,9,10,11,12,14,26,28,29,30,5,13,15,16,19,21,27; обмежено операцію 5
м. Хмельницький, вул. Герцена, 10	64	23.06.1998 р.	1,4,8,9,10,11,12,13,15,16,17,18,19,20,21,30; зупинено дію ліцензії на операції 8,10,13,17,18,20,21 до 01.10.1999 р.
м. Черкаси, вул. Гоголя, 224	—	—	—
м. Чернігів, вул. Серьожникова, 6	133	27.07.1999 р.	1,3,4,5,7,8,9,10,11,12,13,14,15,16,17,18,19,20,21,22,23,26,27,28,29,30,2; зупинено дію ліцензії на операцію 23 до 27.07.2000 р.; обмежено операцію 5
м. Чернігів, вул. Комсомольська, 28	47	23.06.1998 р.	1,2,3,4,5,7,8,9,10,11,12,13,14,15,16,17,18,19,20,21,22,26,27,28,29,30; обмежено операцію 5
м. Чернігів, вул. Т.Шевченка, 103	—	—	—
м. Чернігів, вул. Леніна, 32	48	02.08.1999 р.	1,3,4,8,9,12,15,16,19,21,28,30; зупинено дію ліцензії на операції 15,21,28 до 01.08.2000 р.
м. Чернігів, вул. Київська, 3	152	27.07.1999 р.	1,3,4,7,8,9,10,11,12,13,14,15,16,17,18,19,20,21,22,23,26,27,28,29,30,2; зупинено дію ліцензії на операцію 23 до 27.07.2000 р.
м. Чернівці, вул. Шкільна, 1	175	23.06.1998 р.	1,4,8,9,10,12,26,28,30

Перелік операцій, які підлягають ліцензуванню Національним банком України

№ операції	Назва операції
1	Касове обслуговування клієнтів
2	Перевезення грошово-валютних цінностей та інкасація грошових коштів
3	Відповідальне збереження цінностей клієнтів банку
4	Ведення рахунків клієнтів (резидентів) у грошовій одиниці України
5	Відкриття та ведення рахунків банків-кореспондентів (резидентів) у грошовій одиниці України
6	Проведення операцій із касового виконання державного бюджету України, в тому числі ведення бюджетних рахунків клієнтів та рахунків державних позабюджетних фондів
7	Проведення операцій із касового виконання місцевого бюджету, ведення бюджетних рахунків клієнтів та рахунків місцевих позабюджетних фондів
8	Надання та отримання кредитів на міжбанківському ринку
9	Кредитування юридичних і фізичних осіб та фінансовий лізинг
10	Факторинг
11	Вкладення коштів у статутні фонди інших юридичних осіб
12	Залучення депозитів юридичних осіб
13	Залучення депозитів фізичних осіб
14	Емісія цінних паперів
15	Ведення рахунків клієнтів (резидентів та нерезидентів) у іноземній валюті та клієнтів-нерезидентів у грошовій одиниці України
16	Неторговельні операції з валютними цінностями
17	Ведення кореспондентських рахунків банків (резидентів і нерезидентів) у іноземній валюті
18	Ведення кореспондентських рахунків банків (нерезидентів) у грошовій одиниці України
19	Відкриття кореспондентських рахунків в уповноважених банках України в іноземній валюті та здійснення операцій за ними
20	Відкриття кореспондентських рахунків у банках (нерезидентах) у іноземній валюті та здійснення операцій за ними
21	Залучення та розміщення іноземної валюти на валютному ринку України
22	Залучення та розміщення іноземної валюти на міжнародних ринках
23	Валютні операції на міжнародних ринках
24	Операції з банківськими металами на валютному ринку України
25	Операції з банківськими металами на міжнародних ринках
26	Фінансування капітальних вкладень за дорученням власників або розпорядників інвестованих коштів
27	Видача поручительств, гарантій та інших зобов'язань за третіх осіб, що передбачають їх виконання у грошовій формі
28	Купівля, продаж цінних паперів та операції з ними
29	Управління грошовими коштами та цінними паперами за дорученням клієнтів
30	Купівля, продаж державних цінних паперів та операції з ними

Банки, вилучені з Реєстру банків, їх філій та представництв, валютних бірж і фінансово-кредитних установ (1991—1999 рр.)

За станом на 01.10.1999 р.

№ п/п	Назва банку ¹	№ реєстрації банку	Дата закриття банку	Підстава для закриття банку
1	“ПІВДЕННА УКРАЇНА”	102	24.06.1992 р.	Реєстрацію анульовано
2	“ДИСКОНТ”	116	27.11.1992 р.	Перетворено на філію банку “ІНКО”
3	“ЕКОНОМІКА”	119	21.12.1992 р.	Перетворено на філію банку “УКРАЇНА”
4	“ЯНТАР”	106	05.03.1993 р.	Перетворено на філію банку “УКРАЇНА”
5	“САМАРА-АГРО”	72	14.07.1993 р.	Перетворено на філію банку “УКРАЇНА”
6	“ЗАХІДКООПБАНК”	48	27.09.1993 р.	Постанова Правління НБУ № 80 від 27.09.1993 р.

¹ Назви банків подано за орфографією реєстраційних записів.

КОМЕРЦІЙНІ БАНКИ

7	"АГРОПОСТАЧБАНК"	109	27.09.1993 р.	Постанова Правління НБУ № 80 від 27.09.1993 р.
8	"АГРОПРОГРЕС"	121	27.09.1993 р.	Постанова Правління НБУ № 80 від 27.09.1993 р.
9	"ПАРТНЕР"	90	29.12.1993 р.	Перетворено на філію банку "ІНКО"
10	"СУМИ-БАНК"	143	05.01.1994 р.	Постанова Правління НБУ № 3 від 05.01.1994 р.
11	"ПРИКАРПАТТОРГБАНК"	117	21.01.1994 р.	Перетворено на філію банку "УКООПСІЛКА"
12	"ЕКОМЕДБАНК"	130	02.02.1994 р.	Постанова Правління НБУ № 19 від 02.02.1994 р.
13	"БЛАГОБАНК"	196	08.02.1994 р.	Постанова Правління НБУ № 26 від 08.02.1994 р.
14	"НИВА"	137	08.02.1994 р.	Постанова Правління НБУ № 27 від 08.02.1994 р.
15	"УНІВЕРСАЛБАНК"	136	08.02.1994 р.	Постанова Правління НБУ № 28 від 08.02.1994 р.
16	"ДОНБАС"	66	09.06.1994 р.	Постанова Правління НБУ № 111 від 09.06.1994 р.
17	"КОЛОС"	111	30.06.1994 р.	Перетворено на філію банку "АВАЛЬ"
18	"ПЕРСПЕКТИВА"	35	11.07.1994 р.	Перетворено на філію банку "УКРІНБАНК"
19	"РІВНЕСПОЖИВСПІЛКА"	200	11.07.1994 р.	Перетворено на філію банку "УКООПСІЛКА"
20	"АВУАР"	150	09.08.1994 р.	Перетворено на філію банку "УКРІНБАНК"
21	"ЕЛБІМБАНК"	230	26.01.1995 р.	Перетворено на філію банку "АВАЛЬ"
22	КБ "ВОРСКЛА"	224	27.05.1996 р.	Перетворено на філію банку "УКРСОЦБАНК"
23	КБ "ХЕРСОНІНВЕСТБАНК"	173	27.05.1996 р.	Перетворено на філію банку "УКРАЇНСЬКИЙ КРЕДИТНИЙ БАНК"
24	"ЕВІС"	237	09.07.1996 р.	Постанова Правління НБУ № 82 від 09.07.1996 р.
25	"БУКООПБАНК"	185	09.07.1996 р.	Перетворено на філію банку "УКООПСІЛКА"
26	"ОЛЕВСЬКИЙ"	112	09.07.1996 р.	Перетворено на філію банку "АВАЛЬ"
27	"ДНІПРОБАНК"	49	09.07.1996 р.	Перетворено на філію банку "АВАЛЬ"
28	"ЄДНІСТЬ"	191	09.07.1996 р.	Постанова Правління НБУ № 82 від 09.07.1996 р. (Рішення зборів)
29	"ЛЬВІВ-ВЕСТ"	76	09.07.1996 р.	Перетворено на філію банку "ЕЛЕКТРОН"
30	АКБ "ПРУТ і К"	100	12.12.1996 р.	Перетворено на філію банку "ЗУКБ"
31	АКБ "КОНГРЕС"	176	26.12.1996 р.	Рішення Комісії з питань банківського нагляду НБУ № 187 від 26.12.1996 р.
32	КБ "ПРОМІНЬ"	56	26.12.1996 р.	Рішення Комісії з питань банківського нагляду НБУ № 188 від 26.12.1996 р.
33	КБ "ХЕРСОН"	98	30.01.1997 р.	Рішення Комісії з питань банківського нагляду НБУ № 20 від 30.01.1997 р.
34	АБ "ВУГЛЕПРОГРЕСБАНК"	50	27.02.1997 р.	Рішення Комісії з питань банківського нагляду НБУ № 28 від 27.02.1997 р.
35	КБ "КООПЕРАТОР"	174	27.03.1997 р.	Рішення Комісії з питань банківського нагляду НБУ № 54 від 27.03.1997 р.
36	КБ "ЕНЕРГІЯ"	107	27.03.1997 р.	Рішення Комісії з питань банківського нагляду НБУ № 55 від 27.03.1997 р.
37	АБ "ХАРКІВЛЕГБАНК"	55	27.03.1997 р.	Рішення Комісії з питань банківського нагляду НБУ № 56 від 27.03.1997 р.
38	КБ "ВІННИЦЯ"	42	27.03.1997 р.	Рішення Комісії з питань банківського нагляду НБУ № 57 від 27.03.1997 р.
39	АКБ "ЛЕГПРОДБАНК"	141	27.03.1997 р.	Рішення Комісії з питань банківського нагляду НБУ № 58 від 27.03.1997 р.
40	АКБ "ХАРКІВ"	126	24.04.1997 р.	Рішення Комісії з питань банківського нагляду НБУ № 95 від 24.04.1997 р.
41	АКБ "ДНІПРОСЕРВІСБАНК"	113	03.07.1997 р.	Рішення Комісії з питань банківського нагляду НБУ № 135 від 03.07.1997 р.
42	АКБ "ЄВРОЦЕНТР"	178	30.10.1997 р.	Рішення Комісії з питань банківського нагляду НБУ № 261 від 30.10.1997 р.
43	АКБ "ДНІПРО"	13	06.03.1998 р.	Рішення Комісії з питань банківського нагляду НБУ № 306 від 06.03.1998 р.
44	АКБ "РОСЬ"	85	13.03.1998 р.	Рішення Комісії з питань банківського нагляду НБУ № 325 від 13.03.1998 р.
45	КБ "ПАРИТЕТ"	146	13.03.1998 р.	Рішення Комісії з питань банківського нагляду НБУ № 326 від 13.03.1998 р.
46	КБ "ФДС"	244	26.03.1998 р.	Рішення Комісії з питань банківського нагляду НБУ № 345 від 26.03.1998 р.
47	КБ "ГЕОБАНК"	140	26.03.1998 р.	Рішення Комісії з питань банківського нагляду НБУ № 347 від 26.03.1998 р.
48	АБ "МОНОЛІТБАНК"	233	16.04.1998 р.	Рішення Комісії з питань банківського нагляду НБУ № 365 від 16.04.1998 р.
49	АБ "ЕКОНОМБАНК"	34	25.06.1998 р.	Рішення Комісії з питань банківського нагляду НБУ № 393 від 25.06.1998 р.
50	АБ "ЄВРОМЕТАЛБАНК"	208	25.06.1998 р.	Рішення Комісії з питань банківського нагляду НБУ № 394 від 25.06.1998 р.
51	АКБ "ФІАТБАНК"	97	30.07.1998 р.	Рішення Комісії з питань банківського нагляду НБУ № 400 від 30.07.1998 р.
52	КБ "ДНІСТЕР-БАНК"	32	30.07.1998 р.	Рішення Комісії з питань банківського нагляду НБУ № 401 від 30.07.1998 р.
53	АБ "ТЕРНОПІЛЬ-КРЕДИТ"	41	05.08.1998 р.	Рішення Комісії з питань банківського нагляду НБУ № 402 від 05.08.1998 р.
54	КБ "КОНТИНЕНТ"	88	25.09.1998 р.	Рішення Комісії з питань банківського нагляду НБУ № 417 від 25.09.1998 р.
55	АБ "ЮНІВЕРС"	162	27.11.1998 р.	Рішення Комісії з питань банківського нагляду НБУ № 437 від 27.11.1998 р.
56	АБ "ІНТРАСТБАНК"	154	27.11.1998 р.	Рішення Комісії з питань банківського нагляду НБУ № 438 від 27.11.1998 р.
57	АКБ "СТРИЖЕНЬ"	209	18.12.1998 р.	Рішення Комісії з питань банківського нагляду НБУ № 449 від 18.12.1998 р.
58	АКБ "СЕРВІС"	186	31.12.1998 р.	Рішення Комісії з питань банківського нагляду НБУ № 450 від 31.12.1998 р.
59	КБ "САНА"	91	29.01.1999 р.	Рішення Комісії з питань банківського нагляду НБУ № 455 від 29.01.1999 р.
60	КБ "УКРУНІВЕРСАЛБАНК"	213	01.04.1999 р.	Рішення Комісії з питань банківського нагляду НБУ № 474 від 01.04.1999 р.
61	КБ "АЛЕКС"	123	01.04.1999 р.	Рішення Комісії з питань банківського нагляду НБУ № 481 від 01.04.1999 р.
62	АБ "ВІКТОРІЯ"	40	17.05.1999 р.	Рішення Комісії з питань банківського нагляду НБУ № 489 від 17.05.1999 р.
63	АБ "АРМАНД"	206	14.06.1999 р.	Рішення Комісії з питань банківського нагляду НБУ № 509 від 14.06.1999 р.
64	АБ "РЕЗИДЕНТ"	70	30.06.1999 р.	Рішення Комісії з питань банківського нагляду НБУ № 512 від 30.06.1999 р.
65	АКБ "ГАЛИЦЬКИЙ"	31	30.07.1999 р.	Рішення Комісії з питань банківського нагляду НБУ № 528 від 30.07.1999 р.
66	АБ "ТРАСТ"	159	30.08.1999 р.	Рішення Комісії з питань банківського нагляду НБУ № 559 від 30.08.1999 р.
67	АБ "ТЕРНАВА"	235	30.09.1999 р.	Рішення Комісії з питань банківського нагляду НБУ № 576 від 30.09.1999 р.

Матеріали підготувала до друку головний економіст управління реєстрації та ліцензування банків НБУ Олена Сілецька.

Слово – регіонам /

Деякі результати структурної зміни агрегатів зведеного балансу банків Дніпропетровської області

Микола Костров

Начальник Дніпропетровського обласного управління Національного банку України

Автор аналізує структурні зміни ресурсної бази та пов'язані з ними показники діяльності банків, розвиток грошово-кредитних відносин і їх вплив на економічний стан регіону.

За перше півріччя 1999 року загальний обсяг промислового виробництва Дніпропетровської області становив 7739 млн. грн. (15.6% від номінального валового внутрішнього продукту). Область володіє потужним промисловим, сільськогосподарським, науковим потенціалом. Виробництво продукції провідними галузями Дніпропетровщини можна проілюструвати такими показниками:

- ◆ чорна металургія — 4708.1 млн. грн.;
- ◆ машинобудування та металообробка — 740.1 млн. грн.;
- ◆ електроенергетика — 702.7 млн. грн.;
- ◆ хімічна і нафтохімічна промисловість — 450.1 млн. грн.;
- ◆ харчова промисловість — 432.1 млн. грн.;
- ◆ паливна промисловість — 260.1 млн. грн.

В умовах загального спаду в більшості галузей економіки промислове виробництво порівняно з аналогічним періодом минулого року скоротилося на 3.6%.

Незважаючи на скорочення обсягів зовнішньої торгівлі, Дніпропетровська область продовжує утримувати позиції одного з провідних вітчизняних експортерів та імпортерів, посідаючи друге місце за експортом товарів (18.1% від загального обсягу по країні і третє за імпортом (8.9%). У цілому на область припадає 13.8% зовнішньоторговельного обороту України.

Обслуговування розрахунків та кредитування підприємств, організацій і суб'єктів господарювання Дніпропетровщини здійснюють 142 банківські установи, з них 12 — самостійні комерційні банки.

Валюта зведеного балансу банківських установ на 1 липня 1999 року сягнула 3828 млн. грн.; за півріччя вона зросла на 23%. За аналогічний період минулого року приріст становив 12% при валюті балансу 2469 млн. грн. Тенденція зростання спостерігалася і протягом третього кварталу: за станом на перше жовтня валюта балансу становила 4079 млн. грн. Прискорене розширення

обсягів діяльності, збільшення масштабів балансу свідчать про інтенсивний розвиток банківської системи.

Високоліквідні активи зросли за півріччя на 31% і досягли 685 млн. грн. Збільшення їх частки до 18% (при нормативному показнику 15%) позитивно характеризує розрахунковий потенціал системи. Але відношення високоліквідних активів до робочих активів перевищує оптимальне значення на 7% і становить 27%. Співвідношення високоліквідних активів і підпроцентних зобов'язань становить 22%, перевищує норматив миттєвої ліквідності на 2% і свідчить про те, що **рівновага між ліквідністю і прибутковістю сукупної регіональної системи зміцнена у бік ліквідності.**

Обсяги коштів, залучених банками за станом на 01.07.1999 р., становлять 3393 млн. грн. і характеризуються такими показниками:

- ◆ строкові кошти клієнтів — 500 млн. грн., або 15%;
- ◆ кошти клієнтів до запитання — 747 млн. грн., або 22%;
- ◆ операції з банками — 712 млн. грн., або 21%;
- ◆ надходження від власних установ банків — 1200 млн. грн., або 35%;
- ◆ інші джерела — 234 млн. грн., або 7%.

Темпи зростання ресурсної бази за півріччя сягають 26%. Найдинамічніша частка — кошти клієнтів до запитання, сума яких за вказаний період зросла більш як удвічі в абсолютному вираженні та на 10% — у структурі зобов'язань. Основна частина цих зобов'язань (642 млн. грн., або 86%) — це кошти до запитання юридичних осіб, які в свою чергу збільшилися на 393 млн. грн., або в 2.5 рази. Це найбільші темпи зростання серед головних показників балансу за півріччя. Причому зростання залишків коштів юридичних осіб в іноземній валюті втричі перевищує приріст коштів у гривнях. Приріст залишків коштів на поточних та інших рахунках суб'єктів підприємницької діяльності пов'язане з розвитком зовнішніх торговельних операцій. Найбільшого обся-

гу при цьому досягнуто за розрахунками акредитивами, гарантованими платіжними дорученнями в іноземній валюті.

Щодо залучення строкових коштів фізичних осіб, то впродовж першого півріччя 1999 року зростали вклади переважно у національній валюті — на 51 млн. грн., або 31% (у ВКВ — на 15 млн. грн., або 9%). **Зміцнення довіри населення до національної валюти пояснюється насамперед її стабільністю.** Зазначимо, що за третій квартал нинішнього року строкові вклади фізичних осіб у національній валюті зросли на 2 млн. грн., а в іноземній — на 21 млн. грн.

Сума строкових коштів, залучених від клієнтів та банків, зросла за півріччя лише на 7%, сягнувши 954 млн. грн., або 25% від пасивів. Якщо на початку року співвідношення залучених строкових пасивів та коштів до запитання становило 2:1, то на 1 липня розміри поточних та строкових зобов'язань зрівнялися. У третьому кварталі збереглася фактична рівність поточних і строкових зобов'язань. Строкові кошти зростали в основному за рахунок міжбанківських депозитів та кредитів, які збільшилися на 30%. Строкові вклади фізичних осіб зросли на 10%, строкові депозити юридичних осіб скоротилися на 5%. **Структурне нарощування дешевих поточних залучених коштів позитивно впливає на зниження процентних витрат, але водночас посилює ризик нестабільності ресурсної бази і не створює бази для строкового розміщення коштів у високодохідні операції.**

Динаміка сукупних зобов'язань свідчить про структурні зміни окремих показників, які формують агрегати грошової маси. За дев'ять місяців 1999 р. при відносно незмінних обсягах готівки в касах банків показник залишків коштів до запитання у національній валюті зріс на 136 млн. грн. (67%). Строкові кошти в національній грошовій одиниці та всі види залучень у іноземній валюті збільшилися на 354 млн. грн. (59%). Зростання показників, які входять до розрахунку грошової маси, випереджає динаміку сукупних монетарних агрегатів по Україні.

Кошти, залучені від інших банків, складаються із: залишків на коррахунках у сумі 146 млн. грн. (21%), строкових депозитів та кредитів (373 млн. грн., або 52%), іншої заборгованості (193 млн. грн., або 27%).

Сальдо розрахунків між банками активне і становить 394 млн. грн., а без урахування залишків на рахунках у НБУ — 258 млн. грн. Тобто пасивні залишки (переважно короткострокові кредити) цілковито перекриваються розміщенням аналогічних коштів у інших банках. Перевищення активів, розміщених у інших комерційних банках, досягає 6% валюти балансу. Вагому частку цих активів — 280 млн. грн., або 31%, — надано у вигляді гарантійних депозитів у іноземній валюті, розміщених у нерезидентів для забезпечення розрахунків клієнтів.

Важливим показником регулювання грошової маси, підтримання належної ліквідності комерційних банків та їх спроможності своєчасно виконати невідкладні зобов'язання щодо розрахунків за дорученнями клієнтів є залишки коштів комерційних банків у НБУ. Показник виконання нормативів обов'язкового резервування постійно перебуває у центрі уваги обласного управління Національного банку України.

За перше півріччя кошти комерційних банків Дніпропетровщини в НБУ, передусім на коррахунок, зросли на 25% і становили 216 млн. грн., або 6% від активів. Банки області в основному виконують вимоги щодо обмеження дії грошового мультиплікатора. Із дванадцяти самостійних банків області лише один не виконує нормативів

чени кредитні ресурси не вкладаються у розрахунки прямого позичальника, а попередньо розширюють емісію.

Процес зростання залишків у розрахунках між філіями та між банками набуває розвитку — за перше півріччя активні залишки за цими операціями зросли на 404 млн. грн., або на 56.1% від загального зростання валюти балансу. Зобов'язання за розрахунками між банками та між філіями збільшилися на 227 млн. грн., або на 33% від загального зростання зобов'язань, що становить понад третину активів та пасивів зведеного балансу.

Активні операції банків сягнули 3828 млн. грн. і розподіляються таким чином:

- ◆ готівкові кошти та коррахунок у НБУ — 293 млн. грн., або 8%;
- ◆ кошти в комерційних банках — 890 млн. грн., або 23%;
- ◆ кредити прямим позичальникам — 1463 млн. грн., або 38%;
- ◆ резерв за кредитами — 175 млн. грн., або 5%;
- ◆ кошти, передані власним установам — 867 млн. грн., або 23%;
- ◆ інші (довгострокові, нараховані доходи тощо) — 490 млн. грн., або 13%.

Кредитні операції на небанківському ринку становлять значну частину активів. За півріччя їх обсяг зріс на 222 млн. грн. (18%).

підприємницької діяльності становили 98% обсягу, у тому числі в національній валюті — 74%.

Суттєвою проблемою є надання значної кількості кредитів іншим банкам — їх обсяги майже в 4 рази перевищують обсяги кредитування прямого позичальника. За перше півріччя надано 12299 млн. грн. таких кредитів із середньою ставкою 8% річних.

Якість кредитного портфеля за дев'ять місяців поліпшилася. Сума кредитів, строк погашення яких не настає, зросла із 74% до 79%; частка прострочених та сумнівних — зменшилася з 15% до 14%.

Позитивним фактором є зростання залишків на контрактивному рахунку сформованих страхових резервів за кредитами, наданими банками. На 1 липня ці залишки становили 175 млн. грн. (12% від кредитного портфеля), тоді як на 1 січня 1999 року — 72 млн. грн. (4%). А вже на початку вересня страхові резерви збільшилися до 214 млн. грн., або до 14% від кредитного портфеля.

Проблеми прострочених та сумнівних кредитів значною мірою створені філіями структурних банків, які надали 47% цих кредитів (у строкових та пролонгованих їхня частка становить 16%, у сукупних активах та зобов'язаннях — 18% від зведеного балансу). Колишнім державним банкам випало нести найбільший тягар багаторічних негараздів, тоді як більшість філій, створених останнім часом, має змогу розвиватися на новій нормативній базі та послуговуватися практичним досвідом сучасного кредитування.

Активи, зважені на узагальненій коефіцієнт ризику вкладень та ймовірність втрати частини вартості, становлять 2007 млн. грн. (тобто 52% від загальної суми активів, або 68% від активів, скоригованих на розрахунки між філіями). Показник має допустиме, некритичне значення. За півріччя він знизився на 4%, послабивши ризик активів. Тобто "напруженість" ризиків кредитних операцій дає змогу нарощувати їх обсяги, хоча фактично кошти спрямовуються переважно в міжбанківські операції.

Унаслідок недостатнього розвитку дохідних операцій банків виникає ризик скорочення прибутку, невиконання вимог щодо формування капіталу та резервів. За таких обставин банки розширюють операції з обслуговування клієнтів, торговельні операції, хоча обсяг ринку послуг також обмежений.

Банківські установи області переважно розташовані у Дніпропетровську, де обсяги активів та зобов'язань становлять 83% від зведеного балансу. В обласному центрі залучено 89% строкових депозитів та 85% поточних коштів юридичних осіб. У Дніпропетровську здійснюються головні операції суб'єктів підприємницької діяльності. Тут розміщено 89% строкових та пролонгованих кредитів і 80% — простроченої й сумнів-

обов'язкового резервування коштів. Його частка у сукупних обсягах резервів — 0.14%. Фактичні сукупні залишки коштів на коррахунок банків перевищують розміри обов'язкових резервів. За півріччя перевищення норми резервування банків наростаючим підсумком становило 169 млн. грн. Фактичний норматив резервування за півріччя становив 17.9% при нормативі на початок року 15%, який із третьої декади лютого підвищився до 17%.

За півріччя активне сальдо коррахунків інших банків зросло більш як удвічі. Найбільше зросли їх залишки у банках країн СНД та Балтії, де проводяться головні операції клієнтів.

Наявність значної частки коштів у розрахунках між установами банків (21—23% активів, 31—33% пасивів), а також між комерційними банками (11—14% активів, 7—8% пасивів) свідчить про розвинуту систему розрахунків та пошук ефективних операцій, які б задовольняли потреби клієнтів. Але з позицій монетарної політики ефект кредитного мультиплікатора веде до багаторазової експансії банківських залучень. Залу-

Але одночасне зростання інших, переважно короткострокових активів призвело до зменшення питомої ваги кредитних операцій на 2%. Коефіцієнт співвідношення кредитних позик і зобов'язань дорівнює 43% при оптимальному рівні 70—80%, що також свідчить про **недостатнє використання кредитного потенціалу.**

Кредити, надані на розвиток промисловості, становлять 40% від загального обсягу кредитного портфеля, причому переважну їх більшість (67%) спрямовано на розвиток підприємств чорної металургії — базової галузі регіону, 9% — у машинобудування та металообробку. У торгівлі та громадському харчуванні розміщено 38% кредитних вкладень, у сільському господарстві — 5%, у сфері будівництва — 3%, транспорту — 2%. Підтримка підприємств певних галузей кредитними коштами відповідає структурній спеціалізації регіону і відіграє важливу роль у їх господарській діяльності.

За перше півріччя банки області надали прямим позичальникам 3487 млн. грн. кредитів із середньою процентною ставкою 47% річних. При цьому кредити суб'єктам

Таблиця 1. Загальна структура процентних доходів банків Дніпропетровської області

Операції	Сума доходів, тис. грн.	Залишки, тис. грн.	Ставка, %
Операції з банками	22898	908957	5
Небанківські кредити	220794	1123279	39
Розміщення у філіях	70180	765552	18
Інші	30793	670079	9
Усього	344665	3467867	20

ної заборгованості.

У районах області банками залучено 36% поточних коштів фізичних осіб та 42% строкових вкладів фізичних осіб. Найбільшого розвитку банківські операції набули у Кривому Розі (8% від валюти балансу) та Нікополі (3%).

У структурі пасивів зведеного балансу області капітал займає 11%. На 57% він складається зі статутного капіталу і на 43% — із прибутків та резервів. За півріччя статутний фонд дванадцяти самостійних банків збільшився на 15 млн. грн. (6%), прибутки та резерви — на 12 млн. грн. (8%).

У цілому прибуток банків області за перше півріччя становить 38 млн. грн., що дорівнює прибутку всього минулого року. А на 1 вересня ця сума збільшилася вже до 46 млн. грн. Від основної діяльності отримано 438 млн. грн., що майже у 12 разів перевищує чистий прибуток, який залишається у системі після вилучення всіх витрат та відрахувань.

У структурі сукупних доходів **процентні доходи становлять 345 млн. грн. (69%)**. Із них доходи від кредитування суб'єктів підприємницької діяльності становлять 214 млн. грн., або 42% від загального обсягу доходів.

Для аналізу ефективності розміщення кредитних коштів доцільно скористатися показником середньої фактичної процентної ставки, який розраховується як співвідношення отриманих доходів та середніх обсягів наданих кредитів. При обчисленні процентних ставок за кредитами слід враховувати суми процентів, віднесені на доходи, але фактично не сплачені позичальниками. Обсяги нарахованих несплачених процентів за півріччя фактично не змінилися, що дає підставу розглядати їх як тимчасово затримані, але не безнадійні доходи. Прострочені нараховані доходи зросли за півріччя на 22 млн. грн. і сягнули 47 млн. грн. Розраховуючи реальні прибутки та процентні ставки, необхідно вилучати ці сумнівні доходи, які згодом належить віднести на позабалансовий облік.

Кредити, надані юридичним особам під класифікацією "інші кредити", становлять найбільшу частку кредитних вкладень — 575 млн. грн., або 17% активів балансу. Вони забезпечують надходження 28-процентних доходів. Середня розрахункова ставка за цими кредитами становить 48% річних. Рівень процентної ставки пояснюється тим, що значна частка кредитів надається в іноземній валюті з відповідним процентом.

Кредити на проведення експортно-імпорتنних операцій за обсягом посідають друге місце. Вони становлять 236 млн. грн., або 7% від активів. Але процентна ставка за цими кредитами, наданими переважно в іноземній валюті, дорівнює 23%. Тому доходи, отримані за кредитами в експортно-імпорتنні операції у сумі 27 млн. грн., не пе-

ревищують доходів від кредитування внутрішніх торговельних операцій, хоча середній залишок за ними менший на 145 млн. грн. Середня процентна ставка за кредитами у внутрішні торговельні операції становить 72%, отриманий дохід — 33 млн. грн.

Найвища процентна ставка — 80% — склалася за операціями овердрафту. Вони незначні за розмірами і становлять 0.2% від загальних активів балансу. Тому й процентний дохід за овердрафтом у сумі 3 млн. грн. становить лише 0.5% від загальних доходів.

Таблиця 2. Загальна структура процентних витрат банків Дніпропетровської області			
Операції	Сума витрат, тис. грн.	Залишки, тис. грн.	Ставка, %
Операції з банками	22818	598961	8
Кошти клієнтів	73048	1068140	14
Залучення з філій	86691	1120205	15
Інші	49622	680561	15
Усього	232179	3467867	13

Процентна ставка за інвестиційними кредитами — 13% — найменша у кредитному портфелі. Економіка потребує довгострокових вкладень, але вирішення цієї складної проблеми гальмують наявні грошово-кредитні умови. На інвестиційні кредити в активах зведеного балансу припадає лише 2%.

Кредити, надані фізичним особам, також небагато важать у балансі та прибутку. Їх питома вага в активах — 2%, у доходах — 1%.

Одним із відносно нових інструментів кредитування є операції врахування векселів. Сума врахованих векселів становить 78 млн. грн., або 2% від активів. Вексельні операції, доволі гнучкі та ефективні при вирішенні проблем підприємств, пов'язані зі звичайними кредитними ризиками і потребують особливої уваги та вивчення їх розвитку. На 1 липня 1999 р. сума опротестованих векселів становила 3583 тис. грн., або 4%. Середня розрахункова процентна ставка за врахованими векселями — 20% річних.

Якщо середня розрахункова ставка за кредитами без врахування впливу нарахованих несплачених процентів становить 39% річних, то розрахунок на базі скоригованих доходів зменшує процентну ставку до 35.4%. Для аналізу фактичної процентної маржі необхідно співвіднести процентні ставки активів та зобов'язань.

Витрати банків, пов'язані з основною діяльністю, сягають 465 млн. грн. Із них **процентні витрати — 232 млн. грн., або 50%**.

Фактичні процентні ставки за строковими коштами юридичних осіб становлять 24%, фізичних осіб — 28% річних. Баланс між залученими та розміщеними підпроцентними ресурсами відображено в таблицях 1 та 2. Середня процентна ставка за кредитними ресурсами дорівнює 13%. Процентна ставка за розміщеними коштами становить 20%, а з урахуванням прострочених нарахованих несплачених процентів — 17%.

Співвідношення операцій із залучення та розміщення кредитних ресурсів характеризує показник чистої процентної маржі, що розраховується як відношення різниці між процентними доходами та витратами до середніх загальних активів. Він дорівнює 3.2% при оптимальному значенні 4.5%. Тобто при фактичному рівні валюти балансу та діючих процентних ставок на ринку залучених ресурсів процентні доходи за активами мають бути вищими на 40—50 млн. грн., ніж реально отримані. Для цього потрібно розширити обсяги кредитування на 250—300 млн. грн.

Проблема недоодержання процентного прибутку має часовий лаг і може проявитися, якщо зазначені тенденції зберігатимуться. Втім, співвідношення загальних витрат і доходів зведеного балансу на 1 липня 1999 р. є задовільним і підтримується за рахунок комісійних, торговельних та інших доходів. Прибутковість балансу характеризує коефіцієнт дієздатності, який становить 92% (оптимальне значення — не більше 95%). Рівень витрат у доходах відповідає нормі. Показник дохідності активів, як відношення чистого прибутку до загальних активів у розмірі 1.1% при оптимальному рівні від 0.75% до 1.5%, також свідчить про доволі ефективну роботу системи поточного року.

Висновки.

1. Аналіз зведеного балансу банків Дніпропетровщини свідчить про структурне збільшення короткострокових коштів системи.

2. Показники якості активів характеризують помірний рівень ризику та можливість подальшого розвитку кредитних операцій.

3. Попит на позичкові кошти зменшується, про що свідчать зростаючі неробочі високоліквідні активи банків. При цьому середня розрахункова процентна ставка на небанківському ринку становить 39%, а з урахуванням прострочених несплачених процентів — 35%.

4. Прибуткова діяльність банків підтримується на достатньому рівні, але значення показника чистої процентної маржі — нижче за нормативне. Це перешкоджає створенню необхідних основ для довгострокового розвитку.

5. Для розширення обсягів кредитування підприємств банкам необхідно розвивати власну дохідну базу. Стабільність базових операцій у подальшому дасть змогу знижувати кредитні ставки для реальної економіки.

Думка фахівця /

Методичні аспекти стратегічного аналізу фінансових результатів комерційного банку

Одним із найважливіших питань стратегічного управління банком є аналіз ефективності його функціонування з точки зору перспективності та потенціалу довгострокової прибутковості. Домінуючим показником, що свідчить про доцільність діючої стратегії, є абсолютний розмір прибутку та його зміна в динаміці.

Автор розкриває основні методичні аспекти стратегічного аналізу прибутку банку, які ґрунтуються на ситуаційному аналізі впливу окремих факторів, що дає змогу прогнозувати зміну прибутку при відповідній зміні цих факторів.

У сучасних умовах розвитку банківської системи стратегічне планування та менеджмент неможливо здійснити без аналізу. Для ефективного вирішення управлінських завдань, досягнення стійкого і прибуткового функціонування банку необхідне проведення всебічного як перспективного, так і ретроспективного аналізу його діяльності на основі внутрішньої інформації та аналізу рентабельності банківських операцій і послуг, окупності операційних і неопераційних витрат, прибутковості функціонування окремих підрозділів тощо. Особливого значення стратегічний аналіз набуває в умовах конкуренції на банківських ринках, посилення регулюючих обмежень із боку НБУ, в період економічної кризи, що призводить до банкрутства банків.

Умови ринку позбавляють керівництво банку привілею стратегічної безвідповідальності за свої дії. Менеджери установи, враховуючи економічну ситуацію, вимоги законодавчих та нормативних актів, а також кон'юнктуру, мусять самостійно приймати довгострокові стратегічні рішення. Зрозуміло, керівництво несе повну відповідальність перед самим банком, його акціонерами, трудовим колективом, клієнтами, їх контрагентами, нарешті, перед законом за всі економічні, юридичні, соціальні та інші наслідки рішень, що приймаються.

Усе це зумовлює необхідність проведення не лише ретроспективного аналізу діяльності банку, а й попереднього аналізу стратегії діяльності в майбутньому періоді. Традиційний економічний аналіз, який сформувався на підприємствах, у фірмах, банках, має послідовний характер і виконується після проведення операцій із метою оцінки досягнутих результатів стосовно намічених раніше завдань і стану установи на

час проведення аналізу. Його завданням є виявлення причин і наслідків відхилень від передбаченої мети, вимірювання кількісного впливу окремих факторів на економічні показники, що вивчаються. Інформацією для такого аналізу є дані про діяльність підприємств (банків) за минулий період, відображені в бухгалтерському обліку, звітності та інших джерелах. Базовими показниками для порівняльної оцінки фактичних слугують в основному планові дані та дані за минулі роки в межах одного підприємства, діяльність якого аналізується.

Стратегічний аналіз відрізняється від звичайного економічного аналізу такими моментами:

а) банківські операції розглядають не відокремлено — передбачається комплексний підхід до оцінки всієї діяльності (починаючи із доцільності залучення ресурсів, раціонального їх розміщення в активні операції у поєднанні зі стратегією зниження ризику банківської діяльності) і як підсумок — способи максимального підвищення прибутковості діяльності банку;

б) базами порівняння слугують, як правило, нормативні дані та дані кращих банківських установ або середні по європейських банках;

в) стратегічний аналіз передувє економічним процесам (а не навпаки, як при звичайному економічному аналізі), а також поєднує в собі елементи перспективного і попереднього аналізу, планування, менеджменту;

г) інформаційні джерела аналізу містять, крім облікових, звітних, планових, також позаоблікові дані, отримані, наприклад, під час виробничих нарад, аудиторських перевірок, із прогнозних очікувань фахівців, періодики, відомості, отримані під час неформального спілкування тощо.

Аналізуючи ефективність поточної

Ірина

Парасій-Вергуненко

Доцент кафедри обліку та аудиту в кредитних і бюджетних організаціях Київського національного економічного університету. Кандидат економічних наук

стратегії банку, необхідно оцінити такі показники:

- ♦ зміну в динаміці ринкової частки банку за окремими напрямками діяльності (пріоритети банку в кредитуванні, інвестиційній діяльності, валютних операціях тощо);

- ♦ динаміку абсолютного значення прибутку банку з урахуванням інфляційних факторів;

- ♦ відносну порівняно з конкурентами динаміку валового доходу;

- ♦ зміну в динаміці відносних коефіцієнтів прибутковості активів та капіталу.

Чим кращі ці показники, тим менше потреби вносити радикальні корективи у поточну стратегію банку, і навпаки.

Серед основних показників ефективності поточної стратегії банку домінує абсолютний розмір прибутку банку. Він має універсальний характер, дає уявлення про характер, зміст, функціональну спрямованість та обсяг діяльності установи. Метою діяльності всіх суб'єктів ринку є отримання певного прибутку і подальше його зростання. Значення банківського прибутку полягає в тому, що він є базою для збільшення та оновлення основних фондів установи, вагомим елементом приросту власного капіталу, який гарантує фінансову стійкість банку та ліквідність його балансу, є основою забезпечення відповідного рівня дивідендів, розвитку та підвищення якості послуг. Розмір прибутку обумовлює можливість банку щодо вирішення стратегічних цілей та завдань, його платоспроможність та конкурентоспроможність.

Прибутковість залежить від багатьох чинників як внутрішнього, так і зовнішнього характеру. Найважливішими внутрішніми факторами є обсяг і масштаби діяльності банку, стан та ефективність використання його ресурсів, рівень і співвідношення доходів та витрат.

Фінансові результати банку визначаються ще й такими **ендогенними** факторами, як ефективність внутрішньої

політики, рівень кваліфікації персоналу та рівень менеджменту.

Прибутковість банку залежить також від **екзогенних** факторів (тобто таких, що виходять за межі його впливу). Це насамперед загальноекономічна й політична ситуація у країні, стан фінансового ринку, надійність партнерів, податкова політика держави, політика НБУ.

Знаючи, які чинники впливають на прибутковість, можна розробити ефективний механізм управління доходами й витратами, отримання та використання прибутку. Аналіз кількісного впливу названих факторів дає змогу визначити основні напрями зростання прибутковості, тобто напрями діяльності, які не загрожують підвищенням загального ризику банку та погіршенням ліквідності його балансу.

Відправною точкою для розв'язання стратегічних завдань підвищення прибутку є побудова факторної моделі, яка описує залежність результативного показника від обраних факторів. Чим більше вона їх містить, тим глибшим буде аналіз. При цьому фактори повинні перебувати у прямій функціональній залежності з результативним показником, тобто описуватися конкретною формулою. Чинники, що знаходяться в стохастичній залежності з результативним показником, вивчаються за допомогою кореляційно-регресійного аналізу. Залежність прибутку від перелічених вище факторів можна описати такою формулою:

$$P = i_a \times Q \times (1 - H) + i_a \times (K - R) - i_n \times Q - V_y, \quad (1)$$

де P — абсолютний розмір прибутку банку;

i_a — відносна дохідність активних операцій банку;

Q — обсяг залучених ресурсів банку;

H — норма обов'язкового резервування;

K — капітал банку;

R — сума іммобілізації (вкладення у недохідні активи);

i_n — відносна витратність залучених ресурсів (пасивів);

V_y — умовно-постійні витрати (управлінські).

Відносну дохідність активних операцій можна подати у вигляді відсотка і розрахувати за формулою:

$$i_a = D / A_d, \quad (2)$$

де D — загальні доходи банку;

A_d — дохідні активи.

Відносна витратність залучених ресурсів банку (пасивів) визначається аналогічно — за формулою:

$$i_n = V / Q, \quad (3)$$

де V — витрати на залучення ресурсів;

Q — обсяг залучених ресурсів.

Як видно з наведеної моделі, основними факторами, що впливають на прибуток, є відносний рівень дохідності активних операцій банку, відносний рівень витратності за пасивними операціями, обсяг залучених ресурсів, рівень умовно-постійних витрат банку. Більшість із цих факторів лише частково залежить від зусиль банку, тобто здебільшого обумовлена зовнішніми чинниками, що діють на ринку капіталів. Наприклад, середня дохідність активних операцій залежить від рівня інфляції, попиту і пропозиції на кредитні ресурси, конкуренції між банками, політики НБУ тощо.

У процесі прийняття рішень та розробки стратегії часто постає проблема поведінки в ситуаціях, коли для вибору оптимального варіанта бракує ресурсів або підвищити відсоткову ставку за кредитами та знизити відсоткову ставку за депозитами не дозволяють певні екзогенні фактори, що діють у ринкових умовах і не залежать від банківської установи. Отже, у стратегічному аналізі дуже важливо врахувати обмежуючі фактори. У ході розробки стратегії розвитку економічної ситуації може враховуватися як один обмежуючий фактор, так і декілька. Аналіз ситуацій із двома і більше такими факторами передбачає використання методів лінійного програмування. При ситуаційному аналізі вибирають певний рівень окремих факторів, що сприяють отриманню необхідного рівня прибутку або досягненню точки беззбитковості.

На підставі загальної моделі, що описує вплив факторів на прибуток, можна вирахувати значення окремих факторів, які забезпечують необхідний його рівень.

Однією з найпоширеніших проблем у процесі прийняття рішень та розробки стратегій є поведінка в ситуації, коли для пошуку оптимального варіанта недостатньо ресурсів. Попередній аналіз стратегії банку щодо отримання певного рівня прибутку передбачає порівняння розрахункової величини необхідного рівня ресурсів із фактичним обсягом ресурсів, які банк може залучити.

Необхідний рівень ресурсів, що забезпечує беззбиткову роботу банку, визначається за формулою:

$$Q = \frac{V_y - (K - R) \times i_a}{i_a \times (1 - H) - i_n}. \quad (4)$$

Якщо планується отримати певний рівень прибутку, то формула набуває

такого вигляду:

$$Q = \frac{V_y - (K - R) \times i_a + P}{i_a \times (1 - H) - i_n}. \quad (5)$$

Отже, рівень залучених ресурсів, що забезпечує беззбиткову (або прибуткову) роботу банку насамперед обумовлюється рівнем умовно-постійних (управлінських) витрат, значенням спреду та питомою вагою іммобілізованих ресурсів, що зменшують вільний капітал, який може бути використаний в активних операціях.

Якщо розрахункове значення обсягу ресурсів знаходиться в межах фактичного (ймовірного) обсягу ресурсів, то даний фактор не буде обмежуючим, і коригування стратегії підвищення прибутковості банку слід робити в напрямі оптимізації інших чинників.

Значення інших факторів, що забезпечують беззбиткову роботу банку, визначається аналогічно: використовується основна факторна модель прибутку (формула 1).

Серед чинників, які впливають на розмір прибутку банку та ефективність його діяльності в цілому, центральне місце належить рівню умовно-постійних витрат, їх співвідношенню з умовно-змінними витратами та їх питомій вазі в маржинальному доході банку. А він, у свою чергу, розраховується як різниця між загальним доходом та умовно-змінними витратами. Цей фактор залежить безпосередньо від самого банку і серед екзогенних факторів передусім вимагає коригування при розробці стратегії підвищення прибутковості його роботи.

Необхідний рівень умовно-постійних витрат, що забезпечує беззбиткову роботу банку, визначатиметься за формулою:

$$V_y = i_a \times Q \times (1 - H) + (K - R) \times i_a - i_n \times Q. \quad (6)$$

Розрахункове значення умовно-постійних витрат за умови отримання певного рівня прибутку передбачає використання такої формули:

$$V_y = i_a \times Q \times (1 - H) + (K - R) \times i_a - i_n \times Q - P. \quad (7)$$

Порівняння фактичного значення з розрахунковим дає змогу визначити реальні резерви підвищення прибутку банку. Особливу увагу цьому фактору потрібно приділяти, якщо інші чинники в ринкових умовах обмежені певним рівнем і їх не можна змінити у процесі стратегічного управління. Аналізуючи статті витрат, які входять до складу умовно-постійних, насамперед звертають

увагу на управлінські витрати, а саме: на відрядження, утримання легкових автомобілів, послуги зв'язку, господарські потреби. Стратегія скорочення витрат на заробітну плату обов'язково має бути пов'язана з аналізом продуктивності праці банківських працівників. Аналіз співвідношення темпів зростання зарплати з темпами зростання продуктивності праці дає змогу обґрунтувати доцільність скорочення загальних витрат на заробітну плату. Причому темпи зростання продуктивності праці повинні не просто збігатися із темпами зростання зарплати, а на 1.5—2% її випереджати. Скорочення витрат на рекламу буде

виправданим, якщо їх питома вага зростає непропорційно щодо розширення масштабів діяльності банку.

Стратегічний аналіз підвищення ефективності роботи банку в цілому і, зокрема, нарощування його прибутку не вичерпується наведеними методами. Визначення кількісного впливу окремих факторів на рівень прибутку банку є лише початком такого аналізу. Наступними етапами передбачається вивчення одночасного впливу кількох факторів, непрямих факторів, які залежать від якості менеджменту і спрямовані на оптимізацію структури пасивів та активів не лише в плані прибутку-

вості, а й в аспекті зменшення ризиковості та підвищення фінансової стійкості банку. □

Література.

1. Белошанка В.А., Загорий Г.В. *Стратегическое управление: принципы и международная практика*. — Учебник. — К.: Абсолют-В, 1998. — 352 с.

2. Ковальчук М.І. *Стратегічний аналіз у сільському господарстві*. — Навч. посібник. — К.: КНЕУ, 1997. — 224 с.

3. *Экономическая стратегия фирмы / Под ред. Градова А.П.* — Учебное пособие. — Санкт-Петербург: Специальная литература, 1995. — 384 с.

ЕКОНОМІЧНА РЕФОРМА

Хроніка /

Переможців названо,

а Всеукраїнський конкурс молодих економістів “Економічні реформи в Україні: позиція молоді” відеоперенесено в Інтернет

На завершальному етапі Всеукраїнського конкурсу молодих економістів “Економічні реформи в Україні: позиція молоді” за підтримки Київського регіонального управління Фонду “Євразія” відбувся семінар “Актуальні проблеми реформування української економіки”. Участь у ньому, крім молодих економістів, узяли представники Адміністрації Президента України, НБУ, Мінекономіки, Фонду держмайна, Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Гарвардського інституту міжнародного розвитку, Міжнародного центру перспективних досліджень. Державні діячі, відомі та молоді науковці окреслили вагомі проблеми реформування української економіки, спільно шукали шляхи їх вирішення і домовилися про подальші консультації на спеціально створеній для цього WEB-сторінці www.icenter.org.ua.

Акція Національного банку України, Київського національного університету імені Тараса Шевченка та Міжнародного центру перспективних досліджень завершилася. Названо імена переможців Всеукраїнського конкурсу молодих економістів “Економічні реформи в Україні: позиція молоді” в таких номінаціях: “Розвиток економічних реформ в Україні”, “Фіскальна та монетарна політика в Україні”, “Розвиток банківської системи”, “Створення сприятливого інвестиційного клімату в Україні” та “Трансформація відносин

власності в Україні”. Всі його учасники отримали цінні призи та дипломи, а кращі праці опубліковано.

Але оскільки молоді економісти продовжують дослідження, цікаво було б простежити за ходом їх творчої незаангажованої думки. Отже, повинен тривати і конкурс. Спираючись на досвід першого конкурсу, його організатори вирішили скористатися передовими досягненнями сучасних технологій, аби залучити якомога більше учасників. Так виникла ідея перенести конкурс у простір Інтернету. Із листопада цього року почав роботу Науково-консультативний Інтернет-центр, заснований на кращих традиціях конкурсу і збагачений багатьма новими ідеями.

Ми звертаємося до тих, кому є що сказати стосовно розвитку української економіки, особливо до молодих учених

і практиків. Нам небайдужа думка усіх, хто переймається проблемами економічного майбутнього держави. Приєднуйтеся! Маємо створити комунікативне середовище, де кожний співбесідник зможе висловитися, захистити своє бачення в полеміці наукового обговорення. Давайте разом нагромаджувати інтелектуальний потенціал нації. Всю необхідну інформацію про роботу Інтернет-центру можна знайти за нашою адресою в Інтернеті: www.icenter.gov.ua. □

**Олексій
Куценко.**

50-мільйонна Україна не має підручника з хірургії державною мовою.
Протягом останніх тридцяти років доктор медицини Ярослав К. Туркало (США) готує до видання

“КУРС ОПЕРАТИВНОЇ ХІРУРГІЇ”

— підручник із хірургії українською та англійською мовами, призначений для студентів, лікарів та хірургів, у якому будуть висвітлені історія хірургії, повний курс теорії та атлас хірургічної техніки.

Праця складатиметься зі 100 розділів, її обсяг становитиме близько 5 000 сторінок, або 10 томів. Це буде перша така праця в українській медичній науці в галузі хірургії.

Автор шукає людей доброї волі, відданих своїй Батьківщині, для фінансової підтримки. Прізвища всіх, хто братиме участь у виданні, будуть подані в цій праці із висловленням щирої подяки.

Працю автор подарує в 2000-му році незалежній Україні.

Yaroslav K. Turkalo, M.D.
University Towers
100 York Street
New Haven, CT 06511
U.S.A.

Оцінка фінансової стійкості підприємства

**Сіліка
Терещенко**

Старший викладач кафедри фінансів
Київського національного економічного
університету. Кандидат економічних наук

Удосконалення принципів побудови національної системи бухгалтерського обліку з урахуванням міжнародних стандартів почалося з Указу Президента України “Про перехід України до загальноприйнятої в міжнародній практиці системи обліку і статистики” від 23.05.1992 р. Приємно зазначити, що в Україні піонером у цій складній справі стала національна банківська система, де впродовж 1997–1998 років впроваджено бухгалтерський облік і звітність за МСБО. Нещодавно Кабінет Міністрів України прийняв Постанову “Про затвердження Програми реформування системи бухгалтерського обліку на підприємствах із застосуванням міжнародних стандартів”. Зауважимо, що нині за міжнародними стандартами ведуть облік і звітність лише вітчизняні підприємства із часткою іноземного капіталу. Проте невдовзі нова система обліку і звітності пошириться на всіх українських виробників. Тож опанувати кращий зарубіжний досвід, з’ясувати для себе різноманітні аспекти міжнародної системи бухгалтерського обліку, передусім недостатньо висвітлені у вітчизняній літературі особливості застосування сьомого стандарту МСБО, який стосується звіту про рух грошових коштів, потрібно уже сьогодні. Сподіваємося, цьому певною мірою сприятиме стаття кандидата економічних наук Сіліки Терещенко.

Політико-економічна ситуація у країнах із перехідною ринковою економікою визначає стратегію професійних учасників фінансового ринку. Україна не є винятком. Серпневі події 1998 року в Росії справили значний вплив на вітчизняну фінансову і банківську системи, змусивши переглянути пріоритетні напрями успішної діяльності банків, зокрема переосмислити методологію роботи з корпоративними клієнтами. Стала очевидною раціональність принципу, яким керується, скажімо, Дойче Бундесбанк: “Інформація не тільки про успішну діяльність клієнта, а й про його негаразди — найважливіша складова банківського менеджменту, зорієнтованого на майбутній розвиток ринку”.

Для прийняття оптимальних економічних рішень кредиторам потрібна об’єктивна оцінка не лише наявної, а й потенційної спроможності підприємства одержувати доходи. Необхідну для цього інформацію містить річний звіт підприємства — баланс, звіт про прибутки і збитки та звіт про рух грошових коштів. Особливо цінним для аналізу є звіт про рух грошових коштів — обов’язкова складова річної фінансової звітності за міжнародними стандартами (так званий МСБО 7). Зупинимося на цьому детальніше.

СУТНІСТЬ І ПРИЗНАЧЕННЯ ЗВІТУ ПРО РУХ ГРОШОВИХ КОШТІВ

Основна мета звіту про рух грошових коштів полягає у наданні вичерпної інформації про:

- ◆ актуальну та потенційну спроможність підприємства вчасно і в повному обсязі виконувати свої зобов’язання перед кредиторами та акціонерами;
- ◆ можливі розбіжності між результатом фінансово-господарської діяльності компанії за звітний рік та її грошовими засобами;
- ◆ вплив потоків інвестиційних і фінансових ресурсів на фінансовий стан компанії.

Звіт про рух грошових коштів необхідно доповнювати інформацією, яка має

відповідати певним критеріям, а саме:

- ◆ містити вичерпні дані про зміни фонду фінансових ресурсів на підприємстві в розрізі окремих його складових;
- ◆ повідомляти про джерела надходжень та цілі використання ліквідних ресурсів у формі надходжень та виплат;
- ◆ містити дані про вхідні та вихідні грошові потоки в розрізі кожного виду діяльності підприємства — операційного, інвестиційного, фінансового;
- ◆ містити лише ті дані, достовірність яких можна перевірити за первинними документами бухгалтерського обліку;
- ◆ надавати дані, які неможливо почерпнути з балансу та звіту про прибутки і збитки.

У світовій практиці вироблено низку принципів, керуючись якими можна уникнути дублювання даних фінансової звітності. Серед них:

1. *Принцип можливості перевірки наведених даних.* Із самої назви зрозуміло, що наведені у звіті дані повинні базуватися на реальних фактах, а отже, має існувати принципова можливість їх перевірки за первинними носіями бухгалтерського обліку.

2. *Принцип суттєвості.* Він застосовується як щодо балансу та звіту про прибутки і збитки, так і щодо звіту про рух грошових коштів. Суть принципу проста: слід акцентувати увагу лише на тих грошових потоках, які суттєво впливають на результат фінансово-господарської діяльності підприємства.

3. *Принцип постійності,* яким передбачається можливість порівняння звітів про рух грошових коштів компанії за кілька звітних періодів.

4. *Принцип бруто,* згідно з яким у процесі складання звіту про рух грошових коштів не допускається сальдування вхідних та вихідних грошових потоків (за винятком кількох статей зі строком дії до 1 року та особливо великими сумами).

5. *Принцип урахування періоду проведення трансакцій в іноземній валюті.* Оскільки звіт про рух грошових коштів повинен відображати всі грошові потоки і потоки грошових еквівалентів між підприємством та іншими економічними суб’єктами,

транзакції в іноземній валюті належить обчислювати в національній валюті за офіційним курсом Національного банку на день здійснення платежу. Щоб спростити такі обчислення, допускається застосування середнього обмінного курсу за звітний період. Курсова різниця, яка виникає у разі застосування середнього курсу, не відноситься ні до вхідних грошових потоків (надходжень), ні до вихідних (виплат). Аналогічного принципу дотримуються при відображенні змін ринкового курсу цінних паперів, які входять до фонду фінансових ресурсів.

Прикметною особливістю звіту про рух грошових коштів є виокремлена інформація про фонд фінансових ресурсів — грошові засоби та їх еквіваленти (cash і cash-equivalents). Грошові засоби — це грошові кошти в касі та на рахунках у банках, які можуть бути використані для поточних операцій. Еквівалентами грошових засобів є короткострокові фінансові інвестиції, які можна вільно конвертувати у грошові кошти і які характеризуються незначним ризиком щодо зміни вартості. Звіт про рух грошових засобів не охоплює змін у складі грошових коштів і їх еквівалентів та негрошові операції (бартерні, трансформацію боргу у власний капітал, придбання основних засобів на умовах фінансової оренди тощо).

ПОКАЗНИК CASH FLOW

К трижнем звіту про рух грошових коштів є показник **Cash Flow**. Він має англо-американське походження. Уперше був запроваджений на початку 1950-х років із метою проведення фінансового та інвестиційного аналізу [1, с. 320]. Показник Cash Flow використовується, з одного боку, як *індикатор фінансової стійкості* підприємства (показник оцінки потенціалу внутрішніх джерел фінансування), а з другого — як *індикатор прибутковості* (показник актуальної та потенційної прибутковості підприємства) [2, с. 41]. Залежно від вихідних даних та цілей фінансово-економічного аналізу використовуються різні інтерпретації показника Cash Flow [3, с. 52]. Його трактують і як показник наявності внутрішніх фінансових джерел, і як індикатор фінансової стабільності підприємства тощо. Проте будь-яка інтерпретація Cash Flow ґрунтується на гіпотетичному припущенні про наявність двох підприємств: зі стійким економічним станом (так зване здорове підприємство — “З”, яке має порівняно високий Cash Flow), і хистким (слабке підприємство — “С”, яке характеризується малим значенням Cash Flow). Із такої передумови випливає, що $Z > C$ [4, с. 153].

Таблиця 1. Динаміка розвитку показника Cash Flow у розрізі галузей економіки ФРН (чистий прибуток + амортизаційні відрахування)

Млрд. німецьких марок [5]						
Галузі економіки	1992 р.	1993 р.	1994 р.	1995 р.	1996 р.	1997 р.
Хімічна промисловість	17.5	17.2	16.4	16.6	19.4	18.7
Металургійна промисловість	8.0	7.6	6.1	3.6	6.0	—
Машинобудування	13.2	11.4	9.6	8.1	9.0	13.1
Електротехніка	13.5	14.1	13.9	12.0	12.5	9.2
Харчова промисловість	14.9	15.6	14.1	14.7	15.7	15.5
Будівельна галузь	16.2	18.0	21.2	18.6	17.1	16.3
Підприємства оптової торгівлі	27.7	30.5	28.9	29.1	30.7	28.9
Підприємства роздрібно́ї торгівлі	26.6	28.1	28.4	25.3	25.7	27.0
Середній показник	245.4	255.4	251.2	234.3	251.4	258.3

Таблиця 2. Динаміка розвитку показника Cash Flow у співвідношенні з оборотом від реалізації продукції в розрізі галузей економіки ФРН [5]

Відсотки						
Галузі економіки	1992 р.	1993 р.	1994 р.	1995 р.	1996 р.	1997 р.
Хімічна промисловість	11.6	10.1	8.9	11.9	11.8	12.5
Металургійна промисловість	7	6.8	7.0	0	8.5	—
Машинобудування	7.5	6.2	6.1	4.5	4.8	5.8
Електротехніка	7.2	10.7	8.8	5.7	7.8	6.0
Харчова промисловість	7.8	6.3	6.8	6.3	7.3	6.6
Будівельна галузь	7.2	6.9	7.5	6.9	5.1	4.6
Підприємства оптової торгівлі	3.4	3.5	3.1	2.8	3.0	3.0
Підприємства роздрібно́ї торгівлі	4.7	4.4	4.4	3.7	3.8	3.4
Середній показник	6.7	7.1	6.5	5.7	5.9	5.9

Визначаючи Cash Flow, слід також враховувати галузеві особливості діяльності підприємств.

Показник Cash Flow найчастіше визначається шляхом збільшення чистого прибутку на величину акумульованих амортизаційних відрахувань [1, с. 345]. Якщо промислове підприємство порівняти з торговельним, то навіть за умови ідентичності обсягів їх чистого прибутку промислове підприємство матиме значно вищий показник Cash Flow, ніж торговельне. Це обумовлено передусім тим, що торговельне підприємство, як правило, здійснює мізерні капіталовкладення в основні фонди, а тому має менші амортизаційні відрахування.

Слід також мати на увазі, що значення показника Cash Flow може достовірно відображати фінансовий стан підприємства лише за врахування стратегії його розвитку. Так, якщо порівнювати два прибуткових підприємства однієї галузі, одне з яких вкладає свій капітал у корпоративні права інших економічних суб'єктів, а інше — розширює власні виробничі потужності, то останнє, за інших рівних умов, матиме вищий показник Cash Flow. Характерно, що саме у цьому показнику здебільшого відображаються галузеві особливості діяльності підприємств, про що, зокрема, свідчить таблиця 1, складена за статистичними матеріалами економіки Німеччини.

Варто зазначити, що інформаційна

служба Дойче Бундесбанку часто поряд із абсолютними значеннями показника Cash Flow у розрізі галузей економіки подає його співвідношення з оборотом від реалізації товарів, робіт та послуг. Тобто Дойче Бундесбанк дотримується перевіреного економічного правила: будь-який показник важливий не так абсолютним значенням, як співвідношенням із іншими базовими показниками фінансово-економічної діяльності підприємства.

Найпоширенішим у теорії та практиці фінансово-економічного аналізу є показник динамічного ступеня заборгованості, який визначають шляхом ділення сукупного залученого капіталу FK на Cash Flow [FK/Cash Flow]. Цей показник слугує індикатором спроможності підприємства за рахунок власних ресурсів виконувати свої кредиторські зобов'язання.

Ще один показник, який обчислюється шляхом ділення Cash Flow на обсяг обороту від реалізації продукції, визначає, яка частка з однієї умовної одиниці обороту від реалізації продукції припадає на Cash Flow і залишається на підприємстві (приклад наведено у таблиці 2).

Як уже зазначалося, у річному звіті не подано інформацію про всі потоки фінансових ресурсів підприємства, тобто в ньому сповна не відображено його реальний фінансовий стан [2, с. 59]. Баланс та звіт про прибутки і збитки підприємства виявляє лише його майновий та прибутковий стан на звітну дату, дає змогу оцінити статті

балансу тільки на кінець звітного періоду та продемонструвати надходження і платежі виключно у формі витрат і доходів. Відтак існує небезпека шляхом тенденційного добору методів оцінки тих чи інших статей балансу “відкоригувати” картину річної звітності. Цього можна уникнути завдяки звіту про рух грошових коштів.

СТРУКТУРА ЗВІТУ ПРО РУХ ГРОШОВИХ КОШТІВ

У міжнародній практиці найчастіше застосовується така структура звіту про рух грошових коштів:

1. Надходження/виплати (Cash Flow) у рамках операційної діяльності.
2. Надходження/виплати (Cash Flow) у рамках інвестиційної діяльності.
3. Надходження/виплати (Cash Flow) у рамках фінансової діяльності.

Звіт має так звану ступінчасту форму і відображає проміжні результати. Суми надходжень/виплат у рамках операційної, інвестиційної та фінансової діяльності (cash flow from operating activities, cash flow from investing activities, cash flow from financing activities) відповідають нетто-змінам фонду фінансових ресурсів.

1. Надходження/виплати в рамках операційної діяльності

Базу для визначення Cash Flow утворюють дані звіту про прибутки і збитки. Для формування позиції звіту “Операційна діяльність” використовуються два методи розрахунку — прямий і непрямий.

За прямим методом нетто-зміни грошових потоків (Cash Flow), що утворюються в результаті операційної діяльності, обчислюються на базі грошових потоків, які безпосередньо стосуються операційної діяльності компанії; за непрямим, навпаки — річні чисті прибут-

Схема 1. Хід обчислення грошових нетто-надходжень/виплат від операційної діяльності за прямим методом

1. Грошові надходження від продажу товарів, робіт і послуг
—
2. Грошові виплати постачальникам товарів, робіт і послуг, працівникам підприємства
+
3. Інші грошові надходження, які не входять до складу інвестиційної та фінансової діяльності
—
4. Інші грошові виплати, які не входять до складу інвестиційної та фінансової діяльності
=
5. Чисті надходження/чисті виплати в результаті операційної діяльності.

ки/збитки коригуються на статті надходжень і виплат, які не впливають на обсяг грошових засобів.

Структуру прямого методу розрахунку Cash Flow відображено на схемі 1.

У разі застосування непрямого методу вихідною величиною є чистий прибуток/збитки компанії за звітний період (рік). Як базовий показник можна використати також грошові нетто-надходження/виплати від операційної діяльності. Орієнтовний хід обчислення за непрямим методом подано на схемі 2.

Схема 2. Хід обчислення грошових нетто-надходжень/виплат від операційної діяльності за непрямим методом

1. Чистий прибуток/збитки (за рік)
+/-
2. Амортизаційні відрахування/збільшення балансової вартості основних засобів
+/-
3. Збільшення/зменшення резервних фондів під виконання зобов'язань
+/-
4. Інші витрати/доходи, що не впливають на грошові засоби
-/+
5. Прибуток/збитки від вибуття основних засобів з експлуатації
-/+
6. Збільшення/зменшення запасів, дебіторської заборгованості за поставками продукції та інших активів
+/-
7. Збільшення/зменшення кредиторських зобов'язань перед постачальниками та інших пасивів
=
8. Чисті надходження/чисті виплати в результаті операційної діяльності.

2. Надходження/виплати в рамках інвестиційної діяльності

На відміну від розрахунку грошових нетто-надходжень/виплат у рамках операційної діяльності, обчислення нетто-надходжень/виплат у межах інвестиційної діяльності згідно з МСБО провадиться лише прямим методом.

Рекомендується така схема розрахунку

Схема 3. Хід обчислення надходжень/виплат у рамках інвестиційної діяльності

- 6/9. Надходження (наприклад, виручка від реалізації) від вибуття основних засобів
—
- 7/10. Виплати в рамках інвестицій в основні засоби
=
- 8/11. Чисті надходження/виплати в результаті інвестиційної діяльності.

грошових потоків, утворюваних у результаті інвестиційної діяльності (див. схему 3).

Схема 4. Хід обчислення надходжень/виплат у рамках фінансової діяльності

- 9/12. Надходження грошових коштів у результаті збільшення власного капіталу компанії та внески акціонерів
—
- 10/13. Виплати акціонерам (дивіденди тощо)
+
- 11/14. Надходження від випуску облігацій та одержання (фінансових) кредитів
—
- 12/15. Виплати в рахунок погашення позик і (фінансових) кредитів
=
- 13/16. Нетто-надходження/виплати в результаті фінансової діяльності.

3. Надходження/виплати в рамках фінансової діяльності

Розрахунок надходжень/виплат у рамках фінансової діяльності подано на схемі 4, де в рядках 9/12 та 10/13 відображаються внутрішні джерела фінансування власного капіталу компанії, а в рядках 11/14 і 12/15 — зовнішні джерела фінансування залученого капіталу.

Зміни у фонді фінансових ресурсів

Звіт про рух грошових коштів завершується розрахунком змін у величині фонду фінансових ресурсів та визначенням його обсягу на звітну дату. Для цього розмір фонду на початок звітного періоду коригується на суму нетто-надходжень/виплат від операційної, інвестиційної і фінансової діяльності підприємства за звітний період (див. схему 5).

Схема 5. Хід розрахунку змін у фонді фінансових ресурсів

- 14/17. Збільшення/зменшення фонду фінансових ресурсів (сума нетто-надходжень/виплат у результаті операційної, інвестиційної та фінансової діяльності — рядки 5/8, 8/11, 13/16)
+/-
- 15/18. Збільшення/зменшення балансової вартості фінансових ресурсів у результаті зміни валютних курсів тощо
+
- 16/19. Величина фонду фінансових ресурсів на початок звітного періоду
=
- 17/20. Фонд фінансових ресурсів на кінець звітного періоду.

ПРИКЛАД РОЗРАХУНКУ ЗВІТУ ПРО РУХ ГРОШОВИХ КОШТІВ

Спробуємо скласти звіт про рух грошових коштів умовного концерну "А" на базі даних його річної звітності (див. таблицю 3).

Ускладнимо вихідну ситуацію умовою, що до річного звіту концерну входить звітність дочірнього підприємства, баланс та звіт про прибутки і збитки якого складено в доларах США. Крім цього, врахуємо також придбання компанії.

Нагадаємо, що для складання звіту про рух грошових коштів концерну потрібна інформація, яку, як правило, не можна почерпнути з річного звіту. Тож припустимо, що:

- ♦ до кінця звітного року ще не сплачено 50 тис. умовних одиниць (у. о.) в рахунок погашення заборгованості з інвестицій в основні засоби, сукупна вартість яких становить 1500 тис. у. о.;

- ♦ дохід від реалізації основних засобів — 150 тис. у. о., балансова вартість реалізованого об'єкта — 100 тис. у. о.;

- ♦ статутний капітал підприємства збільшено на суму 200 тис. у. о. (ажіо становило 100 тис. у. о.), 100 тис. із яких буде використано для повернення позик;

- ♦ дивідендів виплачено на суму 300 тис. у. о.;

- ♦ в 02 році придбано компанію "S" (пайова участь становить 100%), оплачена

Вид діяльності	Рік 02
Дохід від реалізації товарів, робіт і послуг	282000
Приріст балансової вартості запасів	200
Приріст інших статей активу балансу	200
Інші доходи від операційної діяльності	400
Матеріальні витрати	-12500
Витрати на оплату праці	-12000
Амортизаційні відрахування на основні засоби	-15000
Інші виробничі витрати	-2400
Доходи від володіння корпоративними правами	100
Процентні витрати	-500
Процентні доходи	400
Результат поточної (виробничої) діяльності	600
Податки на доходи	-200
Чистий прибуток	400

покупна ціна якої — 300 тис. у. о.

Визначимо результати переоцінки активів і зобов'язань концерну "А" за рік 02 (див. таблицю 5).

Інші кредиторські зобов'язання концерну відображено у таблиці 6.

У доходи від володіння корпоративними правами входить нерозподілений прибуток придбаної компанії в сумі 20 тис. у. о.

Річний звіт концерну включає дочірнє підприємство "U", розташоване в США, баланс якого подаємо окремо (див. таблицю 7).

У ході перерахунку статей балансу іно-

Рік 02	
Актив	
Основні засоби	300
Запаси	100
Розрахунки з дебіторами за відвантаженою продукцією	150
Каса	50
Баланс	600
Пасив	
Власний капітал	300
Розрахунки з кредиторами за одержаними товарами	300
Баланс	600

земної дочірньої компанії було враховано зміни курсу валюти щодо долара США (див. таблицю 8).

	Рік 01	Рік 02
Процентні платежі	30	40
Податки	100	50

	Рік 01	Зміни	Рік 02
Актив балансу			
Необоротні активи			
Основні засоби	5800	200	6000
Фінансові вкладення	1200	300	1500
Оборотні активи			
Запаси	2000	300	2300
Розрахунки з дебіторами			
Розрахунки з дебіторами за відвантаженими товарами	7000	300	7300
Розрахунки з іншими дебіторами	5000	-500	4500
Цінні папери	3000	500	3500
Грошові кошти	1000	-100	900
Баланс	25000	1000	26000
Пасив балансу			
Власний капітал			
Статутний капітал	900	100	1000
Резервні фонди, сформовані за рахунок капіталу	2600	100	2700
Резервні фонди, сформовані за рахунок прибутку	2700	300	3000
Нерозподілений прибуток	600	-200	400
Курсові різниці		-70	-70
Резервні фонди для виконання зобов'язань	8000	1000	9000
Розрахунки з кредиторами			
Кредиторські зобов'язання за позиками	100	-100	0
Кредиторські зобов'язання за кредитами	4600	-400	4200
Розрахунки з кредиторами за товарами одержані	2500	100	2600
Інші зобов'язання	3000	170	3170
Баланс	25000	1000	26000

Долари США			
	Рік 01	Зміни	Рік 02
Актив			
Розрахунки з іншими дебіторами	400	0	400
Грошові кошти	300	-200	100
Баланс	700	-200	500
Пасив			
Власний капітал	350	0	350
Розрахунки з іншими кредиторами	350	-200	150
Баланс	700	200	500

Таблиця 8. Зміни курсу валюти, у. о.

	Рік 01	Рік 02
Обмінний курс на останній день звітного періоду	1.80	1.60
Середній курс долара США за 02 рік		1.70

У нашому прикладі середній обмінний курс валюти обчислено як середньоарифметичне середніх курсів валют за кожний місяць року 02. Після перерахунку даних балансу в тис. у. о. він матиме такий вигляд (див. таблицю 9).

ПОРЯДОК СКЛАДАННЯ ЗВІТУ ПРО РУХ ГРОШОВИХ КОШТІВ У ЧАСТИНІ ОПЕРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗА ПРЯМИМ МЕТОДОМ

Враховуючи поданий вище інформаційний масив, складемо звіт про рух грошових коштів концерну "А" за прямим методом у частині операційної діяльності.

Рядок 1: Грошові надходження від продажу товарів, робіт і послуг:

+ 28200 — дохід від реалізації товарів, робіт і послуг

- 300 — зміни у розрахунках із дебіторами за реалізовані товари (баланс)

+ 150 — коригування цієї статті внаслідок консолідації балансу компанії "S".

Рядок 2: Грошові виплати постачальникам товарів, робіт і послуг:

- 12500 — матеріальні витрати (прибутки і збитки)

+ 200 — виплати у рахунок інвестицій в основні засоби, які відображаються в розділі інвестиційної діяльності

- 12000 — витрати на оплату праці (прибутки і збитки)

Таблиця 9. Дані балансу, перераховані в умовних одиницях

	Рік 01	Сума	Курсова різниця	Рік 02
Тис. у. о.				
Актив				
Розрахунки з іншими дебіторами	720	0	-80	640
Грошові кошти	540	-340	-40	160
Баланс	1260	-340	-120	800
Пасив				
Власний капітал	630	0	-70	560
Розрахунки з іншими кредиторами	630	-340	-50	240
Баланс	1260	-340	-120	800

+ 100 — зміни у розрахунках із кредиторами за отримані товари (баланс)

- 300 — коригування цієї статті внаслідок консолідації балансу компанії "S"

- 50 — зміни у статті "Розрахунки з кредиторами в сумі несплачених інвестицій в основні засоби".

Рядок 3: Інші грошові надходження, які не входять до складу інвестиційної та фінансової діяльності:

+ 400 — інші доходи від операційної діяльності

- 50 — дохід від реалізації основних засобів, який входить до складу інвестиційної діяльності

+ 100 — доходи від володіння корпоративними правами

- 20 — нерозподілені прибутки Equity

+ 400 — процентні доходи

+ 420 — зменшення статті "Розрахунки з іншими дебіторами" (без урахування впливу змін обмінного курсу).

Рядок 4: Інші грошові виплати, які не входять до складу інвестиційної та фінансової діяльності:

- 2400 — інші виробничі витрати (прибутки і збитки)

+ 1000 — збільшення резервних фондів для виконання зобов'язань

- 500 — процентні витрати (прибутки і збитки)

+ 10 — збільшення процентних зобов'язань

- 200 — податки з доходу (прибутки і збитки)

- 50 — зменшення податкових зобов'язань

+ 170 — збільшення зобов'язань перед іншими кредиторами (баланс)

+ 50 — курсові різниці

- 10 — збільшення процентних зобов'язань (уже було враховано)

+ 50 — коригування на суму податкових зобов'язань (уже було враховано).

Рядок 7a: Виплати у рамках інвестицій в основні засоби:

- 1500 — основні засоби, що надійшли

+ 50 — сума, ще не сплачена до кінця звітного року

Рядок 7б: Виплати в рамках інвестицій у фінансові активи:

- 300 — фінансові активи, що надійшли (баланс)

+ 20 — коригування на суму взятого на баланс Equity-результату

- 300 — купівельна ціна фірми "S".

Рядок 9: Надходження грошових коштів у результаті збільшення власного капіталу компанії та внески акціонерів:

+ 100 — статутний капітал

+ 100 — ажіо.

Рядок 12: Збільшення фонду фінансових ре-

Таблиця 10. Звіт про рух грошових коштів концерну "А" за прямим методом, тис. у. о.

1.	Грошові надходження від продажу товарів, робіт і послуг	28050
2.	Грошові виплати постачальникам товарів, робіт, послуг та працівникам підприємства	-24550
3.	Інші грошові надходження, які не входять до складу інвестиційної і фінансової діяльності	1250
4.	Інші грошові виплати, які не входять до складу інвестиційної і фінансової діяльності	-1880
5.	Чисті надходження/чисті виплати в результаті операційної діяльності	2870
6.	Надходження від реалізації основних засобів	150
7a.	Виплати у рамках інвестицій в основні засоби	-1450
7б.	Виплати у рамках інвестицій у фінансові активи	-580
8.	Чисті надходження/виплати в результаті інвестиційної діяльності	-1880
9.	Надходження грошових коштів у результаті збільшення власного капіталу компанії, внески акціонерів	200
10.	Виплати акціонерам (дивіденди)	-300
11a.	Виплати в рахунок погашення позик	-100
11б.	Виплати в рахунок погашення (фінансових) кредитів (зміни)	-400
12.	Збільшення фонду фінансових ресурсів унаслідок консолідації балансу компанії "S"	50
13.	Чисті надходження/виплати в результаті фінансової діяльності	-550
14.	Зміни фонду фінансових ресурсів	440
15.	Зміни балансової вартості фінансових ресурсів у результаті зміни валютних курсів	-40
16.	Фонд фінансових ресурсів на початок звітного періоду	4000
17.	Фонд фінансових ресурсів на кінець звітного періоду	4400

курсів унаслідок консолідації фірми "S".

У цій позиції відображається купівельна ціна (без виділення грошових засобів, що були на балансі придбаної фірми). Ця сума може бути зазначена і в рядку 16.

ОБЧИСЛЕННЯ ГРОШОВИХ НЕТТО-НАДХОДЖЕНЬ/ВИПЛАТ ВІД ОПЕРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗА НЕПРЯМИМ МЕТОДОМ

Порядок складання звіту про рух грошових коштів концерну "А" за непрямим методом подано в таблиці 13. Проте, на нашу думку, доцільно зробити деякі пояснення щодо окремих його статей.

Рядок 6а: Збільшення запасів:

- 300 — збільшення запасів (баланс)
+ 100 — коригування внаслідок консолідації балансу компанії "S".

Рядок 6б: Збільшення дебіторської заборгованості за розрахунками за відвантажені товари:

- 300 — збільшення дебіторської заборгованості (баланс)
+ 150 — коригування внаслідок консолідації балансу компанії "S".

Рядок 6в: Зменшення іншої дебіторської заборгованості:

- 500 — зменшення (баланс)
+ 80 — коригування на суму курсових різниць.

Рядок 7а: Зменшення зобов'язань перед кредиторами за отриманими товарами:

+ 100 — збільшення кредиторських зобов'язань (баланс)
- 50 — коригування зобов'язань на ще не сплачену суму інвестицій в основні засоби

- 300 — коригування внаслідок консолідації балансу компанії "S".

Рядок 7б: Збільшення іншої кредиторської заборгованості:

+ 170 — збільшення (баланс)
+ 50 — коригування на суму курсових різниць.

Дані про зміни фонду фінансових ресурсів, обумовлених консолідацією балансів

У році 02 було придбано компанію "S" зі 100% участю в капіталі. Провівши інвентаризацію майна і боргів компанії, виявилось зміни, відображені у таблиці 12.

Література.

1. Siener F. *Der cash Flows als Instrument der Bilanzanalyse.*
2. Guhr H.-M. *Gewinn und Cash Flows als Bewertungskriterien.*
3. Schneider, D. *Rechnungswesen.* — S.52.
4. Leffson U. *Bilanzanalyse.* — S.153.
5. Deutsche Bundesbank. *Monatsbericht November 1998.* — S. 31—37.

Таблиця 11. Порядок визначення змін фонду фінансових ресурсів унаслідок зміни валютного курсу

	Курс у. о./ долар США	Долар США	У. о.
Грошові засоби (в національній валюті) на початок звітного періоду		300	
помножені на різницю між балансовим курсом за період 01 і середнім курсом за період 02	(1.80 / 1.70) =	-0.10	
= зміни обсягу грошових засобів на початок звітного періоду, зумовлені зміною валютного курсу.			-30
Грошові засоби на кінець періоду (в національній валюті) помножені на різницю між середнім курсом за період 02 і балансовим курсом за період 02	(1.70 / 1.60) =	-0.10	
= зміни обсягу грошових засобів на кінець звітного періоду, зумовлені зміною валютного курсу			-10
= зміни фонду фінансових ресурсів, обумовлені зміною валютного курсу			-40

Таблиця 12. Визначення змін фонду фінансових ресурсів, спричинених купівлею компанії "S", тис у. о.

Основні засоби	300
Запаси	100
Розрахунки з дебіторами за відвантажені товари	150
Каса	50
Розрахунки з кредиторами за одержані товари	-300
= Купівельна ціна	300
- одержані за балансом компанії грошові засоби	-50
= Нетто-виплата грошових засобів	250

Таблиця 13. Звіт про рух грошових коштів концерну "А" за непрямим методом, тис у. о.

1.	Чистий прибуток/збитки (за рік)	400
2.	Амортизаційні відрахування на основні засоби	1500
3.	Збільшення резервних фондів для виконання зобов'язань	1000
4.	Інші доходи, що не впливають на грошові засоби (нерозподілений прибуток Equity)	-20
5.	Доходи від реалізації основних засобів	-50
6а.	Збільшення балансової вартості запасів	-200
6б.	Збільшення дебіторської заборгованості за відвантажені товари	-150
6в.	Зменшення іншої дебіторської заборгованості	420
7а.	Зменшення кредиторської заборгованості за одержані товари	-250
7б.	Збільшення іншої кредиторської заборгованості	220
8.	Чисті надходження/чисті виплати в результаті операційної діяльності	2870
9.	Надходження від реалізації основних засобів	150
10а.	Виплати у рамках інвестицій в основні засоби	-1450
10б.	Виплати у рамках інвестицій у фінансові активи	-580
11.	Чисті надходження/виплати в результаті інвестиційної діяльності	-1880
12.	Надходження грошових коштів унаслідок збільшення власного капіталу компанії та внески акціонерів	200
13.	Виплати акціонерам (дивіденди)	-300
14а.	Виплати в рахунок погашення позик	-100
14б.	Виплати в рахунок погашення (фінансових) кредитів (зміни)	-400
15.	Збільшення фонду фінансових ресурсів унаслідок консолідації балансу компанії "S"	50
16.	Нетто-надходження/виплати в результаті фінансової діяльності	-550
17.	Зміни фонду фінансових ресурсів	440
18.	Зміни балансової вартості фінансових ресурсів у результаті зміни валютних курсів	-40
19.	Фонд фінансових ресурсів на початок звітного періоду	4000
20.	Фонд фінансових ресурсів на кінець звітного періоду	4400

Офіційна інформація /

Механізми та обсяги рефінансування Національним банком України комерційних банків у 1999 р. та вересні 1999 р.

Відсотки

Показники	1999 р.	У тому числі за вересень
Випущено в обіг платіжних засобів для рефінансування комерційних банків, усього	100	100
У тому числі через:		
— кредитні аукціони	—	—
— ломбардне кредитування	20.6	—
— операції РЕПО	19.1	100
— інші механізми	60.3	—

Середня процентна ставка за кредитами Національного банку України, наданими комерційним банкам у 1999 р. та вересні 1999 р.*

Відсотки

Показники	1999 р.	У тому числі за вересень
Середня процентна ставка за кредитами Національного банку України, всього	44.0	45.1
У тому числі за:		
— аукціонними кредитами	—	—
— ломбардними кредитами	61.1	—
— операціями РЕПО	60.0	45.1
— іншими інструментами	33.0	—

* Облікова ставка НБУ із 24.05.1999 р. не змінювалася і становила у вересні 1999 р. 45%.

Процентні ставки комерційних банків за кредитами та депозитами у національній валюті у вересні 1999 р.*

Відсотки річних

Показники	Вересень 1999 р.
<i>На міжбанківському ринку:</i> за кредитами, наданими іншим банкам	60.8
за кредитами, отриманими від інших банків	61.3
за депозитами, розміщеними в інших банках	43.9
за депозитами, залученими від інших банків	40.4
<i>На небанківському ринку:</i> за кредитами	54.0
за депозитами	18.7

* За щоденною звітністю банків.

Темпи зростання грошової маси у січні – вересні 1999 р.

Агрегати грошової маси	01.01. 1999 р.	01.02. 1999 р.	01.03. 1999 р.	01.04. 1999 р.	01.05. 1999 р.	01.06. 1999 р.	01.07. 1999 р.	01.08. 1999 р.	01.09. 1999 р.	01.10. 1999 р.
Готівка. Гроші поза банками										
Грошова маса (M0), % до початку року	100.0	93.7	94.3	93.8	102.7	107.6	110.6	115.8	120.0	125.9
Кошти до запитання та на розрахункових і поточних рахунках у національній валюті										
Грошова маса (M1), % до початку року	100.0	95.2	95.6	98.0	104.2	110.7	118.0	118.4	123.4	128.3
Строкові депозити та інші кошти в національній та іноземній валютах										
Грошова маса (M2), % до початку року	100.0	96.4	97.8	101.3	106.0	111.2	118.3	119.9	125.3	129.7
Цінні папери										
Грошова маса (M3), % до початку року	100.0	96.6	97.8	101.4	106.1	111.3	118.2	119.8	125.4	130.3

Матеріали підготовлено департаментом монетарної політики Національного банку України.

Акценти /

Глобальний розвиток спекулятивного капіталу

Остання чверть XX століття відзначається швидким зростанням обсягів і посиленням впливу спекулятивного капіталу на соціально-економічні процеси в масштабах усієї планети. Що стало поштовхом до розвитку процесу спекулятивного капіталотворення? Як він пов'язаний з економічними та психологічними чинниками? У чому специфіка накопичення вітчизняного спекулятивного капіталу? Відповіді на ці та інші запитання — у пропонуваному читачам огляді.

СПЕКУЛЯТИВНИЙ КАПІТАЛ НАБИРАЄ СИЛУ

За даними американського професора Д. Філікса, у 1980 році щоденний оборот на світових валютних ринках становив 82.5 млрд. доларів — у шість разів менше від сукупних офіційних валютних та золотих резервів головних капіталістичних держав, а в 1995 році вже значно їх перевищував, сягнувши 1300 млрд. доларів. У річному обчисленні оборот валютних ринків у середині 1990-х років майже в 400 разів перевищив валютні резерви урядів і центральних банків усіх країн світу [1, с. 11].

Поряд із валютною об'єктами великомасштабних спекуляцій є товарні опціони і ф'ючерси та аналогічні угоди із цінними паперами — наприклад, опціони на акції корпорацій IBM, "Боїнг", "Ксерокс", "Форд", "Макдональдс", "Банк оф Америка" тощо. Першоосновою формування спекулятивного капіталу виступає товарна спекуляція, котра із часом прийняла форму переважно біржової спекуляції. Остання становить гру на різниці цін, нерідко прямо не пов'язану з обслуговуванням реального товарообігу. Адже придбання, наприклад, через опціон прав на купівлю товару ще не є власне актом купівлі-продажу цього товару.

Однак процес спекулятивного капіталотворення як такий вочевидь розпочинається із появою цінних паперів та паперових грошей. Ці інструменти становлять певну цінність лише як документальне свідчення права власності на майно або права на його придбання. Зазначена властивість "фіктивного" капіталу за певних умов сприяла формуванню типово спекулятивних "пірамід".

Саме фінансові (включаючи фондові) інструменти відіграють провідну роль у функціонуванні світового спекулятивного капіталу. Так, у США в

другій половині 1980-х років на угоди з фінансовими ф'ючерсами припадало 75% обсягу всієї ф'ючерсної торгівлі, а в 1970—1980-ті роки спостерігалось стрімке зростання торгівлі опціонами на акції. Якщо у 1973 р. обсяги щоденної біржової торгівлі опціонами на акції становили 1.1 млн. доларів, то у 1982 р. — 137.3 млн., у 1985 — 118.6 млн., у 1987 р. — 164.4 млн. доларів [2, с. 548—549]. Зауважимо: саме фінансові спекуляції стали поштовхом до ряду глибоких фінансово-економічних криз, зокрема, до подій 1997—1998 рр. в Азії і Росії.

Із розвитком фінансових ринків зростали й обсяги спекулятивних угод, а відтак і їх руйнівна сила. В цьому контексті варто згадати крах Нью-Йоркської фондової біржі під час кризи 1929—1933 рр. Що ж до процесу глобалізації спекулятивного капіталу, то він фактично почався із руйнацією бреттонвудської системи та переходом до механізму вільно плаваючих валютних курсів.

ГЛОБАЛЬНІ ЗРУШЕННЯ 1970—1990-х РОКІВ

Хоча плаваючі валютні курси й самі по собі слугували об'єктом великих спекуляцій, глобалізацію процесу спекулятивного капіталотворення загалом обумовила ціла низка технологічних, економічних та соціально-політичних факторів, які діяли впродовж 1970—1990-х років, а частково зберігали свій вплив і дотепер.

Серед **технологічних зрушень** важливу роль відіграло впровадження ресурсозберігаючих та інформаційних технологій, насамперед у розвинутих країнах. Нафтові шоки 1973 і 1979 рр. та зростання цін на сировину взагалі стали не лише могутнім поштовхом до впровад-

Сергій
Кулицький

Завідуючий відділом економічного аналізу
Національної бібліотеки України
ім. В.І. Вернадського.
Кандидат економічних наук

ження ресурсозберігаючих технологій, а й, власне, зробили незворотним процес руйнації системи договірно-фіксованих валютних курсів, відомої як бреттонвудська. Адже золотодоларовий стандарт, на якому базувалася ця система, фактично стримував розвиток світової економіки, оскільки, хоча й опосередковано, все ж зв'язував масу реальних грошей в обігу із запасами золота за схемою: золото — долар США, що вільно обмінюється на золото, — інші

Першоосновою формування спекулятивного капіталу становить товарна спекуляція. Однак процес спекулятивного капіталотворення розпочинається з появою цінних паперів та паперових грошей. Саме фінансові (в тому числі й фондові) інструменти відіграють провідну роль у функціонуванні світового спекулятивного капіталу

валюти, що обмінюються на долар США. Прив'язка американського долара до золота, надзвичайно важлива для виконання цією валютою функцій засобу заощаджень, суперечила потребам виконання долларом функції обігу (платежу), а почасти й міри вартості. Такі зрушення у світовій економіці, як зростання ролі послуг у господарській діяльності та ціни робочої сили, підвищення добробуту населення (насамперед у розвинутих країнах), вимагали збільшення суми грошей в обігу. Підвищення ж цін на нафту в 1973 р. стимулювало емісію долара — де-факто єдиного загальновизнаного платіжного засобу в масштабах усієї планети, — хоча на початку й суттєво послабило виконання цією валютою функції засобу заощаджень.

Стрімке впровадження **інформаційних технологій** лише на першій погляд здається обумовленим внутрішньою логікою їх власного розвитку. Мабуть, не менш важливу роль у сприянні інформаційній революції відіграли струк-

турні зрушення у світовій економіці в 1970—1980-ті роки, як-от: підвищення добробуту населення розвинутих країн, зростання частки сфери послуг у світовому господарстві, зокрема, розвиток фінансових ринків. Із приводу взаємопов'язаного розвитку інформаційних та банківських технологій відомий фінансист Джордж Сорос у своїй книзі “Алхімія фінансів”, яка вперше вийшла друком 1987 року, писав, що використання комп'ютерів прискорило операції і дало змогу здійснювати такі операції, які раніше неможливо було навіть уявити. Завдяки впровадженню багатьох нових фінансових інструментів і методів банківський бізнес став набагато розвинутішим, ніж усього за десять років до цього [3, с.113].

Період функціонування системи **вільно плаваючих валютних курсів** — із початку 1970-х років до вересня 1985 р. — був дуже сприятливим для нарощування грошової маси і спекулятивних капіталів. Водночас цій системі валютного обміну внутрішньо притаманний значний руйнівний потенціал. Адже хоча широке впровадження інформаційних технологій у фінансову сферу й сприяло значному збільшенню набору фінансових інструментів, воно не забезпечувало координації інтересів суб'єктів ринку.

Так, якщо Федеральна резервна система жорстко регулювала обіг долара на території США, то ринок євродоларів (та й інших євровалют) у період свого найшвидшого зростання (1973 р. — вересень 1985 р.) був, по суті, нерегульованим [3, с.115]. Це сприяло високій інфляції та буму міжнародного кредитування, що у свою чергу стимулювало другий нафтовий шок (1979—1980 рр.) та світову боргову кризу.

Перехід до системи **керованих плаваючих валютних курсів**, що був результатом вересневої (1985 р.) домовленості

На сучасному етапі спекулятивний капітал є наймобільнішою формою капіталу, могутнім чинником розвитку світової економіки. Основні його суспільні функції — акумулювання тимчасово вільних коштів і підтримання цінності грошей як регулятора ділової активності

лідерів провідних капіталістичних країн, фактично означав початок нової форми координації діяльності суб'єктів світового фінансового ринку. Вона базувалася не на динаміці золотих запасів і фіксованому золотому вмісті валют, як за часів бреттон-вудської системи, а на співвідношенні реальних сил та інтересів (насамперед найвпливовіших

суб'єктів світової економіки) та на постійно функціонуючих інформаційних потоках. Після втрати світовою фінансовою системою свого золотого “підмурівку” на її діяльність усе відчутніше почали впливати інформаційно-психологічні чинники.

Основною ж **соціально-політичною** подією цього періоду, без сумніву, стала руйнація світової соціалістичної системи, зокрема Радянського Союзу. До речі, на думку деяких аналітиків, фінансово-економічним поштовхом до руйнації соціалізму як світової економічної системи був перехід у межах Ради економічної взаємодопомоги від розрахунків безготівковим інвалютним рублем до розрахунків за вільно конвертовану валюту. Ліквідація військового протистояння по лінії “Схід — Захід” автоматично спричинила у 1990-ті роки зростання ролі фінансово-економічних факторів світового розвитку. До категорії останніх належить і спекулятивний капітал.

На тлі цих подій стали виразніше проявлятися лінії нового, вже суто економічного протистояння. Мовиться про формування єдиної європейської валютної системи, яка завершилася введенням в обіг євро, та помітне зростан-

Економіко-психологічний механізм функціонування спекулятивного капіталу після краху бреттон-вудської системи ґрунтувався на тому, що усвідомлення реальності суб'єктами світового фінансового ринку не встигало за змінами ситуації на ньому

ня у світовій економіці ролі країн Східної і Південно-Східної Азії та деяких країн Латинської Америки, насамперед Бразилії. Варто наголосити, що саме в зонах економічних зрушень — Західній Європі та Східній і Південно-Східній Азії — відбувалися найбільші валютні спекуляції 1990-х років. Досить згадати стрімке падіння британського фунта стерлінгів та ряду азіатських валют — тайландського бата, південнокорейської вони, індонезійської рупії. До того ж зростанню ролі фінансового, в тому числі й суто спекулятивного, капіталу в розвитку світової економіки сприяло підвищення попиту на інвестиції з боку нових незалежних держав. Підтвердженням тому певною мірою стала глобальна фінансова криза 1997—1998 рр., що набула особливої гостроти в Азії та Росії.

У цьому контексті **спекулятивний капітал** нині становить наймобільнішу форму капіталу, насамперед фінансового. Завдяки цій своїй властивості, а також накопиченому багатству він пере-

творився на могутній чинник розвитку світової економіки. Основними ж суспільними функціями спекулятивного капіталу на сучасному етапі розвитку світової економіки можна вважати акумулювання тимчасово вільних коштів і підтримання цінності грошей як таких у ролі регуляторів ділової активності. Остання теза видається на перший погляд дещо парадоксальною, тож потребує детальнішого аналізу економіко-психологічних механізмів функціонування спекулятивного капіталу.

ЕКОНОМІКО-ПСИХОЛОГІЧНІ МЕХАНІЗМИ ФУНКЦІОНУВАННЯ СПЕКУЛЯТИВНОГО КАПІТАЛУ

Дослідження американських психологів (Джорджа Келі, Альберта Бандури, Джуліана Роттера), проведені в 1950—1970-ті роки, засвідчили, що люди діють на підставі своїх уявлень про ситуацію, крізь призму яких намагаються потім пояснювати об'єктивний стан речей (раніше аналогічній ідеї висловлював австрійський психолог Альфред Адлер). Ці уявлення можуть так чи інакше відрізнятись від об'єктивної реальності, але навіть хибні думки, принаймні впродовж певного часу, можуть залишатися досить потужним “керівництвом до дії” як для окремих осіб, так і для великих соціальних груп. Прогнозування можливого перебігу подій здійснюється насамперед на підставі власного досвіду. При цьому застосування стереотипного мислення дає змогу зекономити час на прийняття рішень, що має особливе значення для такої мобільної сфери, як фінанси. У новій для індивіда (чи навіть соціальної групи) ситуації його очікування щодо перебігу подій на перспективу базуються на вже набутому досвіді розвитку аналогічних ситуацій, що за певних обставин сприяє стереотипному мисленню, а отже, й відкриває новий простір для помилок [4].

Зазначений психологічний механізм стосовно фінансових ринків проаналізовано і представлено Джорджем Соросом у його теорії рефлексивності [3], практичним свідченням правильності якої стало стрімке зростання капіталів керованої ним групи інвестиційних фондів “Сорос Фонд Менеджмент”. Недосконалість уявлень суб'єктів ринку нерозривно пов'язана із циклічними коливаннями кон'юнктури за схемою “підйом — спад”.

Розглядаючи із цих позицій економіко-психологічний механізм функціонування спекулятивного капіталу після краху бреттон-вудської системи, слід

звернути увагу на те, що розвиток ситуації на світовому фінансовому ринку в 1970-х — першій половині 1980-х років значною мірою визначався суперечностями між психологічними установками і стереотипами більшості суб'єктів ринку та економічними і політичними реаліями. Адже суспільна психологія ділових кіл Заходу формувалася в період панування досить жорсткого золотодоларового стандарту. Крім того, наприклад, банківська система США впродовж майже чотирьох десятиріч (1930-ті — початок 1970-х років) функціонувала в умовах суворих обмежувальних правил.

Той факт, що впродовж 1970-х років ринок євровалют (тобто депозитів або позик у тій чи іншій валюті поза межами країни її походження) не контролювався центральними банками [3,

Із ліквідацією золотодоларового стандарту спекулятивний капітал фактично став відігравати роль одного з регуляторів валютних курсів. Інтервенції та інші дії центральних банків виконують швидше функції певних інформаційно-психологічних сигналів

с. 115], у поєднанні з колосальними потоками нафтодоларів до комерційних банків провідних капіталістичних країн створював у багатьох суб'єктів світового фінансового ринку ілюзію багатства і свободи. Мабуть, саме тому реальні процентні ставки в цей період падали — усвідомлення реалій учасниками фінансового ринку не встигало за змінами ситуації на ньому. В цьому контексті бум міжнародного кредитування у 1970-ті роки і боргову кризу, що сталася потім, можна розглядати як форму адаптації групової психології суб'єктів світового фінансового ринку до нових умов його функціонування. До речі, щось подібне спостерігалось в Україні, особливо у 1992—1995 рр.

Економічною ж основою швидкого нарощування обсягів спекулятивного капіталу в 1970-ті роки слугувала зростаюча розбіжність між функціями грошей, передусім американського долара, як засобу платежу, міри вартості і засобу заощаджень. Як зазначав Джордж Сорос, США, які контролювали світову резервну валюту, могли дозволити собі інфляцію. Для суб'єктів, які звикли до стабільності валютних курсів, ситуація на світовому фінансовому ринку була принципово новою. По суті, вся низка потрясінь, наприклад, нафтові шоки та боргова криза, аж до часу прийняття скоординованого рішення провідних капіталістичних держав у вересні 1985 р. щодо введення механізму керо-

ваних плаваючих валютних курсів була проявом болісної соціально-психологічної адаптації учасників світового фінансового ринку до нових умов існування, напрацювання ними стереотипів, які б відповідали новим реаліям.

Зауважимо ще один суттєвий момент. Демографи вважають, що період повної зміни поколінь людей, які беруть активну участь у суспільному житті, дорівнює приблизно 25—30 рокам. Термін функціонування механізму вільно плаваючих валютних курсів відповідає приблизно половині цього періоду. Тому можна припустити, що впродовж 1970-х — першої половини 1980-х років значні зміни відбувалися не лише у свідомості учасників фінансових ринків, а й у їх персональному складі. Останнє також могло стати одним із чинників радикальних зрушень на світовому валютному ринку.

Врахуймо, що у вересні 1985 р. суспільна свідомість ще перебувала під впливом протистояння двох соціально-політичних систем (перебудова в СРСР тільки-но починалася). Військова ж загроза підштовхувала лідерів провідних капіталістичних держав до прийняття фінансово-економічної угоди, яка фактично визнавала легітимність великомасштабних валютних спекуляцій у межах скоординованого регулювання державними інституціями валютних курсів.

У контексті сказаного вище, вірогідно, не зовсім відповідає дійсності думка професора Еразмського університету (Роттердам, Нідерланди) Станіслава Меншикова про те, що спекулятивний капітал “має вельми слабе відношення до процесу реального відтворення” [1, с. 11], оскільки річний оборот валютних ринків у десятки разів перевищує обсяги світової торгівлі всіх країн. Адже в нових умовах, із ліквідацією золотодоларового

У пострадянських країнах іноземний спекулятивний капітал діяв і діє насамперед у фінансовій сфері, на фондовому ринку, тоді як спекулятивні операції національного капіталу більше орієнтуються на товарний ринок

стандарту і переходом до системи керування плаваючих курсів, спекулятивний капітал де-факто почав відігравати роль одного з регуляторів валютних курсів. А інтервенції та інші дії центральних банків на фінансових ринках виконують швидше функції певних інформаційно-психологічних сигналів про наміри влади проводити певну фінансову політику, ніж засобів безпосереднього формування золотовалютних резервів цих установ, а отже, й валютних курсів.

Вересневе (1985 р.) рішення про перехід до механізму “керованого плавання” означало не лише взяття провідними державами на себе відповідних зобов'язань щодо підтримання певних параметрів та правил функціонування фінансових ринків, у межах яких допускалися фінансові спекуляції, а й помітний рух державних інституцій у бік застосування “тонких” інформаційно-психологічних механізмів впливу на фінансові ринки. Ілюстрацією щодо цього, зазначає всесвітньо відомий спекулянт Джордж Сорос, може слугувати висловлювання президента Бундесбанку Шлезінджера стосовно механізму формування ЕКЮ у 1992 р., яке фактично стало поштовхом до спекулятивної гри спочатку проти італійської ліри, а згодом і проти британського фунта стерлінгів. З другого боку, ця спекулятивна гра зміцнила не лише німецьку марку, а й позиції Бундесбанку як відносно автономної організації [5, с. 97].

Зростанню ролі інформаційно-психологічних чинників функціонування міжнародних фінансових ринків, а відтак і впливу спекулятивного капіталу сприяли розпад СРСР, об'єднання Німеччини, консолідація Західної Європи та загальний перерозподіл сил між такими центрами світової економіки, як США, Європа та Японія. Водночас світова фінансова криза 1997—1998 рр. висвітлювала глобальну проблему адаптації спекулятивного капіталу до нових умов розвитку.

СПЕКУЛЯТИВНИЙ КАПІТАЛ І ПОСТРАДЯНСЬКІ ЕКОНОМІКИ

1990-ті роки позначені поширенням сфери діяльності міжнародного спекулятивного капіталу на нові незалежні держави, включаючи й пострадянські. Причому в останніх іноземний спекулятивний капітал діяв і діє насамперед у фінансовій сфері, на фондовому ринку, тоді як спекулятивні операції національного капіталу більше, мабуть, орієнтуються на товарний ринок. Це пов'язано з такими причинами.

Передусім гривня, як і національні грошові одиниці інших пострадянських держав, є обмежено конвертованою валютою і не може змагатися з ВКВ у обслуговуванні вільного руху капіталів. До того ж оборот гривні на фінансовому ринку вочевидь недостатній, щоб слугувати відносно автономним джерелом формування значних (за міжнародними мірками) спекулятивних капіталів. Це стосується і вітчизняного ринку корпоративних

цінних паперів.

Український ринок ОВДП, який ще рік-два тому значною мірою функціонував у сфері впливу міжнародного спекулятивного капіталу, поступався (як виявилось — на щастя) за обсягами обігу капіталів і привабливістю навіть аналогічному російському ринку. Після вересневої 1998 р. конверсії державних цінних паперів спекулятивний потенціал вітчизняного ринку державних облігацій помітно скоротився.

Хоча минулорічний спекулятивний ланцюжок фінансових криз “Азія—Росія—Україна” вже не працює, у нас, на жаль, вступили в дію нові чинники фінансово-економічної дестабілізації. Головний серед них — нафтовий.

Упавши в лютому 1999 р. до найнижчого рівня, світові ціни на нафту пішли вгору і на початку осені сягнули найвищих за останні півтора року показників.

Цінові коливання на світовому нафтовому ринку в поєднанні з російським монопольним впливом на постачання сирої нафти в Україну створюють підґрунтя для спекулятивних сплесків, причому не лише на ринку нафтопродуктів, а й на інших вітчизняних ринках

Так, ціни на Brent-суміш наблизилися до 25 доларів США за барель. Стимулом до їх зростання стали добровільні обмеження країн — членів ОПЕК на видобуток нафти. До того ж не виправдалися надії на великомасштабний видобуток нафти на Каспії. Не виключено, що гру на підвищення цін повели й транснаціональні нафтові корпорації. Перелічені фактори дитимуть не лише у коротко-, а й у середньотерміновому періоді. Тому для України впродовж 1—3 років існує досить реальна загроза дво-триразового підвищення цін на нафту порівняно з лютневим (1999 р.) рівнем. Це зумовить інфляцію витрат і підштовхуватиме гривню до знецінення. Цінові ж коливання на світовому нафтовому ринку в поєднанні з російським монопольним впливом (з урахуванням транзиту) на постачання сирої нафти в Україну відкривають можливість для повторних спекулятивних сплесків. Причому не лише на ринку нафтопродуктів, а й на інших вітчизняних ринках.

Узагалі в умовах України основним полем формування та дії спекулятивного капіталу є товарний, а не фінансовий, як у розвинутих країнах, ринок. Причому своєрідним механізмом накопичення спекулятивного капіталу виступають складні бартерно-толінгові ланцюжки. Адже бартерно-толінгова ціна, за твердженнями фахівців, може

перевищувати оплату “живими” грошима на 30 і навіть більше відсотків. При багатоступеневому обороті в системі прямого товарообміну капітал, створений за рахунок гри на різниці цін (власне, спекуляції), зростає і концентрується в руках тих, хто контролює бартерно-толінгові ланцюжки, насамперед, як свідчить практика, у посередників. Такі схеми прямого товарообміну дають змогу багаторазово скоротити суми “живих” грошей, необхідні для здійснення спекуляцій. До того ж вони знижують підконтрольність спекулятивно-посередницького капіталу фінансовим органам.

Бартерно-толінгові ланцюжки дають змогу накопичувати спекулятивний капітал насамперед за рахунок операцій на внутрішньому, а не на більш конкурентному та контрольованому зовнішньому ринку. Хоча, щоб перевести спекулятивний капітал із товарної форми у грошову, зазвичай необхідно певним чином приєднати ці ланцюжки до грошових потоків. Зонами такого контакту слугують роздрібна торгівля на внутрішньому ринку, експорт товарів за ВКВ та операції на валютному ринку. А в умовах нестійкої рівноваги вітчизняної економіки вже кумулятивна дія прямого товарообміну та валютних спекуляцій може негативно впливати на стабільність гривні.

Усе це свідчить про порівняно обмежений характер не лише українського, а й усього пострадянського спекулятивного капіталу та його підпорядковане місце в ієрархії міжнародних спекуляцій.

ОЦІНКА ПЕРСПЕКТИВ

Ієрархічний підхід має сенс і при оцінці перспектив глобального розвитку спекулятивного капіталу. При цьому в основу аналізу можна покласти запропоновану Соросом модель організації світової фінансово-економічної системи. “Центром” останньої є розвинуті країни — США, Західна Європа та Японія і певною мірою офшорні зони. Решта країн належить до “периферії”. Це гігантська система, яка в періоди економічної стабільності та піднесення “всмоктує капітал з фінансових ринків та інституцій у центрі й перепомпує його на периферію — прямо, у формі кредитів і портфельних інвестицій, або непрямо, через мультинаціональні корпорації”. Однак під час кризи напрям руху капіталу змінюється на зворотний [6, с. 11].

Наприкінці 1990-х років спекулятивна психологія вочевидь запанувала на світовому фінансовому ринку, зокрема

завдяки демографічному фактору — зміні поколінь суб’єктів цього ринку із часу руйнації бреттон-вудської системи. Система керованих плаваючих валютних курсів створила умови для “відриву” грошей від свого товарного покриття та зростання ролі нематеріальних активів у економічному розвитку. Особливо наочно це виявляється на прикладі ряду високотехнологічних компаній. Так, наприкінці 1996 р. ринкова вартість корпорації IBM становила 70.7 млрд. доларів, а вартість її основних виробничих фондів — лише 16.6 млрд. доларів, ринкова ж вартість Microsoft сягала 85.5 млрд. доларів, тоді як вартість основних засобів — лише близько 1 млрд. доларів [7]. Тож цілком закономірно, що загроза всеосяжного знецінення активів урешті вилилася в глобальну кризу 1997—1998 рр.

Однак величезний спекулятивний “пухир” створив і реальну загрозу для функціонування світового фінансового ринку як інституту міжнародного товарно-грошового обміну [6]. Адже найбільше постраждали від кризи периферійні райони, економіка яких трансформується за участю міжнародного спекулятивного капіталу — Східна та

Запровадження євро обмежує сферу обігу американського долара та сприяє його послабленню, що може слугувати джерелом великомасштабних валютних спекуляцій і боляче зачепити країни, де одна частина зовнішньоторговельного обороту зорієнтована на зону торгівлі, обслуговувану долларом США, а інша — на зону впливу євро

Південно-Східна Азія, Росія. Не виключено, що міжнародний спекулятивний капітал підійшов до чергового поворотного пункту в своєму розвитку (як було, наприклад, у 1985 р.).

На таку думку наводить, зокрема, те, що в азійських країнах, усупереч песимістичним прогнозам західних аналітиків, відбувається доволі швидке економічне піднесення. Приміром, за перші п’ять місяців 1999 року інвестиційний індекс Міжнародної фінансової корпорації, що відображає стан ділової активності, зріс для Індонезії на 52%, Таїланду — на 45%, Республіки Корея — на 40%. Зростає експорт, зміцнюються місцеві валюти. Водночас проявляються певні вади азійської економічної моделі: м’яка грошова політика, дефіцит державного бюджету, вузький асортимент експорту та недосконала система управління економікою [8].

Сьогодні більша частина спекулятивних капіталів, що рухаються між

центром і периферією світової фінансової системи, номіновані в доларах США. Але запровадження євро суттєво змінює ситуацію, обмежуючи сферу обігу американського долара на міжнародних ринках та сприяючи його послабленню. Цей процес, мабуть, уже в ближчому майбутньому слугуватиме джерелом масштабних валютних спекуляцій і боляче зачепить треті країни периферії (користуючись визначенням Сороса), особливо такі, як Україна, де одна частина зовнішньоторговельного обороту (експорту чи імпорту) зорієнтована на зону торгівлі, обслуговувану долларом США, а інша — на зону впливу євро.

Однак імовірно зростання попиту на євро на міжнародних ринках при одночасному відносному зменшенні попиту на доллар загрожує власникам спекулятивних капіталів, номінованих у доларах США, величезними збитками. Не виключено, що найдалеко-

глядніші з них уже почали переводити частину своїх фінансових активів у матеріальні в третіх країнах світу, в тому числі в Україні. Адже, скажімо, лише у Південній Кореї внаслідок кризи чотири з восьми найбільших комерційних банків країни перейшли під контроль іноземців [8]. Та й, до слова, очікуваний розпродаж майна південнокорейського конгломерату "Деу" є проявом тієї ж тенденції до переведення фінансових активів (номінованих переважно в доларах США) у реальний капітал.

Протистояння "долар — євро" проходить не лише через фінансовий, а й через інші світові ринки — товарів, послуг, робочої сили. Упереджувальний аналіз цих ринків (а не лише ринків грошей і капіталів) дав би змогу прогнозувати вірогідну поведінку міжнародного спекулятивного капіталу. Адже мобільність останнього, як засвідчила глобальна фінансова криза

1997—1998 рр., може мати руйнівні наслідки для національних економік. □

Література.

1. Меньшиков С. Экономика и валютные проблемы Запада (по итогам 1995 г.) // Проблемы теории и практики управления. — 1996. — № 1. — С. 8—11.
2. Гитман Л., Джонс М. Основы инвестирования. — М.: Дело, 1997.
3. Сорос Дж. Алхимия финансов. — М.: ИНФРА-М, 1996.
4. Хьелл Л., Зиглер Д. Теории личности. — СПб.: Питер, 1998.
5. Сорос Дж. Сорос о Соросе. — М.: ИНФРА-М, 1996.
6. Сорос Дж. Криза глобального капитализма (Відкрите суспільство під загрозою). — К.: Основи, 1999.
7. Удовик С. Що таке інформаційне суспільство? // День. — 1999. — 8 квітня. — С. 4.
8. Быков П., Кокшаров А., Власов П. Порог между мирами // Эксперт. — 1999. — № 23. — С. 14—17.

ЮРИДИЧНА КОНСУЛЬТАЦІЯ

Відкритий лист /

Видання з особливим статусом

Національна спілка журналістів України — громадська організація, де працюють фахівці з чималим досвідом. Обираючи на з'їзді голову Спілки, кожен із великого загалу працівників засобів масової інформації сподівається, що саме колега, який має досвід повсякденної роботи і не з чужих вуст знає проблеми журналістів та їх запити, при потребі порадить, допоможе проконсультуватися у спеціаліста.

З огляду на те, що "Вісник Національного банку України" є виданням Національного банку України, керівник Спілки та юрист надіслали до редакції відкритого листа, в якому дають роз'яснення стосовно деяких нез'ясованих моментів у роботі відомчих видань України.

До Національної спілки журналістів приїздять, пишуть і телефонують працівники преси, телебачення й радіо і з обласних велелюдних міст, і з найвіддаленіших районів. Завдяки цим контактам вдається зорієнтуватися, як живеться нашій великій журналістській родині, що нового, які труднощі й біди. Лише окинувши таким широким поглядом засоби масової інформації, можна помітити певні тенденції, зробити якісь узагальнення й висновки. Приміром, останнім часом до нас надійшло кілька вочевидь наболілих запитань стосовно правових, економічних, соціальних, організаційних граней діяльності відомчих видань.

Віднедавна серед державних засобів масової інформації з'явилася багато

газет, журналів, інформаційних бюлетенів — найрізноманітніших вісників державних установ і організацій. Таке видання робить честь засновникові. Часто це — свідчення його авторитетності, солідності, дзеркало фахового рівня й професійної підготовки персоналу, трибуна для висвітлення політики, напрямів діяльності, ідей на перспективу. Неабияку користь несе таке детальне й регулярне оприлюднення роботи певного сектора економіки, галузі промисловості тощо й читачеві. Багато керівників відомств чи установ настільки дорожать можливістю донести до широких мас правдиву інформацію з перших рук, що безкоштовно розповсюджують певну кількість примірників свого видання, як пра-

вило, регулярно розсилаючи за заздальгидь складеним списком, а часто презентуючи їх на різноманітних конференціях, інших важливих подіях. Витрати на це несуттєві порівняно із іміджевим вигрешем.

Навіть держава законодавчо підтверджує право на одержання масової інформації через друковані засоби масової інформації. Так, у розділі III Закону України "Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні" сказано, що всі громадяни України, юридичні особи і державні органи відповідно до статті 9 Закону України "Про інформацію" мають право на оперативне одержання через друковані засоби масової інформації публічно поширюваної інформації про діяльність державних органів і організацій, об'єднань громадян та їх посадових осіб, а також інших відомостей, необхідних для реалізації ними своїх прав, свобод і законних інтересів, здійснення завдань і функцій.

Ми ж, працюючи в Національній спілці, крім професійного погляду на зміст відомчих видань, зобов'язані простежувати й те, як ведеться творчим колективам, в яких працівники переважно за фахом журналісти, а за записом у трудовій книжці службовці тієї чи іншої установи з усіма наслідками, які із цього випливають. Якщо створюється редакція масового видання, вона існує як юридична особа, розробляють її статут, засновник і редакція чи кілька засновників укладають угоду. У цих документах макси-

мально передбачено всі можливі нюанси, які можуть виникати у процесі створення журналу чи газети, розписано всі правові аспекти цієї справи. А коли редакція є тільки структурним підрозділом якогось видавця, то вона дуже специфічна, як правило, вона не є юридичною особою, а отже, ніякого статусу не має (законом це не передбачено, немає й угод. Не секрет, що журналісти, які працюють у структурі відомства (редакції, видавця і розповсюджувача в одній особі — це дозволяє стаття 7 Закону України “Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні”), перебувають у гіршому становищі, ніж їхні колеги в друкованих органах, які мають статус юридичних осіб. Слід сказати, що навіть не кожну відомчу редакцію так узаконено, як, приміром, “Вісник Національного банку України” статтею 68 у Законі України “Про Національний банк України”.

Цю думку можна розвивати глибоко і порозмірковувати навіть про те, що не кожному керівникові великої установи впадає у вічі, наприклад, моральний стан творчого колективу, який змушений робити свою специфічну справу в іншому оточенні. Не завжди ця співпраця проникнута взаєморозумінням, сприянням і прагненням основного колективу, до якого редакція увійшла лише як підрозділ, в усьому допомогти. Якщо масовий журнал має свою чітку програму діяльності, до якої тепер ніхто ззовні не вправі внести корективи, відомче видання таких широких можливостей не має. І часто залишається сам на сам зі своєю тривогами.

Не всі поставлені нам запитання з місць рівнозначні за вагомістю. Декому навіть бракує творчих чи бібліотечних днів, які були і є звичними для працівників масової газети чи журналу і, до речі, добре позначаються на підвищенні професійного й освітнього рівня співробітника. Але, враховуючи вразливу натуру творчого працівника, ми у цьому листі до відомчих видань постаралися зупинитися майже на усіх.

Часто нам задають запитання про виплату авторської винагороди (гонорару) у відомчій пресі. Слід сказати, що ми не бачимо необхідності змінювати усталений порядок нарахування авторського гонорару, якого дотримуються всі редакції, незважаючи на підпорядкування. При нарахуванні гонорару за публікації керівники керуються наказом Держкомпреси № 50 від 15.07.1992 року та Указом Президента України № 75 від 06.12.1992 ро-

ку “Про невідкладні заходи щодо соціального захисту діячів літератури і мистецтва в умовах переходу до ринкових відносин”. Практикою повсякденної багаторічної роботи редакцій, журналістською етикою допускається право автора публікації підписувати її власним ім'ям чи приховувати його. При цьому ніяких сумнівів з приводу авторства не виникає з тих причин, що всі відомості про автора занесені до паспорта, яким супроводжується будь-який оригінал, пропонуваній до друку, а також авторство підтвержене редакційною розміточною відомістю, яка здається до бухгалтерії для нарахування гонорару. Якщо заглиблюватися в суть проблеми, то позиції редакції можна підкріпити ще й Законом України “Про авторське право і суміжні права” (розділ II, стаття 13), де передбачено, що автору серед інших особистих прав належать такі:

“1) вимагати визнання свого авторства, згадування його імені у зв'язку з використанням твору, якщо це практично можливо;

2) забороняти згадування свого імені, якщо він як автор твору бажає залишитися анонімом”.

Бажання автора не називати свого імені — почасти не просто забаганка. Іноді у матеріалах наводяться дані (зауважимо, правдиві, достовірні і навіть офіційні), які можуть вплинути на імідж фізичної чи юридичної особи, відкрити людям очі на реальний стан справ. Такі матеріали часом викликають різку реакцію, а іноді обертаються розправою над автором. Ось навіщо автору потрібне право не називати своє ім'я.

Предметом суперечок часом стає невідомозначне трактування термінів. Приміром, відомче видання найчастіше послуговується інформацією, наданою іншими підрозділами цієї ж установи. Це природно. Адже журнал чи бюлетень і були створені з метою оприлюднення цифр, фактів, діяльності засновника й видавця. Вся інформація, з якою працюють журналісти й автори, — офіційна. Дехто може стверджувати, що за ці публікації не треба сплачувати гонорару. Тут ми радимо виходити з практики журналістської діяльності. Жоден творчий працівник не напише повноцінної статті чи навіть повідомлення, не маючи офіційно підтверженої, достовірної інформації. Часом публікація не може бути захищена авторським правом, бо вона не є предметом інтелектуальної власності того, хто подав її до редакції. Яскравим прикладом можуть бути офіційні повідомлення ДІНАУ та УНІАН про офіційні зустрічі Президента України чи якісь

інші події державного значення, де часто викладена суха інформація, яка не містить і натяку на аналіз чи власну думку працівника інформаційного агентства. За цю публікацію, як і за будь-яку іншу, автор отримує належний гонорар як за виконану за редакційним планом чи за завданням редакції роботу. У цій суперечці доцільно вловити відмінність у термінах. Ось як трактується поняття документа в інформаційних відносинах статтею 27 Закону України “Про інформацію”: “Документ — це передбачена законом матеріальна форма одержання, зберігання, використання і поширення інформації шляхом фіксації її на папері, магнітній, кіно-, відео-, фотоплівці або на іншому носіїві.

Первинний документ (виділено авт.) — це документ, що містить в собі вихідну інформацію.

Вторинний документ (виділено авт.) — це документ, що являє собою результат аналітико-синтетичної та іншої переробки одного або кількох документів”. Зрозуміло, що саме з такими документами найчастіше має справу редакція. Чи просто вивіряти “ступінь офіційності” такої інформації? Легше знайти чорну кішку в темній кімнаті. Шкода, що часом журналістам доводиться витратити нерви й здоров'я на доведення того, що доведення аж ніяк не потребує.

Вочевидь, нам треба подумати, як розширювати й давати журналістам відомчих видань більше прав, хоча б таких, які мають їх колеги у будь-яких інших виданнях. У загальних рисах суть проблеми зводиться до одного: відомчим виданням слід приділяти набагато більше уваги, ніж це вдавалося досі. Запитання, з якими до нас у Спілку все частіше звертаються представники цієї, можна сказати, нової когорти працівників пера, навели нас на думку про нагальну потребу зібрати керівників відомчих видань України за круглим столом, дати їм можливість виговоритися, проаналізувати й узагальнити сказане й подумати разом, яким чином усунути наболілі проблеми, допомогти творчим колективам, які роблять таку важку, але важливу справу. Сподіваємося, що разом ми виробимо пропозиції й рішення, які можна буде узаконити. □

Ігор Лубченко,

голова Національної спілки журналістів України.

Григорій Таран,

начальник відділу соціального захисту журналістів і правової роботи Національної спілки журналістів України.